

Torsdagen den 22 mars

Torsdagen den
22 mars 1973

Kl. 12.00

Om fortsatt verksamhet vid Kalmar Verkstads AB

§ 1 Justerades protokollen för den 14 innevarande månad.

§ 2 Om fortsatt verksamhet vid Kalmar Verkstads AB

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr Schötts (m) i kammarens protokoll för den 16 mars intagna fråga, nr 146, och anförde:

Herr talman! Herr Schött har frågat mig om jag vill medverka till en omprövning av tidigare beslut så att verksamheten vid Kalmar verkstads AB kan fortsätta.

Beslutet om nedläggningen av Kalmar verkstads AB (KVAB) fattades av företagets styrelse den 30 juni 1971. I likhet med vad man konstaterat t. ex. inom ASJ hade olika utredningar visat att det saknades marknads-mässiga förutsättningar för en fortsatt tillverkning av rullande järnvägs-materiel. Avvecklingen skulle vara genomförd i början av 1974. Av hänsyn till personalen valdes sålunda en lång avvecklingsperiod vilket möjliggjorts genom statliga stödorder. För att bereda anställda vid KVAB ny sysselsättning och för att totalt sett ej minska sysselsättningen i regionen medverkade regeringen till etablerandet av en Volvofabrik med 650–700 anställda i Kalmar. Denna fabrik börjar verksamheten under 1974.

KVAB har sedermera ifrågasatt om inte behovet av järnvägsmateriel blir större än vad som förutsågs då nedlägningsbeslutet fattades och att sålunda motiv skulle finnas för en fortsättning av KVAB:s verksamhet. Mot denna bakgrund har kommunikationsministern, i samråd med mig, låtit göra en ny utredning i frågan genom en fristående utredningsman. Denna utredning, vilken beaktat såväl aktuella behov som sannolika behov på viss sikt, visar en betydligt lägre materielanskaffning än vad KVAB beräknat. De ifrågavarande anskaffningsbehoven som ungefär svarar mot SJ:s egen bedömning, kan enligt utredningsmannen väl tillgodoses av SJ:s dotterföretag i Gävle, AGV, och av SJ:s huvud- och distriktsverkstäder. Beträffande sistnämnda verkstäder, som för närvarande har en arbetsstyrka på 4 000–4 500 man, beräknas att de under de närmaste åren kommer att ha överkapacitet.

Mot denna bakgrund och med tanke på att regeringen medverkat till en ersättningsindustri till Kalmar finner jag det inte möjligt att mot sakkunniga instansers avrådan verka för ytterligare stödorder till KVAB, vilket uppenbarligen skulle öka sysselsättningsproblemen på de orter där SJ:s verkstäder ligger.

Huruvida nedlägningsbeslutet nu skall stå fast eller omprövas ankommer det på styrelserna i KVAB och Statsföretag att besluta om.

Torsdagen den
22 mars 1973

Om fortsatt verksamhet vid Kalmar Verkstads AB

Jag förutsätter att styrelserna beaktar varje möjlighet till alternativt sysselsättning med användande av på KVAB befintliga lokaler och utrustningar.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Jag ber att först få tacka industriministern för svaret. Det torde vara onödigt att tillfoga att jag är ytterst otillfredsställd med dess innehåll.

Något om bakgrunden. Det gäller järnvägsverkstäder i Kalmar där det har pågått verksamhet sedan 1874, alltså nästan exakt i 100 år. År 1902 bildades formellt Kalmar verkstads AB. Vid förstatligandet av de enskilda järnvägarna 1938 blev SJ innehavare av aktiemajoriteten. Övriga aktieägare var Handelsbanken och Kalmar stad. 1970 övergick aktiemajoriteten till AB Statsföretag, som nu har nära 100 procent av aktierna. Tillverkningen har sedan starten omfattat rullande materiel för järnvägar såsom ånglok, diesellok, alla slags personvagnar, restaurangvagnar, postvagnar, resgodsvagnar, cisternvagnar samt öppna och täckta godsvagnar.

Beträffande utvecklingen vid företaget kan nämnas att det från början var 50 anställda. År 1967 var antalet anställda 471, och 1970 var det uppe i 757. Vid 1972 års utgång var antalet 410, och just nu är det 360. Fram till 1971 uppvisades en stigande arbetsomslutning. Tyvärr förekom vid KVAB en äventyrlig period, som medförde skifte på verkställande direktörsposten den 22 oktober 1970. Den 30 juni 1971 fattades ett nedläggningsbeslut, och som det har nämnts i svaret skulle man enligt detta upphöra med verksamheten andra kvartalet 1974.

Men sedan detta beslut fattades har ASJ helt avvecklat sin verksamhet på järnvägsområdet i både Linköping och Falun. KVAB är därför för närvarande landets äldsta tillverkare av järnvägsvagnar. Vidare har kommunikationsministern som bekant givit nya signaler. Han menar att järnvägen skall ta över mera av den tunga trafiken med hänsyn till bl. a. både miljö- och säkerhetssynpunkter. Detta har skänkt nytt hopp åt de anställda vid Kalmar verkstads AB. Industriministern har också vid besök där tidigare talat om att man skulle satsa på samarbete med AB Gävle vagnverkstad. Som man bedömer det i Kalmar kan Gävle-företaget inte klara av de behov som föreligger. Verksamheten i Gävle måste byggas ut, och man undrar varför det behöver ske när resurser och yrkesskickligt folk finns i Kalmar.

För närvarande har KVAB en personal på 360 man. Man har inneliggande order som huvudsakligen består av stödbeställningar från SJ, men man har också i dagarna fått en stor beställning från Finland på 32 miljoner kronor. Det vore orimligt om man nu, när man har bl. a. denna beställning som kan ge sysselsättning för 200 anställda i ett halvår, skall tvingas säga nej till den och upphöra med verksamheten.

Av de 360 anställda är 50 procent över 50 år och 20 procent av dem är över 60 år. Deras möjligheter att få något annat arbete är ytterligt små.

Torsdagen den
22 mars 1973

Om fortsatt verksamhet vid Kalmar Verkstads AB

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Herr Schött har ju inte presenterat någonting nytt. Herr Schött säger sig vara otillfredsställd med svaret. Vad hade herr Schött väntat sig?

Han gör en mera summarisk redovisning av utvecklingen vid KVAB men bortser från det grundläggande problemet, en förändrad trafikstruktur i vårt land, vilken är bakgrunden till att nedläggningar har måst göras i Falun, i Linköping och på en rad andra platser, där man tidigare har tillverkat rullande järnvägsmateriel. Man har nu ställt frågan om detta förhållande kommer att ändras så att man ändock skulle kunna fortsätta verksamheten i Kalmar.

Jag skulle personligen inte ha haft något att invända, om en sådan utredning kunnat presentera ett material som ger oss ett realistiskt underlag för att bedöma utvecklingen beträffande en fortsatt produktion baserad på rullande järnvägsmateriel, och detta skulle varit möjligt.

Den utredning som är presenterad får nu bedömas av Statsföretags och KVAB:s styrelser. Det är de som har att detaljstudera den. Vi ämnar självfallet göra allt för att söka klara problemen för de mellan 150 och 200 personer för vilka speciella svårigheter kan komma att uppstå vid en nedläggning. Jag har i slutet på mitt svar velat säga att jag hoppas och förutsätter att styrelserna kommer att beakta varje möjlighet till alternativt sysselsättning i Kalmar.

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Personalen vid Kalmar verkstads AB har tagit del av den utredning statsrådet omnämner, men man vägrar att acceptera den. Man tycker inte att den stämmer med de verkliga förhållandena. Jag vill också understryka hur svår sysselsättningssituationen är i Kalmar. Det har t. o. m. ifrågasatts om inte Kalmar borde kunna komma med i stödområdet.

Jag vill vädja till statsrådet att göra allt för att KVAB skall kunna fortleva. Det är förstäligt om ett företag, som snart fyller 100 år, där för närvarande sysselsättningen är god och där man ligger inne med den största order man någonsin haft i företagets historia, vägrar att acceptera en sådan dödsdom som nu här hänger i luften.

Man måste förstå att många anser det mycket inkonsekvent att lägga ned ett sådant här företag samtidigt som det i utlokaliseringsärenden talas om att vi inte bara skall anlägga företagsekonomiska utan även samhällsekonomiska synpunkter.

Beträffande Volvo, som har nämnts i detta sammanhang, framhålls från de anställda att många av dem inte har någon möjlighet att få anställning vid detta företag.

Jag vill än en gång vädja till statsrådet att göra allt för att Kalmar verkstads AB skall kunna bestå.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Låt mig bara säga till herr Schött: Fakta är ibland obehagliga ting, men fakta kommer man inte förbi. Herr Schött borde ägna sig åt att studera fakta i det här sammanhanget.

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ang. villkoren för
statliga lån för
småhusbebyggelse*

Herr SCHÖTT (m):

Herr talman! Jag har mycket stor respekt för fakta, men jag tycker att det är väldigt inkonsekvent att lägga ned företag i en landsända där det är oerhört bekymmersamt och dit man samtidigt försöker lokalisera nya företag. Jag förstår de anställdas bitterhet särskilt med hänsyn till att man i dessa dagar talar så mycket om trygghet och medinflytande för dem. Ett faktum är att all personal vid Kalmar verkstad, oavsett vilka de är, har mycket svårt att förstå vad som här är på gång.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Ang. villkoren för statliga lån för småhusbebyggelse

Herr inrikesministern HOLMQVIST erhöll ordet för att besvara herr Ullstens (fp) i kammarens protokoll för den 13 mars intagna fråga, nr 141, och anförde:

Herr talman! Herr Ullsten har frågat mig om jag anser att visst överskott på lägenheter i en kommun bör utgöra hinder för godkännande av statliga lån för småhusbebyggelse.

En förutsättning för bostadslån till småhus som skall bebos av låntagaren är att kommunen går i borgen för viss del av det statliga lånet. Vägrar kommun borgen, kan således lånemyndigheten inte bevilja bostadslån även om övriga förutsättningar för lån är uppfyllda.

Bedömningen av om kommunal borgen skall beviljas eller inte ankommer på kommunen själv, vilket är naturligt med hänsyn till kommunernas ansvar för planfrågorna och bostadsförsörjningen. Jag utgår från att denna bedömning grundas på en rimlig avvägning mellan de allmänna målen för bostadsförsörjningen i kommunerna och hänsynen till enskildas berättigade intressen i de särskilda fallen. Härvid synes enbart förekomsten av ett antal tomma lägenheter enligt min mening i allmänhet inte böra föranleda att kommunen vägrar att gå i borgen för bostadslån till småhus.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Det fall som jag hade i tankarna när jag ställde den här frågan gäller en 33-årig svetsare och hans hustru i Husum i Västernorrlands län. Paret bor i dag i en tvårummare i samhället. De har länge velat skaffa sig ett eget hus och har sparat ihop de pengar som behövs för insatsen. De har ordnat med en tomt i samhället med hjälp av hustruns föräldrar. De har fått byggnadslån på tomten. De har beställt ett monteringsfärdigt hus, betalt lagfart och anslutningsavgifter för vatten och avlopp.

När allt detta är klart och de väntar att få sätta i gång, kommer kallduschen: de vägras statliga lån. Men inte därför att man misstror deras möjligheter att klara av ett småhuslån eller därför att det skulle saknas pengar utan därför att det finns tomma lägenheter i den kommun där paret bor. Tio av de återopade lägenheterna ligger i en annan tätort inom kommunen, åtskilliga mil från Husum och utan direkta kollektiva

kommunikationer.

Det här är naturligtvis inte platsen att peka ut ansvariga för ett felplanerat bostadsbyggande i en enskild kommun, men fallet kan ju ändå få tjäna som ett varnande exempel. Det finns nämligen gott om tomma lägenheter runt om i landet just nu och att de är tomma beror i regel inte på att efterfrågan på bostäder i de här områdena är tillgodosedd. Det beror oftare på att man byggt fel slags bostäder, att man byggt höghus när folk vill bo i hus med lägenheter som erbjuder markkontakt, att man byggt flerfamiljshus när folk vill bo i egna småhus och naturligtvis också på att man har byggt lägenheter som är för dyra för väldigt många människor att komma över. En genomreglerad bostadsmarknad har gjort bostadsföretagen, oberoende av om de är kommunala, kooperativa eller enskilda, mer eller mindre heldöva för hur folk egentligen vill bo.

Att rätta till de här felsatsningarna genom att tvinga folk in i lägenheter som de inte vill ha vore verkligen att bädda för nya misstag, och det vore att vägra bostadskonsumenter rätt till rimlig valfrihet.

Mot den här bakgrunden vill jag säga till inrikesministern att jag är nöjd med hans svar. Det bör för det första innebära klara riktlinjer till länsbostadsnämnderna, det bör innebära en klar och lätt uppfattbar rekommendation till kommunerna och det bör för det tredje, herr talman, rimligen också innebära att den 33-årige svetsaren i Husum och hans hustru ganska snart får besked från länsbostadsnämnden att de får låna pengar till sitt hus.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. nedläggningen av allmänna vårdanstalter

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Komstedts (m) i kammarens protokoll för den 14 mars intagna fråga, nr 144, och anförde:

Herr talman! Herr Komstedt har frågat om jag i likhet med anstaltsutredningen i delbetänkandet om vårdplatser vid allmänna vårdanstalter m. m. anser att man bör lägga ned verksamheten vid vårdanstalter där hela samhällen med omgivningar i olika avseenden är beroende av anstalternas existens, såsom är fallet med t. ex. Västerbyhemmet i Bursvik på Gotland.

Behovet av platser vid de allmänna vårdanstalterna för alkoholmissbrukare har under senare år minskat. Beläggningen vid dessa anstalter har som följd härav sjunkit.

Anstaltsutredningens förslag syftar till att anpassa platsantalet vid dessa anstalter till det minskade behov som föreligger.

När det gäller Västerbyhemmet är det redan klart att någon förändring inte kommer att aktualiseras under den närmaste femårsperioden. Med hänsyn till den upprustning som nyligen skett är det mycket som talar för att Västerbyhemmet kan komma att fylla en uppgift även på längre sikt.

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ang. nedläggningen
av allmänna vård-
anstalter*

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ang. nedläggningen
av allmänna vård-
anstalter*

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min fråga, och jag kan förstå att det ligger väldigt mycket positivt i det.

Socialministern och jag är säkerligen överens om att det skulle vara bra att vi kunde slippa diskutera sådana här frågor, att vi inte hade människor som behövde denna form av vård. Men vi har tyvärr inte nått dithän utan det finns människor som är alkoholmissbrukare och av den anledningen behöver ha vård — en vård som vi naturligtvis också skall medverka till från samhällets sida.

Den statliga utredningen har i sitt delbetänkande redovisat att den kommit fram till att vi har för många vårdplatser i vårt land, och det är positivt att de vårdbehövandes antal går ned. Var man sedan skall göra inskränkningarna kan man naturligtvis diskutera.

Gotland är en landsdel som ofta diskuteras i denna kammare, och det råder ingen tvekan om att Gotland har mycket stora problem i förhållande till många andra delar av landet. För människorna där måste det givetvis te sig mycket konstigt att få ta del av sådana här utredningar som pekar på att den verksamhet som bedrivs skall läggas ned inom en ganska snar framtid. Varför just Gotland, frågar de sig naturligtvis då.

Gotlands kommun får också ganska mycket skatteutjämningsbidrag o. d., något som människor givetvis sneglar på. De siffror jag har, som jag hastigt vill beröra, visar att Gotland i dag får 996 kronor per person och år. På Västerbyhemmet i Burgsvik finns ca 45 personer anställda, både på heltid och deltid. Det gör att ca 125 familjemedlemmar totalt är berörda, vilket skulle innebära ca 125 000 kronor mindre för Gotlands kommun om den här anläggningen skulle försvinna.

Sådant föranleder naturligtvis oro hos människorna — detsamma gäller undervisningen och annat som är mycket hårt bundet vid folkmängden — och därför har man inte råd att pruta på antalet sysselsatta i den här delen av Gotlands kommun.

I sitt svar har socialministern sagt att det är investeringar på gång. Jag kan inte låta bli att tänka på att man — som det heter i utredningen — inom en femårsperiod skall lägga ned en anläggning som man från hösten 1972 till augusti 1973 kommer att investera 2,2 miljoner kronor i. Det kan inte vara samhällsekonomiskt riktigt att sedan avisera en nedläggning.

Det står ganska många människor i dag på Sergels torg och protesterar mot beslut som de anser har fattats över deras huvuden. Jag tror att det skulle vara bra om regeringen hade mod att snabbt gripa in och ge uttryck för vad den anser om utredningar som exempelvis denna, där förnuftet inte har varit representerat.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag ber bara herr Komstedt att läsa mitt svar en gång till. Han skall då finna att jag har gjort en klar deklaration på den fråga han ställde. Jag förklarar att någon förändring när det gäller Västerbyhemmet inte är aktuell under den närmaste femårsperioden, och jag tillade att med hänsyn till den upprustning som nyligen skett är det mycket som talar för att Västerbyhemmet kan komma att fylla en uppgift även på längre sikt.

Torsdagen den
22 mars 1973*Ang. vissa flyglinjer
mellan Sverige och
Finland*

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Jag har uppfattat svaret precis efter ordalydelsen. Frågan har ställts i anledning av utredningen. I den talar man också om femårsperiodens fortsättning, men det är för perioden därefter som invånarna i denna del av Gotland hyser oro.

I socialministerns svar står: "Med hänsyn till den upprustning som nyligen skett är det mycket som talar för att Västerbyhemmet kan komma att fylla en uppgift även på längre sikt." Det där ordet "kan" är ju mycket tänjbart. Vi hoppas naturligtvis alla att vi om fem år har kommit dithän, att problemet med alkoholmissbrukare är löst — något som dock förefaller osannolikt. Men om det inte är löst hoppas jag att ordet "kan" byts ut mot ett annat ord.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. vissa flyglinjer mellan Sverige och Finland

Herr kommunikationsministern NORLING erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara de i kammarens protokoll för den 13 mars intagna frågorna av dels herr Nilsson i Agnäs (m), nr 137, dels herr Winberg (m), nr 138, och dels herr Larsson i Umeå (fp), nr 143, och anförde:

Herr talman! Herr Larsson i Umeå har frågat mig om jag har uppmärksammat, att flygförbindelserna mellan Umeå och Vasa upphör på grund av att avgifterna till luftfartsverket är för höga och att om samma avgifter för denna förbindelse gällt som för den mellan Malmö och Köpenhamn man hade kunnat räkna med en fortsatt flygförbindelse mellan Sverige och Finland.

Herr Nilsson i Agnäs har frågat mig om jag har för avsikt att vidtaga någon åtgärd med anledning av att Finnairs trafik på linjen till Umeå och Sundsvall upphör.

Herr Winberg har slutligen frågat mig om jag avser att vidtaga någon åtgärd i anledning av uppgifterna om kommande nedläggning av vissa flyglinjer mellan Sverige och Finland på grund av alltför höga svenska flygplatsavgifter.

Jag besvarar frågorna i ett sammanhang.

Överläggningar pågår mellan luftfartsverket och den finska luftfartsmyndigheten om möjligheterna till en sänkning av ifrågavarande flygplatsavgifter. Det är min förhoppning, att dessa överläggningar skall leda till ett positivt resultat.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret, som jag upplever som mycket positivt. Det är redigt och enkelt; förhandlingar pågår och vi hoppas att de skall ge åsyftad verkan.

Överläggningarna har emellertid kommit ganska sent. En hel del har hunnit hända på denna front. Den 10 mars kunde vi i pressen i Norrland läsa att Finnair lägger ned sin trafik på Umeå och att sista planet från Vasa till Umeå går den 31 mars. Det var en chockerande upplysning.

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ang. vissa flyglinjer
mellan Sverige och
Finland*

Det finns uppgifter redovisade som gör att vi förstår bolaget i frågan. Passageraravgiften är 19 kronor per biljett, landningsavgiften för en Metropolitan är 235 kronor, det finns en hanteringsavgift till luftfartsverket på 75 kronor per landning och dessutom betalar Finnair ett visst belopp till Linjeflyg, som sköter trafiken i Umeå. Finnairs avgifter enbart till luftfartsverket för Umeåtrafiken har varit högre än vår totala biljettintäkt på linjen, säger Martti Suomela, som hos Finnair sköter denna del av trafiken.

Vi har tidigare haft motioner i riksdagen i vilka påpekats att avgifterna är för höga. Jag har själv riktat frågor till och haft samtal med statsråd om saken. Vid landstinget i Västerbotten frågade jag i höstas om inte landstinget kunde göra någonting. Jag fick till svar att det var ingen fara med trafiken — det var förre kommunikationsministern Skoglund, landstingets ordförande, som sade det.

Nu har vi alltså ställts inför faktum att trafiken skall upphöra. Och det är inte någon oväsentlig trafik — den skulle vara mycket mer omfattande, om inte avgifterna hade varit sådana att Finnair har tvingats sätta ganska höga priser på den här korta resan, som inte tar 20 minuter. Vi hade hoppats på en utveckling av trafiken, och därför tackar jag statsrådet Norling för att han har lovat att se på den här saken. Det pågår ju överläggningar mellan luftfartsverket och luftfartsmyndigheterna i Finland, och jag hoppas också att det skall bli ett positivt resultat av de förhandlingarna.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! Också jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Jag tycker liksom herr Nilsson i Agnäs att det är positivt. Det visar väl också att kommunikationsministern instämmer i de uttalanden som har kommit fram tidigare om behovet av goda tvärförbindelser mellan de nordiska länderna. De linjer som nu har aktualiserats är ju en del av dem.

Min fråga har ställts mera allmänt, men bakgrunden är linjerna Sundsvall–Vasa och Umeå–Vasa. Att det finns ett starkt behov av att flygtrafiken mellan Sundsvall och Vasa kan fortsätta tycker jag att passagerarstatistiken visar. 1969 befordrades på den linjen 3 906 passagerare, 1970 var antalet 4 342 och 1971 var det 3 583. Man skall komma ihåg att det under vintertid inte existerar någon reguljär sjöförbindelse, och de tider på året den går tar den ju ganska lång tid.

Jag kan helt instänma i vad herr Nilsson nyss har sagt om de höga kostnaderna, som har försvårat för det här flygbolaget att uppehålla trafiken. Jag vill bara nämna att Nordiska rådet har haft den här frågan uppe vid sin 20:e session 1971, där man just uttalade att biljettpriserna på korta internordiska rutter var högre än priserna på motsvarande inrikesrutter och önskade åtgärder för att kunna sänka dem.

Att den här situationen har blivit så akut nu tycks bl. a. bero på att den skrivelse från det finska bolaget Finnair som avsändes i april förra året har blivit liggande hos luftfartsverket. Enligt uppgifter i tidningarna har den inte kommit fram förrän nu i dagarna — alltså nästan ett år efteråt. Det är minst sagt anmärkningsvärt. Jag kommer i sammanhanget att tänka på att det finns någonting som heter servicecirkuläret för

myndigheter. Jag vill inte påstå att det i formellt avseende är tillämpligt på en sådan här skrivelse, men andemeningen borde få gälla även för sådana framställningar så att de inte skall ligga obesvarade i nästan ett år.

Jag ber än en gång, herr talman, att få tacka herr statsrådet för svaret, och jag hoppas att överläggningarna kommer att leda till resultat.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Också jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret.

Jag vill särskilt uttrycka min tillfredsställelse över vad kommunikationsministern säger om att han hoppas att de här överläggningarna skall ge ett sådant resultat att trafiken kan återupptas. En förutsättning är naturligtvis att man får en sådan avgiftsbeläggning på flyglinjerna att det kan finnas möjligheter för Finnair att finansiera och upprätthålla reguljär flygförbindelse.

Det har varit stora svårigheter i den här frågan tidigare. Man har gjort olika framstötter, men det har stött på patrull från både det ena och det andra hållet, inte minst från luftfartsstyrelsen. Nu har tydligen generaldirektören i luftfartsstyrelsen samma uppfattning som kommunikationsministern. Av ett referat i Västerbottens-Kuriren av den 15 mars framgår det att han också har en önskan att reglera förhållandena så att man kan upprätthålla de här förbindelserna. Tydligen är en lösning på gång, och det kan man bara uttala sin tillfredsställelse över.

Nu har ju Nordiska rådet gjort en rekommendation till regeringarna om att sänka landningsavgifterna för den trafik som går mellan de nordiska länderna. Det här är ett led i en sådan utveckling. Även om det har krånglat till sig litet med detta ärende och det har legat för länge, beror det tydligen inte på någon ovilja att lösa problemet. Vi får väl hoppas och tro att det blir nödvändiga förbindelser, framför allt mellan Umeå och Vasa. Det gäller inte bara kommersiella förbindelser över Kvarken utan naturligtvis också släktförbindelser m. m. Befolkningen på ömse sidor om Bottenhavet, med mycket stora personkontakter, bl. a. till följd av ingifte, har behov av en någorlunda bekväm förbindelse under den tid på året när det är omöjligt att trafikera linjen med båt.

Jag ber att få tacka för svaret och hoppas att kommunikationsministern driver på i den här frågan så att den får en lycklig lösning.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Jag har, som framgått av mitt skriftliga svar, inte ansett det lämpligt att gå närmare in på den fråga som här tagits upp av frågeställarna. I första hand bör det ankomma på de två berörda luftfartsmyndigheterna att diskutera igenom förutsättningarna att göra något som kan ge stimulans till fortsatt trafik på linjerna Vasa—Umeå och Vasa—Sundsvall.

Verken har ju en betydande frihet att modifiera sin avgiftssättning så att den kan stimulera trafiken. Man bör också komma ihåg att luftfartsverkets ställning som affärsverk gör att eventuella åtgärder i den riktning jag här syftar på måste gå att förena med verkets egna ekonomiska intressen.

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ang. vissa flyglinjer
mellan Sverige och
Finland*

Jag tror det är viktigt att ha klart för sig att enbart åtgärder för att förbättra flygbolagets kostnadsnivå genom en sänkning av de statliga flygplatsavgifterna inte är tillräckliga. I själva verket har man kanske ibland lätt för att alltför ensidigt peka på luftfartsavgifterna som problemet. En annan minst lika väsentlig faktor är det begränsade trafikunderlaget. För att vidga det underlaget kan det även krävas taxeåtgärder från det finska bolagets sida. Enligt vad jag inhämtat övervägs också sådana.

Till detta vill jag lägga att det även är viktigt att man lokalt gör insatser för att stimulera allmänhetens intresse för resande. En förutsättning för fortsatt trafik är trots allt att det finns tillräckligt många människor som vill utnyttja trafikmedlet. Med det stora intresse som har visats för den här frågan har jag ingen anledning att betvivla att det intresset finns i regionen och att det kommer att tillvaratas på det sätt som frågeställarna också har hoppats på. Och jag har, som sagt, i mitt skriftliga svar uttryckt en förhoppning om att den här frågan genom pågående förhandlingar skall föras fram till ett positivt resultat.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Statsrådet ställer frågan huruvida det lokalt finns tillräckligt intresse för detta, och jag kan nog försäkra att det finns. Vi har någonting som heter Kvarkenrådet och som består av intressenter från både Sverige och Finland -- dels handelskamrarna och dels kommunerna. Där finns det ett verkligt intresse så där bör man inte stöta på patrull.

Nu vill jag tillägga att jag är fullt medveten om att detta är en fråga mellan myndigheterna. Men vad jag sätter speciellt värde på är att kommunikationsministern har gett sin välsignelse till att de vidtar en åtgärd för att få en lösning på detta problem. För luftfartsverkets del måste man naturligtvis ta hänsyn till de ekonomiska faktorerna, men om flygtrafiken ligger nere blir det inga inkomster alls. Även om man sänker priserna blir det i varje fall vissa marginalintäkter som kan vara värdefulla att ha.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! I princip är jag överens med kommunikationsministern om vad han sade här. Men när det gäller finsk trafikpolitik vill jag säga att den är föredömlig. Statistiken för de finska flygplatserna -- jag har fått den i detalj genom upplysningstjänsten -- är fantastiskt imponerande. Anledningen till att det finska flyget har så mycket passagerare är ju att man på den sidan har fört en helt annan prispolitik redan från början så att folk har vant sig att flyga. Jag kan inte tro att Finland på något sätt anser att man skall ha högre priser på resor över till Sverige. Från den sidan gör man säkert allt för att hålla priserna nere.

Däremot, om det är så höga kostnader i Sverige att man här måste ligga litet högt, så betyder det ju också att det blir färre passagerare. Jag tror att luftfartsverket skulle få mera inkomster om man satte avgifterna så att de stimulerade till trafik. Fler landningar och fler passagerare skulle göra att trafiken fortsatte.

Det är riktigt att det, som kommunikationsministern säger, gäller ett affärsdrivande verk. Men vi får väl också mer och mer tänka på rikets totalbudget. Det kan ju inte få vara så att det ena verket driver en politik som egentligen hämmar något annat, t. ex. turistnäringen, näringarna i Norrland, regionalpolitiken och annat. Vi har talat om det tidigare, och detta är inte rätta tillfället att ta upp tiden med den saken. Men jag tror att den invändning kommunikationsministern här anfört är ganska svag i sammanhanget.

Herr kommunikationsministern NORLING:

Herr talman! Här är inte platsen för en trafikpolitisk diskussion inom ramen för några enkla frågor. Men jag vill gärna understryka med anledning av vad herr Nilsson i Agnäs senast sade, att det är riktigt att Finland har en annan trafikpolitik än Sverige. Man kan inte, hur gärna man än skulle vilja ibland, ställa utvecklingen för ett trafikmedel i ett land mot utvecklingen för samma trafikmedel i ett annat land och göra en direkt jämförelse. Man måste ha hela bilden framför sig för att kunna göra en rättvis bedömning.

Det är således riktigt att förhållandena är olikartade. I Finland satsar man på statliga bidrag och subventioner till inrikesflyget på ett sätt som det inte finns motsvarighet till här i Sverige. Vi på vår sida satsar hundratals och åter hundratals miljoner kronor av skattmedel för att försöka hålla i gång järnvägstrafik i trakter där vi tycker att det är riktigt. Det har man inte en direkt motsvarighet till i Finland.

På detta vis kan man, herr Nilsson, diskutera område efter område. Men det är inte det vi skall göra nu. Det viktiga här är att man i den fråga vi nu diskuterar kan nå fram till ett positivt resultat.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts propositioner nr 53 till trafikutskottet och nr 67 till jordbruksutskottet.

§ 7 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen nr 61.

§ 8 Ändring i vattenlagen och utbyggnaden av Ljusnan

Föredrogs civilutskottets betänkande nr 5 i anledning av dels propositionen 1973:11 med förslag till lag om ändring i lagen (1971:531) om ändring i vattenlagen (1918:523) jämte motioner, dels motioner angående utbyggnaden av Ljusnan.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1973:11 föreslagit riksdagen att anta vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i lagen (1971:531) om ändring i vattenlagen (1918:523).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:
”Genom en ändring i vattenlagen som trädde i kraft den 1 januari

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

1972 utvidgades väsentligt Kungl. Maj:ts rätt att pröva tillåtligheten av företag i vatten för att tillgodose behovet av allmän planering. Enligt övergångsbestämmelserna skall dock mål som anhängiggjorts vid vattendomstol före lagändringens ikraftträdande handläggas enligt äldre bestämmelser. Vid behandlingen i riksdagen av den fysiska riksplaneringen uttalade riksdagen den meningen att garantier borde skapas för att hushållningen med återstående oexploaterade huvudälvar och källflöden i södra Norrland och norra Svealand skall kunna prövas i ett sammanhang. Riksdagen ansåg att detta kunde åstadkommas exempelvis genom att nämnda övergångsbestämmelser ändrades. Mot bakgrunden härav föreslås i propositionen en ändring av övergångsbestämmelserna som innebär att Kungl. Maj:t får pröva tillåtligheten av vissa företag i vatten även om ansökan om tillstånd till företaget kommit in till vattendomstolen före den 1 januari 1972.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels de vid riksdagens början väckta motionerna

1973:53 av herr Måbrink m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen gav Kungl. Maj:t till känna sin uppfattning, att inga ytterligare kraftbyggnader eller därmed jämförliga ingrepp borde förekomma i Ljusnan,

1973:54 av herr Westberg i Ljusdal m. fl. (fp, c, m) vari hemställdes att riksdagen – till förtydligande av tidigare godkända planeringsriktlinjer – som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna att ytterligare kraftverksutbyggnad ej borde tillåtas i Ljusnan,

dels de i anledning av propositionen väckta motionerna

1973:1581 av herrar Lidgard (m) och Winberg (m) vari hemställdes att riksdagen skulle avslå propositionen 1973:11,

1973:1582 av herr Tobé m. fl. (fp, c) vari hemställdes att riksdagen beslutade ge Kungl. Maj:t till känna

1. att, om ansökan om medgivande till utbyggnad av vattenkraft i Mellanljusnan underställdes Kungl. Maj:ts prövning, sådan ansökan borde avslås,

2. att viss ersättning till sakägare borde kunna utgå efter skälighetsprövning på sätt som i motionen anförts, då Kungl. Maj:t fann det motiverat.

Utskottet hemställde

1. beträffande lagförslaget att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1973:1581 skulle anta det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1971:531) om ändring i vattenlagen (1918:523),

2. beträffande viss ersättning av statsmedel att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1582, yrkandet 2,

3. beträffande utbyggnad av Ljusnan m. m. att riksdagen skulle

a. som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför,

b. lämna motionerna 1973:53 och 54 samt 1582, yrkandet 1, utan ytterligare åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande avslag å lagförslaget av fröken Ljungberg (m) och herr Wennerfors (m) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa, att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1973:1581 för sin del inte skulle anta det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1971:531) om ändring i vattenlagen (1918:523),

2. beträffande viss ersättning av statsmedel

a. av herrar Grebäck (c), Tobé (fp) och Ullsten (fp), fru Olsson i Hölö (c) samt herr Åkerfeldt (c) som – under förutsättning av bifall till utskottets hemställan under 1 – ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1582, yrkandet 2, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført,

b. av fröken Ljungberg (m) och herr Wennerfors (m) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 1 – ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen lämnade motionen 1973:1582, yrkandet 2, utan ytterligare åtgärd,

3. beträffande utbyggnad av Ljusnan m. m. av herrar Grebäck (c), Tobé (fp) och Ullsten (fp), fru Olsson i Hölö (c) samt herrar Claeson (vpk) och Åkerfeldt (c) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna 1973:53, 54 och 1582, yrkandet 1, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande beträffande viss ersättning av statsmedel av fröken Ljungberg (m) och herr Wennerfors (m).

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! I riksplaneringsdebatten i december förra året fastslogs riktlinjer av olika slag för den fortsatta riksplaneringen. Det var dels geografiskt orienterade riktlinjer, dels mer principiella riktlinjer. Man skulle i princip försöka skydda de stränder som var lämpliga för bad och friluftsliv i framtiden, man skulle skydda fjällområden och en del andra områden utan att man direkt på kartan angav vad det var för områden. Men så fanns det också en regel att man skulle se till att huvudälvar och källflöden i av kraftverksutbyggnader opåverkade vatten skulle bevaras för framtiden.

Departementschefen gjorde ett undantag i sin proposition. Han sade att beträffande Kalix älv skulle man, trots att det fanns vissa utredningar, ytterligare överväga frågan, och beträffande planerna för de södra huvudälvarna – från Indalsälven t. o. m. Klarälven – skulle en särskild utredning företas. Den har ju sedan tillsatts med förre landshövdingen Sehlstedt som ensamutredare.

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

Med stöd av en folkpartimotion beslöt riksdagen med avvikelse från propositionen att Kalix älv skulle bevaras opåverkad — det blev alltså en geografiskt orienterad riktlinje beträffande Kalix älv. När det gällde de södra huvudälvarna knöts största intresset vid debatten i riksdagen till Mellanljusnan. Frågan var komplicerad av den orsaken att det låg ett ärende i vattendomstolen som gällde begäran om utbyggnad av fyra kraftverk uppströms och nedströms Ljusdal på en sträcka av ca 5 mil. Civilutskottet i sin helhet blev — det tror jag att jag kan säga — övertygat om att det fanns goda skäl mot att bygga ut Mellanljusnan. Det borde beaktas på något sätt. Det har framgått av vad naturvårdsorganen sagt, av redovisningen i regeringens rapport Hushållning med mark och vatten samt även av en stark folkopinion. Men en komplikation var som sagt att det pågick en process om dessa frågor.

Centern, folkpartiet och moderaterna i utskottet enade sig om att liksom när det gällde Kalix älv säga ifrån att Mellanljusnan skulle skyddas för fortsatt utbyggnad, på samma sätt som man skyddar brantkusten vid Nordingrå och andra områden som direkt geografiskt utpekades. Socialdemokraterna och kommunisterna däremot menade att man kunde få en annan garanti för en försiktig hushållning med älvarna, speciellt då med Mellanljusnan, exempelvis genom att man ändrade den övergångsbestämmelse i vattenlagen som gäller fr. o. m. den 1 januari 1972 och som innebär att i ärenden där ansökan gjorts efter den 1 januari 1972 skall regeringen få pröva tillåtligheten av företag i vatten, oavsett om vattendomstolen säger att det är tillåtet eller inte. Den linjen vann riksdagens bifall, och nu har proposition 11 till årets riksdag effektuerat denna riksdagens beställning. Propositionen redovisar vad det här gäller, och av den redovisningen framgår att tillämpningen är begränsad. Det är bara 11 mål som är av den karaktären att de skulle bli berörda av den övergångsbestämmelse som nu föreslås, och fyra av dem gäller just Mellanljusnan. Ytterligare något mål har också förbindelse med Mellanljusnan.

Det har upplysts att utredningen om hushållningen rörande de södra huvudälvarna från Indalsälven till Klarälven skulle omfatta ca 50 objekt, varav 30 är av den karaktären att de skulle kunna vara aktuella i dagens kraftverksläge. De fyra i Mellanljusnan tycks därför inte behöva påverka resultatet av den utredningen i någon högre grad.

I center-, folkparti- och moderatreservationen till riksplaneringspropositionen 111 förra året gick man emot den typ av retroaktiv lagstiftning som utskottets majoritet tillstyrkt och riksdagen beslutat om. Från centern och folkpartiet anser man att det inte är praktisk politik att nu protestera, när regeringen har effektuerat ett riksdagsbeslut. Däremot har vi uppmärksammat den förlust som kan drabba sökandena i olika avseenden på grund av lagförslagets retroaktiva verkan. Vi har i motionen 1582 uttryckt det så att viss ersättning till sakägare bör kunna utgå efter skälighetsprövning, då Kungl. Maj:t finner det motiverat. Vi menar att det är främmande för vårt rättssystem att införa en regel som retroaktivt kan bli ogynnsam för en rättsägare. Det kan t. ex. gälla processkostnader som erlagts i onödan på grund av att lagstiftningen ändrats. Vi finner det svårt att precisera några formella regler härför, och av den anledningen

har vi föreslagit att prövningen skall läggas hos vår allvissa regering, som med handlingarna på bordet i det enskilda fallet säkert kan finna en rimlig bedömningsgrund.

Om vi alltså inte går emot lagförslaget — dock med reservationen i ersättningsfrågan — håller vi fortfarande fast vid att Mellanljusnan skall undantas från utredningen om de södra huvudälvarna. Vi föreslår därför att Mellanljusnan på samma sätt som då det gäller Nordingräs brantkust och Kalix älv genom beslut om riktlinjer för riksplaneringen skall bevaras från kraftverksutbyggnad. Den praktiska innebörden av ett bifall till reservationen blir att detta problem om skydd för Mellanljusnan skall tas upp vid de överläggningar som nu förestår mellan Ljusdals kommun och länsstyrelsen för att fullfölja riksplaneringen. Det bör vara en bra inkörspport, eftersom rapporten Hushållning med mark och vatten behandlar dessa frågor. I rapporten finns en karta på s. 376 med beskrivning på s. 377, och i bilaga B finns det en stor fin karta som anger värdet av Mellanljusnan i dessa avseenden. Länsstyrelsens inventeringsmaterial till riksplaneringen har också särskilt betonat Ljusnans dalgång vid Ljusdal som intressant ur dessa synpunkter. Ur länsstyrelsens skrivelse till vattendomstolen den 2 juni 1972 kan jag citera: ”— -- hela den aktuella älvsträckan är av riksintresse ur naturvårdssynpunkt inberäknat såväl den vetenskapliga och kulturella naturvärden som det rörliga friluftslivet”.

I fullständighetens namn vill jag komplettera detta med att säga att länsstyrelsen i slutet av samma skrivelse, trots att den givit ett så positivt uttryck för att man bör skydda Mellanljusnan, uttalar att kraftverksutbyggnaderna bör kunna medges. Beträffande kommunens avståndstagande från utbyggnaderna säger länsstyrelsen att detta avstyrkande inte bör kunna tolkas så att man motsätter sig att frågan kommer under Kungl. Maj:ts prövning, om vattendomstolen skulle förklara kraftverksutbyggnaderna ej tillåtliga. Man hade alltså den möjligheten enligt nu gällande lag.

Vad skall nu länsstyrelsen och Ljusdals kommun göra? Enligt de riktlinjer som civildepartementet utfärdat, kompletterade med anvisningar från Kommunförbundet — så småningom kommer det väl sådana också från planverket — skall man göra ett program för hur riksplaneringsintresset skall förankras i kommunen genom beslut från kommunala och statliga organ. Det kan ske t. ex. genom ett reservatbeslut enligt naturvårdslagen. Det kan också ske genom en anvisning i generalplan.

Den säkraste garantin för ett bevarande av Mellanljusnan ger reservation 3 till civilutskottets betänkande nr 5. Utskottsmajoriteten, socialdemokrater och moderater, lägger avgörandet hos Kungl. Maj:t och tror därmed att saken är klar, men det är den intc. Då utredningen om de södra huvudälvarna presenteras kan det uppstå många mot varandra stridande intressen som blir svåra att tillgodose. Mellanljusnan kan då komma i kläm för att något annat syfte skall uppnås. Vi menar att utredningen om Mellanljusnan redan nu ger vid handen att Mellanljusnan inte bör ingå i den övergripande utredningen. Den bör redan nu betraktas som en riksklenod.

Herr talman! Tillåt mig slutligen åberopa ett i dagens situation till

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbyggnaden
av Ljusnan*

synes föga gångbart argument, en omfattande opinion hos bygdens befolkning. Det finns många exempel på det. Jag vill bara citera vad styrelsen för Ljusdals socialdemokratiska kvinnoklubb har sagt i ett uttalande: "För att få frågan prövad på ett demokratiskt godtagbart sätt anser vi det vara regeringens skyldighet att ta ansvar för den fortsatta behandlingen av vår älvdal, och därför förelägga riksdagen en proposition om Mellanljusnan. Vi vill då påtala den starka opinion mot utbyggnad som råder. Inom partiet här på orten är opinionen splittrad, varför ingen politisk eller facklig avd. har kunnat uttala ett ja till utbyggnad. Däremot har ett par fackliga avd. sagt nej. Av detta torde framgå den starka känsla för älvens bevarande som präglar människorna i vår bygd."

Jag tar det här exemplet, eftersom det inte kan bortförklaras som ett tillfälligt byalagsyttrande. Detta är en sådan grupp som regeringen kanske borde ta hänsyn till i dessa sammanhang.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationerna 2 a och 3 i civilutskottets betänkande nr 5.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! I motionen 1581 har herr Lidgard och jag yrkat avslag på propositionen 11 som ju innebär ett förslag om ändring av den ändring i vattenlagen som riksdagen beslöt 1971 på grund av propositionen 106. Till vårt motionsyrkande har moderata samlingspartiets ledamöter i civilutskottet anslutit sig i reservationen 1.

Herr Tobé har varit inne på de ändringar i vattenlagen som skedde 1971 och som bl. a. innebar att Kungl. Maj:ts prövningsrätt i vattenmål utvidgades för att tillgodose behovet av allmän planering. Kungl. Maj:ten kan efter de ändringar som skedde då dels förordna om obligatorisk underställning för vissa slag av företag som är av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet, dels genom särskilt beslut förbehålla sig prövningen av visst sådant företag. Riksdagen fattade sitt beslut den 1 juni 1971 på grundval av ett enhälligt utskottsbetänkande, och såvitt jag kunnat se förekom det ingen debatt i kammaren. Ändringen kom i tryck i Svensk författningssamling den 19 juli 1971, och ändringarna trädde i kraft den 1 januari 1972. Det fanns vissa övergångsbestämmelser till lagändringarna, och punkt 2 i dessa säger bl. a.: "Mål som före ikraftträdandet anhängiggjorts hos vattendomstol handläggas enligt äldre bestämmelser."

Ändringarna grundade sig på förslag av vattenlagsutredningen. Både utredningen och departementschefen anförde i motiven helt kort att de nya reglerna inte borde tillämpas på mål som hade anhängiggjorts vid vattendomstol före ikraftträdandet. Det bör påpekas, herr talman, att av remissinstanserna hade åtminstone Naturskyddsföreningen ansett att de nya bestämmelserna borde ha gjorts tillämpliga på redan anhängiggjorda mål, men den meningen avvisades sålunda i propositionen.

Det är väl alldeles klart att vid 1971 års lagändring hade de nya reglerna i och för sig kunnat göras tillämpliga på redan anhängiggjorda mål. Men så skedde inte -- förmodligen efter vissa överväganden, särskilt som frågan hade tagits upp vid remissbehandlingen. Medborgarna fick genom beslutet en lagstiftning att rätta sig efter: nya regler skulle träda i

kraft 1972, *gamla* regler skulle gälla för mål som var anhängiggjorda före 1972. Detta anses enligt praxis ha kommit till medborgarnas kännedom när Svensk författningssamling utkommit av trycket i juli 1971.

Men, herr talman, vad är det som skall ske enligt proposition nr 11 som vi nu behandlar? Jo, vi skall i mars 1973 – tvärtemot och med ändring av beslutet i juni 1971 – nu bestämma att de nya reglerna skall gälla även mål som var anhängiggjorda när ändringen av vattenlagen trädde i kraft den 1 januari 1972. Jag reagerar starkt mot detta: delvis därför att de nya reglerna skall få gälla redan anhängiggjorda mål men mest därför att riksdagen nu i efterhand, retroaktivt, får förslag härom och eventuellt antar det förslaget. Det är för ett rättssamhälle en utomordentligt viktig princip att lagstiftningen inte i efterhand ändras och görs tillämplig på förhållanden som redan har varit och att lagar i princip inte får tillbakaverkande kraft. Den principen är – som vi har skrivit i motionen – ett skydd för rättstryggheten och ger bl. a. garantier för att statsmakterna inte utnyttjar sina lagstiftningsbefogenheter på ett sätt som skulle ge lagstiftaren ett orimligt övertag i förhållande till enskilda i frågor som hotar att gå statsmakterna emot. Man bör – som jag ser det – inte göra *en* bedömning vid lagändringen 1971 som då medborgarna skall rätta sig efter och nu två år efteråt ändra den bedömningen och säga att vad riksdagen och regeringen sade 1971 var alldeles fel; nu gör vi en ny bestämmelse som reglerar bedömningen av frågor som hänsköts till domstol 1971.

Den här sidan av problemet är, tycker jag, ganska litet berörd i utskottsbetänkandet. Där betonas mer olika värderingar av intresset att i vattenmål kunna beakta allmänna planeringssynpunkter. För mig är i den här delen inte den frågan det väsentliga. Vi har sagt i vår motion att det i och för sig finns sakliga motiv för just denna ändring. Men de är inte så starka att de motiverar vad som skulle bli följden av en ändring, nämligen en uppluckring av rättssystemet på en punkt som är av vital betydelse för rättstrygghetsprincipen. Det här är ingen egentlig värdering mellan den sakliga styrkan i det aktuella fallet, å ena sidan, och en rättstrygghetsprincip, å den andra sidan. Det är bara ett påpekande att vi i själva sakfrågan kan förstå, att man tycker att det hade varit bättre med andra övergångsbestämmelser 1971. Men vi kan, herr talman, för att nu i sak kanske få en bättre regel inom detta lagstiftningsområde inte acceptera en lagstiftning, som innebär ett steg på vägen mot vad vi kallar betydande rättsosäkerhet.

I civilutskottets betänkande nr 35 år 1972, vilket – som herr Tobé antydde – behandlades av kammaren för bara drygt tre månader sedan, kan man säga att majoriteten här i kammaren, som då bestod av socialdemokrater och kommunister, beställde den ändring i vattenlagen som vi nu skall ta ställning till. Då – för tre månader sedan – sade en enhällig borgerlig opposition, centerpartister, folkpartister och moderater, i reservationen 15 till civilutskottets betänkande att det inte torde vara förenligt med godtagen praxis att genom lagstiftning med retroaktiv verkan förändra formerna för handläggning av redan anhängiggjort ärende.

Herr talman! Ingenting har inträffat under dessa tre månader, och vi i

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

moderata samlingspartiet har inte ändrat uppfattning i en viktig principiell fråga bara därför att tre månader har gått.

Herr talman! Att nu ändra 1971 års beslut och genom tillbakaverkan- de lagstiftning ge det ett nytt innehåll skulle, som det står i reservationen, skapa ytterligare rättsosäkerhet och bredda vägen för oförutsebara statliga ingripanden. Därför ber jag att få yrka bifall till reservationen 1 av fröken Ljungberg och herr Wennerfors. Jag vill också yrka bifall till följreservationen 2 b.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har precis samma uppfattning som herr Winberg i sakfrågan. Men jag sade också i mitt anförande, att när riksdagens majoritet beställt en lagändring och regeringen effektuerat den, är det lönlöst att med samma majoritet i riksdagen demonstrera genom att yrka avslag. Därför vill jag göra det bästa möjliga av situationen och vidhåller alltså vårt andra yrkande i den reservation vi hade till riksplanerings- propositionen förra året.

Herr WINBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan i och för sig förstå herr Tobés tankegång men kan kanske inte acceptera hans slutsatser. Jag påpekar igen vad bl. a. herr Tobé sade i december, nämligen att det inte var förenligt med godtagen praxis att acceptera lagstiftning med retroaktiv verkan. Jag uppfattade det som en ganska väsentlig princip för samtliga tre partier. Man kan väl inte bara därför att man råkar bli i minoritet i en omröstning direkt ändra uppfattning.

Det lär, herr talman, finnas en gammal historia från 1930-talet i riksdagen. Någon ledamot sade då att han inte ändrat uppfattning utan bara ändrat votum. Det är väl inte sä herr Tobé har gjort?

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det kan ju hända att jag såsom gammal tjänsteman är miljöskadad, men jag har hela mitt liv fått tillämpa en hel del lagar som jag inte tycker om. Jag har fått lov att finna mig i det. Jag finner mig alltså nu i riksdagens majoritets beslut i denna fråga. Jag protesterar, men det är inte lönt att yrka avslag. Däremot vill jag göra det bästa möjliga av den situation vi befinner oss i.

Herr WINBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Även jag får i min civila verksamhet mycket ofta tillämpa lagar som jag inte direkt gillar. Men här gäller det vår verksamhet som politiker, då vi skall försöka bilda opinion och stifta lagar. Jag tycker därför att man i viktiga principiella frågor inte skall direkt böja sig för en majoritet.

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag skall i detta sammanhang inskränka mig till att beröra frågan om utbyggnad av Ljusnan, dvs. punkten 3 i utskottets hemställan, då jag dels delar utskottsmajoritetens uppfattning om

föreslagen ändring av vattenlagen, dels är överens med utskottsmajoriteten om att motionen om viss ersättning av statsmedel bör avslås.

Då jag reserverade mig emot utskottets betänkande beträffande utbyggnaden av Ljusnan, har utgångspunkten varit den behandling som frågan fick vid fjolårets riksdag och det ställningstagande som då gjordes samt vänsterpartiet kommunisternas bestämda uppfattning, att riksdagen nu måste säga klart ut att någon utbyggnad av Mellanljusnan inte får komma till stånd.

De miljömässiga skälen mot en utbyggnad har ökat i tyngd i flera hänseenden. Bl. a. har rena bevarandesynpunkten förstärkts genom att allt flera har fått klart för sig att det återstår ett mycket litet antal vattendrag och längre älvsträckor där ingrepp inte har gjorts. Vidare har man fått klart för sig att ingreppen i form av vattenkraftsutbyggnad orsakar störningar i totalmiljön av en omfattning som man inte tidigare har varit på det klara med.

Den miljö som omger oss formas av människor, men den formar också människorna. Det finns därför ingen miljö som vi kan underlåta att ställa krav på. Då det gäller Mellanljusnan måste de krav upprepas som har ställts från en stor majoritet av de människor som berörs, och dessa krav bör tillmötesgåas.

Frågan om denna utbyggnad har prövats och ventilerats i så många sammanhang att det måste anses som uteslutet att ytterligare skäl för en utbyggnad kan åberopas i pågående utredning. Det finns därför ingen anledning att vänta med ett ställningstagande i ytterligare minst ett år.

Herr talman! Utskottsmajoritetens skrivning till frågan om utbyggnad av Ljusnan skiljer sig från reservanternas skrivning egentligen bara i ett avseende: medan utskottsmajoriteten vill avvakta den Sehlstedtska utredningen och en proposition under 1974, vill reservanterna ha ett klart ställningstagande redan nu.

Jag tror det är av stor betydelse att alla de människor som slutit upp i kampen för att bevara Mellanljusnan får ett klart besked *nu* om att någon utbyggnad inte får komma till stånd.

Jag yrkar bifall till reservationen 3 till civilutskottets betänkande nr 5.

Fröken LJUNGBERG (m):

Herr talman! Jag vill inledningsvis instämma med vad herr Winberg tidigare har anfört här och biträda hans yrkande om bifall till reservationerna 1 och 2 b i civilutskottets betänkande nr 5.

När det gäller den andra frågan, utskottets behandling av motioner som gäller Mellanljusnan, har utskottet kommit fram till ett majoritetsyttrande och en reservation. Jag tror att den uppmärksamme läsaren måste bli litet konsternerad när han läser utskottets hemställan och reservationen. Det är ju en helt likalydande skrift till större delen. Herr Claesson var nyss inne på detta. Skillnaden består egentligen bara i att reservanterna anser att man till förfogande har allt det utredningsmaterial som en beslutande församling kan önska. Det vore intressant att veta om riksdagens ledamöter i allmänhet har sett detta.

Den andra punkt, där skiljaktigheter föreligger, är att man på den grund att man anser sig ha tillräckligt utredningsmaterial — fast det inte

redovisas här — menar att vi i dag skall kunna fatta ett definitivt beslut när det gäller Ljusnan. Jag har kommit till en annan ståndpunkt, kanske framför allt därför att jag tillmäter den s. k. Sehlstedtska utredningen, som tidigare omnämnts, mycket stor betydelse. När, såsom de föregående talarna har berört, våra återstående utbyggda älvar är få, har företrädare för naturvårdsintressena verkligen anledning att uppmärksamma nödvändigheten att så långt möjligt bevara det ursprungliga. Det är svårt att ta ställning, när samtidigt den andra frågan också tränger på, nämligen den att vi vet att vi står inför ett ständigt ökande krav på energi. Denna behövs både för det dagliga bruket i våra hushåll och för vår företagsamhet.

Nu kan man säga: Vi slutar att bygga kraftverk. Vi ägnar oss helt åt att få fram den energi vi behöver genom kärnkraft. Ja, men i samband därmed finns det också miljöproblem, som man inte utan vidare kan hoppa bock över. Bara mot bakgrund av den problematiken tror jag att det som sägs i direktiven till den Sehlstedtska utredningen är riktigt: Vid bedömningen av ytterligare vattenkraftsutbyggnader i de områden det här är fråga om — det gäller norra Svealand och södra Norrland — kan det visserligen från kraftekonomiska synpunkter vara motiverat med utbyggnad, men motstående samhällsintressen, främst då naturvårdsintresset, måste också beaktas. "Mot den bakgrunden", säger departementschefen, "anser jag det vara av stor betydelse att ställningstaganden till utbyggnadsfrågorna inte grundas enbart på bedömningar från fall till fall av enskilda projekt. Som underlag för såväl samhällets som kraftföretagens planering bör ligga en samlad bedömning av hur de aktuella vattendragen skall användas."

Jag kan inte se annat än att detta är klokt och riktigt just därför att tillgångarna, både när det gäller möjligheterna att producera ytterligare energi och när det gäller utbyggda älvar, är så pass små som de är. Då gäller det verkligen att få en samlad överblick. Det är främst på den här punkten som jag inte utan vidare kan ansluta mig till den ståndpunkt som reservanterna här har företrätt när de säger: Vi vet redan allting. Vi kan plocka ut Mellanljusnan från hela detta problemkomplex.

Däremot, herr talman, vill jag starkt stryka under önskemålet att Mellanljusnan bevaras. Jag har själv rest i dessa trakter och beundrat deras skönhetsvärde. Jag kan visserligen beklaga att man på landsväg inte så lätt kan komma intill själva älven, men man kan ju lämna en bil eller vad man nu har och gå ned mot älvsstranden och se de återstående vackra forsarna. Man kan se de intressanta nipbildningarna vid stränderna, och man kan se den vackra bygden som finns där mellan det mera vildmarksbetonade. Där finns både naturvärden, kulturvärden och skönhetsvärden som måste om möjligt bevaras.

Men, herr talman, jag anser att detta är klart och tydligt uttryckt genom det som civilutskottets majoritet här har skrivit. Man vill visserligen bida den enmansutredning, som jag nyss har talat om, men säger också att om motionärerna har syftat till att få en garanti mot utbyggnad utan riksdagens medgivande får detta önskemål anses helt tillgodosett. Utskottet skriver nämligen att ingenting skall ske förrän riksdagen har återfått ärendet. Den avsevärda skillnaden är om vi skall ta

ställning nu eller kan vänta till 1974, då det har aviserats en proposition i frågan, som skall gälla hela problemkomplexet om de berörda älvarna i Svealand och Norrland.

Herr talman! Med detta ber jag att på denna punkt få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Wennerfors (m).

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan hålla med fröken Ljungberg om att det inte är någon stor skillnad i tankegångarna bakom reservanternas och utskottets uppfattning, men jag beklagar att moderaterna har gått ifrån den riktlinje vi hade förra året. Vi ville inte acceptera den retroaktiva lagstiftningen utan ville i riksplaneringen ha en klart uttryckt riktlinje att de outbyggda älvarna skulle skyddas. Ljusnan var då medelpunkten i diskussionen.

Jag vill också framhålla att fröken Ljungberg genom att tillstyrka utskottsmajoritetens förslag har accepterat den retroaktiva lagstiftningen. Den skall gälla från den dag då lagändringen publiceras i Svensk författningssamling. Innan Sehlstedtska utredningens betänkande kommer och innan riksdagen tar ställning till utredningens förslag, kan mycket komma att hända via vattendomstolen på grundval av den retroaktiva lagstiftning som fröken Ljungberg inte vill ha. Den glidningen i uppfattning är minst lika uppseendeväckande som den herr Winberg ville tillvita mig beträffande lagstiftning i princip.

Fröken LJUNGBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Tobé vill diskutera innebörden av utskottsmajoritetens skrivning: "För tid intill dess sådan proposition" — alltså 1974 — "behandlats av riksdagen förutsätts Kungl. Maj:t med stöd av VL och eljest givna befogenheter hävda denna ståndpunkt." Det betyder att riksdagen bör få återkomma till ärendet. Jag tror att juridisk sakkunskap är något tveksam om innebörden av denna skrivning.

Men om herr Tobé vill passa på och slänga tillbaka detta om att ändra votum men inte uppfattning, så kan jag väl ta emot det och skicka det tillbaka som en bumerang. Jag kan inte se annat än att i det första fallet — herr Tobés — var ändringen av votum betydligt mera klar och distinkt än i mitt fall.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Jag delar helt fröken Ljungbergs bedömning att detta utskottsbtänkande gör ett förvirrat intryck på den som bara läser själva handlingen. Intrycket blir mer förvirrat om man läser förra årets handling i samma ärende och protokollet från den debatt som följde på den.

Jag blir litet förvånad när herr Tobé stiger upp och säger att fröken Ljungberg har gjort egendomliga turer i den här frågan. Det var väl rätt stilrena sådana. Herr Tobé däremot har gjort en del danssteg som jag undrar vem som varit koreograf till. Det kanske man inte behöver fundera över så mycket, men inte är det vanligt att herr Tobé intar så många positioner som han har gjort i denna fråga. Det framgår ju mycket

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

klart om man tittar efter vad som har skrivits och sagts under höstens debatt och i det betänkande som vi har att ta ställning till i dag.

Det här betänkandet rör sig framför allt omkring tre huvudfrågor. Den första frågan gäller om ändringarna i övergångsbestämmelserna skulle strida mot någon allmän rättsprincip så att propositionen av det skälet borde avslås av riksdagen. Det påstås av företrädare för moderaterna. Det är herr Winberg som har argumenterat i den riktningen. Utskottsmajoriteten har inte kommit till den slutsatsen. I majoriteten ingår som synes också centerns och folkpartiets representanter, som i reservation vid utskottets betänkande nr 35 i december i fjol anslöt sig till den nu av moderaterna ensam intagna ståndpunkten. Redan det stödet för propositionen från andra samhällsbevarande krafter i det här huset borde kanske ha skingrat moderaternas oro på denna punkt, men det har det tydligen inte gjort. Det har inte räckt till. Inte heller har det varit tillräckligt att det i utskottsskrivningen gjorts ett allvarligt försök att bena upp själva den här frågeställningen om det finns någon allmängiltig och helig rättsprincip som moderaterna talar om.

Såsom utskottet utvecklat det finns det inte någon generell form utanför straffrättens område. Det blir ytterst en avvägningsfråga, och detta har också de moderata motionärerna varit inne på.

Sedan har det också gjorts gällande att lagändringen 1971 skulle på något sätt fridlysa de äldre bestämmelserna för en viss tid framåt. Meningen tycks vara att en lagändring skall ge någon sorts garanti för att nästa ändring inte kommer alltför snart. Det är självklart att vi inte skall röra vid lagstiftningen så där alldeles omedelbart och vara alltför klåfingriga på det området, men det kan inte betyda att vi får avsvära oss möjligheten till en ny ändring när motiven blir starka och när det som i detta fall också är bråttom.

Den andra frågan gäller ersättningar. Folkpartiets och centerns reservation, nr 2, går också ut från att 1971 års lagändring skulle uppfattas som en sorts garanti för att ingenting skulle ändras under viss tid. Jag har inte fått klart för mig hur lång en sådan garantitid påstås vara. Jag har inte heller fått klargjort för mig när man började uppfatta lagstiftning i allmänhet som en sorts avtal mellan två parter – staten och allmänheten. Tydligen menar man det när man nämner ordet garanti i reservationen och bygger upp ett skadeståndskrav som om det gällde ett kontraktsbrott från statens sida. En annan sak är att lagstiftningen inte skall medföra följder som uppfattas som obilliga. Med den inställningen har vi också allvarligt prövat det här motionsyrkandet. Vi har emellertid kommit till uppfattningen att sådan här ”spekulativ” verksamhet – jag inlägger då inte någon speciell bimering i ordet spekulativ – inte gärna kan grunda någon sorts statlig riskförsäkring. Det gäller både sökandeföretaget och de markägare som kanske gärna vill ha en vattenutbyggnad för att få ut ersättningar. Direkta rättegångskostnader är kanske mer ett gränsfall. Det är ju dock inte hela kostnaden som bli onödigt på grund av en ny prövningsordning. Det rör sig om sådana marginella poster som också är svåra att reda ut. Hela rättegångsförfarandet i vattenmål är ju föremål för omprövning, och vi får väl se fram mot en lösning i stort efter den slutliga översynen av vattenlagen.

Den tredje frågan gäller planeringsriktlinjer i allmänhet för vissa älvar och utbyggnaden av Ljusnan i synnerhet. I den allmänna delen är vi väl alla överens, även om det är några mindre skilljaktigheter mellan utskottet och reservanter.

I fråga om Ljusnan gäller resonemanget i praktiken vissa mål om utbyggnaden av Mellanljusnan, för övrigt de mål där man lyckades få domstolen att ta emot en ansökan efter det att 1971 års lagändring antagits av riksdagen på hösten 1971 men icke hade trätt i kraft förrän den 1 januari 1972. Den debatt vi förde i december 1972 gällde väsentligen hur man skulle ge riksdagen möjlighet att ta ställning i dessa frågor.

En debatt i debatten gällde om riksdagen skulle avvakta pågående utredning eller fatta beslut genast utan att få bedöma älvarna i södra Norrland och i norra Svealand i ett sammanhang. Riksdagsmajoriteten stannade då för att förorda den lösning som nu framlagts i propositionen, nämligen att ändra övergångsreglerna för vattenlagsbestämmelserna. Denna fullföljd blir strax säkrad genom riksdagsbeslutet i detta ärende. Vi har också garantier för att proposition kommer att läggas fram för 1974 års riksdag, kanske redan till vårriksdagen 1974, om alla goda krafter kan samverka. För tiden intill dess gäller också den nu bekräftade garantin att inga utbyggnader kommer att tillåtas i avvaktan på denna prövning. Om detta råder det tydligen ingen tvekan.

Såvitt jag kunde uppfatta av herr Tobés beskrivning av kvinnoklubbens uttalande i denna fråga – i analogi med benämningen byalag kan man kanske med tanke på klubbens sammansättning och frågan det gäller i stället tala om ”älvalag” – var dess mening densamma som den som utskottsmajoriteten står för, nämligen att regeringen borde förelägga riksdagen frågan för ställningstagande, och det är detta vi har försäkrat oss om kommer att ske vid 1974 års riksdag. På denna punkt, beträffande den demokratiska handläggningen av frågan, stämmer väl kvinnoklubbens ställningstagande helt med det som antagits av utskottsmajoriteten.

Om man alltså inte misstror förmågan hos 1974 års riksdag att ta ställning i denna fråga, borde alla rimliga garantier finnas för att få ett korrekt avgörande på bästa möjliga grunder. Att fatta ett beslut nu innebär enligt reservanterna att man avsvär sig möjligheterna att få ett bättre beslutsunderlag än vad som nu kan finnas. I sak är det ingen annan skillnad. Ljusnan ligger fortfarande i riksdagens händer, om jag får använda denna bild. Det är inte heller fråga om att vänta någon längre tid, kanske högst ett år. I fråga om riktlinjerna för den fysiska planeringen i övrigt har det ju inte alls gjorts några invändningar mot att utredningarna har varit för noggranna. Om kritik förekommit, har den ofta varit att man inte har gjort tillräckligt med utredningar och undersökningar före de beslut som skall fattas i detta hus.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till civilutskottets hemställan på samtliga punkter i dess betänkande nr 5.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! I början av sitt anförande gjorde herr Bergman några koreografiska utsvävningar. Jag vill säga att man inte kan beskylla herr

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbyggnaden av Ljusnan*

Bergman för att ofta ta några turer utanför den av regeringen utlagda plattformen.

Herr Bergman sade att vi skall läsa historia i detta sammanhang, och jag vill då fråga vad det var som gjorde att majoriteten i civilutskottet intog den ställning som den bestämde sig för förra året. Jo, det skedde med anledning av motioner från herr Eriksson i Bäckmora och från herr Lundberg och med anledning av folkpartiets partimotion, som syftade till bevarande av älvarna, speciellt Ljusnan.

Och vad hände då? Jo, mot bakgrunden av majoritetsbeslutet att Kalix älv skulle undantas var man orolig för att propositionen skulle falla även i andra delar. Man tog då, som man gör i nöd – och det tycker jag är alldeles korrekt – kontakt med ett eller flera departement och fick uppslaget att det var tänkbart att ändra vattenlagen. Denna beställning effektuerades, och det är den som nu har tagit gestalt i form av en proposition.

När jag nu tänker efter – jag är medveten om att man i regel bör "tänka efter före" – finner jag att jag kanske t. o. m. står som upphovsman till statsrådet Lidboms proposition genom att det var den rädsla som besatt majoriteten i utskottet inför att motionerna skulle vinna bifall som gjorde att man valde den utväg, vilken nu lett till den nu framlagda propositionen. Jag beklagar kanske att jag indirekt kan räkna mig som upphovsman i detta sammanhang, men jag får försöka stå för det också.

Herr WINBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman sade att det här med den retroaktiva lagstiftningen inte är någon helig princip. Han gjorde gällande – så uppfattade jag honom – att jag i min argumentation talat för en sådan princip. Så är inte fallet, och jag har inte ens dragit in någon jämförelse med straffrätten. Jag ser det så, att det väsentliga på det här området, är att medborgarna vet vad de skall rätta sig efter, att vi inte ändrar lagstiftningen helt principlöst. Vad som gör det hela så egendomligt är att man tar ett beslut 1971, men när man får en ny situation 1973 så är man beredd att ändra förutsättningarna för bedömningarna.

Jag vet inte om vi skall fortsätta att slå varandra i huvudet med vad som hänt tidigare, men även herr Bergman har gjort sina turer i den här frågan. I debatten i december 1972 sade herr Bergman: "Jag tycker att utskottsmajoritetens förslag är renhårigt. Det uttrycker precis vad det är fråga om. Vi är medvetna om att det kan gälla en retroaktiv tillämpning av andra processregler. Varje gång vi gör detta bör vi vara på det klara med att det är betänkligt." Sedan lade herr Bergman till att i det här speciella sammanhanget kunde han acceptera det.

När man ser till allt som sagts om retroaktiviteten, så börjar jag få den uppfattningen att hela majoriteten i utskottet tar avstånd från den här lagstiftningen men att man ändå är beredd att i dag rösta för den.

Herr BERGMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Winberg vill jag bara säga att hans citat av vad jag sagt är helt korrekt. Jag har den meningen att det kan vara betänkligt

med en retroaktiv lagstiftning och att det skall finnas särskilda skäl för att införa en lag av den karaktären även beträffande processregler. Jag beskyllde inte herr Winberg för att ha fört in straffrätten i resonemanget. Jag tog den som ett exempel på att det där är en gammal och grundläggande regel att inte lagstifta retroaktivt. På andra områden bör man kunna använda ett sådant förfarande om det finns skäl för det.

Till herr Tobé vill jag säga att hans kunskaper i koreografi tydligen inte är lika stora som de är på andra områden där han är verksam. Jag är glad att jag inte dansar utanför plattformen, ty då skulle det väl hända en olycka. Men, herr Tobé: beslutet om Kalix älv fattades i riksdagen efter att utskottet tagit sitt initiativ om nya övergångsregler. Det rördes upp en hel del vatten i samband med vispanDET i Ljusnan, och beslutet om Kalixälven var överraskande för många. Men allt detta hände alltså i en annan tidsföljd än herr Tobé nu vill ge sken av.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Jag skall utnyttja bara några minuter för att påpeka för kammarens ledamöter att herr Tobés och hans medreservanters ståndpunkt ju faktiskt innebär för det första att man ifrågasätter kompetensen hos den utredning som i de här dagarna arbetar för fullt med frågan, för det andra att man faktiskt hindrar att hänsyn kan tas till det beslutsunderlag som 1974 års riksdag förutsattes få tillgång till och för det tredje att man ju faktiskt ifrågasätter kompetensen hos de riksdagsmän som skall arbeta här nästa år, dvs. kompetensen hos 1974 års riksdag.

Jag vill bara ha sagt från talarstolen att detta är mycket ovanligt för svenskt parlamentariskt liv, och jag undrar om herr Tobé och herr Grebäck någon gång tidigare förfarit på det här sättet. Man kan ha anledning fråga: Varför just nu? Det skulle vara väldigt intressant att få svar på frågan varför man så plötsligt förfar på det här sättet utan att ha gjort det någon gång tidigare. Varför inte avvakta till dess vi har hela det beslutsunderlag som vi nu väntar på?

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Frågan om kraftverksutbyggnad i Mellanljusnan återkommer. Debatten i höstas och de beslut som då fattades gav inte några klara besked om utbyggnad skall få ske eller ej.

De planeringsriktlinjer beträffande utnyttjandet av vissa vattendrag, bl. a. Kalix älv, som riksdagen godkände i anslutning till propositionen 1972:11 innefattade inte några långsiktiga ställningstaganden i fråga om utbyggnad av Mellanljusnan. Majoritetsbeslutet innebar ett uttalande till förmån för att hushållningen med återstående oexploaterade huvudälvar och källfloder i södra Norrland och norra Svealand skulle prövas i ett sammanhang. Det angavs också att detta exempelvis kunde ske på det sättet att övergångsbestämmelserna till den ändring av vattenlagen som trädde i kraft den 1 januari 1972 omformulerades därhän att vattendomstolsbeslut i tillståndsfrågor skall underställas Kungl. Maj:t.

Den proposition som vi nu behandlar innebär just en sådan ändring av övergångsbestämmelserna, och det finns i dagens läge, så som jag ser det,

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

ingen anledning att gå emot det förslaget. Att jag inte i höstas stödde den tanken var helt beroende av att den inte innebar någon garanti för att Mellanljusnan skulle bevaras outbyggd, medan det däremot fanns en reservation som innebar ett klart nej till en vattenkraftsutbyggnad. Jag valde då reservationen. Inte heller nu innebär det majoritetsförslag som föreligger någon garanti för att Mellanljusnan bevaras. Regeringen får, om vi tar det här förslaget, visserligen sista ordet, men den kan givetvis säga både ja och nej till en utbyggnad.

Därför anser jag det angeläget att riksdagen klart säger ifrån "att i Mellanljusnan inte bör tillåtas något utbyggnadsföretag som märkbart inkräktar på bevarandebeståndet", för att du citera reservationen 3. Det är angeläget i klarhetens intresse att det sker redan nu. Alla intresserade parter väntar på ett besked, och det är viktigt inte minst ur planeringssynpunkt att beskedet ges så snart som möjligt. Och det kan, enligt min mening, ske redan nu. På samma sätt som vi sade vår mening om Kalix älv i december bör vi givetvis kunna säga vår mening om Mellanljusnan nu.

Skälen för och emot en utbyggnad av detta älvavsnitt är redan tillräckligt belysta, och något behov av ytterligare utredning beträffande denna älvsträcka föreligger enligt min mening inte. När jag säger det betyder det ingalunda att jag ifrågasätter kompetensen hos den utredning som pågår. Inte heller ifrågasätter jag kompetensen hos den riksdag som skall sammanträda här nästa år. Det innebär bara att jag menar, som jag sade, att skälen för och emot är tillräckligt belysta för att vi nu skall kunna ta ställning.

Som framhållits i motionen 54, som jag varit med om att skriva under, skulle en utbyggnad betyda relativt litet ur sysselsättningssynpunkt och ge marginella tillskott till energibehovet. Sysselsättningen skulle vinnas endast för en kort tid, medan de värden som går till spillo vid en utbyggnad, för alltid är raserade. En utbyggnad skulle sänka bygdens attraktionskraft och minska förutsättningarna för en framgångsrik utveckling på längre sikt. Den skulle medföra svåra och för framtiden bestående ingrepp i en älvdal, som bl. a. från naturvårdssynpunkt – och då inräknar jag såväl den vetenskapliga och kulturella naturvärden som det rörliga friluftslivet – är av riksintresse. Ja, om gårdagens tidningsuppgifter är riktiga intresserar den även människor från ett annat västeuropeiskt land. I en tid då behovet av friluftsliv och rekreation starkt ökar är det ett allmänt intresse att bevara den berörda älvdalen som ett attraktivt rekreativt område. Det är också viktigt att vi tar hänsyn till de generationer som kommer efter oss och för framtiden bevarar de värden som den ännu outbyggda älvsträckan representerar.

Vi vet också att detta är en allmän önskan i den bygd som berörs av en eventuell utbyggnad. Jag behöver på den punkten endast erinra om att nära 60 procent av befolkningen över 15 år i Ljusdal, dvs. den kommun där de fyra kraftverken skulle uppföras, med sina namn stött den namninsamling som har ägt rum. Ljusdals kommunfullmäktige och ett 60-tal organisationer har också uttalat sig mot en utbyggnad.

Men ännu återstår för riksdagen att ta ställning. Det är min förhoppning att omröstningen i dag skall innebära ett klart nej till en utbyggnad och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 3.

Herr MÄBRINK (vpk):

Herr talman! Min partikamrat Tore Claeson har utförligt motiverat varför det inte finns anledning att uppskjuta ett ställningstagande beträffande Ljusnan till 1974. Låt mig därför helt kort beröra utvecklingen i Ljusdalsblocket. Det blir delvis en upprepning av vad jag anförde i den här kammaren den 16 december förra året, då denna fråga också debatterades.

År 1930 fanns i Ljusdals nuvarande kommunblock 30 805 invånare. År 1960 var siffran nere i 27 007 och 1970 i 23 540. Mellan 1960 och 1970 hade befolkningen i nämnda kommunblock alltså minskat med 3 467 personer. Detta är den största befolkningsminskning som något kommunblock i Gävleborgs län kan uppvisa. År 1972 hade befolknings-siffran ytterligare minskat och var då 22 500. För att hålla denna befolknings-siffra krävs att Ljusdal fram till år 1980 får 2 500 nya arbetstillfällen enligt den länsplanering som gjordes 1967.

Huvudorsaken till den hittillsvarande utvecklingen är de privata skogsbolagens hänsynslösa rationaliseringar av skogsbruket. De enorma kalhyggena vittnar härom.

Men det är inte bara rovdriften i skogen som är utmärkande för skogsbolagen. Korsnäs-Marma, Bergvik och Ala och Iggesunds bruk har haft stora skogskontor förlagda till Ljusdal. Samma har varit förhållandet med skogsägareföreningen och domänverket. Utmärkande för samtliga har varit att de uppträtt på samma sätt, dvs. de har flyttat sina förvaltningar från Ljusdal. Under hela den tid som denna negativa utveckling pågått har den motiverats med att den är nödvändig för den ekonomiska tillväxten. Människorna i Ljusdalsblocket har samtidigt medvetandegjorts om att det ekonomiska tillväxtbegreppet inte har gagnat dem.

Herr talman! Det är mot bakgrunden av detta som man skall se den enorma uppslutningen för att bevara Mellanljusnan. Trots att storfinansens ombud försökt att på olika sätt locka med erbjudanden för att få Mellanljusnan utbyggd och talat om hur mycket vackrare Mellanljusnan skulle bli efter en utbyggnad har opinionen inte låtit sig luras, tvärtom har den blivit ännu starkare.

Wallenberg har helt plötsligt visat intresse för sysselsättningen i Ljusdal. När människorna avslöjade detta argument kom kraftverksbolagen med erbjudandet att Ljusdals kommun skulle få 3 miljoner kronor att utbetalas med 300 000 kronor per år under en tioårsperiod. Det intressanta var att detta erbjudande från storfinansens kom några dagar innan kommunfullmäktige skulle ta ställning till frågan om Ljusnans öde. Kommunfullmäktige sade som bekant nej till utbyggnad.

En opinionsundersökning beställdes av kraftverksbolagen. Resultatet blev så katastrofalt för beställarna att de försökte hemlighålla det. Men efter påtryckningar publicerades siffrorna: 65 procent var emot och 15 procent var för en utbyggnad.

Argument om att exploateringen av Mellanljusnan är nödvändig för den framtida energiförsörjningen är det ingen som längre på allvar vågar hävda. Enligt CDL skall vattenkraften, som 1970 svarade för nära 80 procent av den totala elenergiförbrukningen, år 1985 komma att svara

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

för endast 34 procent. Av tillväxten i elenergiförbrukning under mellanperioden beräknas 93 procent komma från andra energikällor än vattenkraft. Tillväxten i producerad vattenkraft förutsätts bli ringa och utbyggnaden därav upphöra under 1970-talet.

Utskottsmajoritetens argument om att avvakta den Schlstedtska utredningen innan ställning tas till Mellanljusnans ödc är ohållbart. Det finns ingen anledning att vänta på någon utredning. Ett års intensiv debatt har gett tillräckligt med fakta i ärendet. Svenska naturskyddsföreningen säger följande om Mellanljusnan: "Älvsträckan erbjuder ett rikt fritidsområde som inte får förstöras. Där har människor från hela Mellan-Sverige, med några timmars resväg, tillgång till levande strömfiske av harr och öring. Någon motsvarighet till den aktuella älvsträckan finns inte söder om Vindelälven."

Naturvårdsverket och kammarkollegiet har sagt nej till utbyggnad, och dessutom har ett mycket stort antal organisationer sagt nej.

Att en kraftverksutbyggnad under några år skulle ge arbete åt kanske 50 man från Ljusdal kan inte vara ett huvudargument för att förstöra ett unikt stycke natur. Dessutom skulle en förstörd natur vid Ljusnan på ett allvarligt sätt göra det svårare för kommunen att locka till sig industrier och sörja för befolkningens sysselsättning. Det finns flera avskräckande exempel på vad som hänt med kommuner som helt byggt ut vattenkraften. Resultatet har blivit ständigt sjunkande befolkningsunderlag.

Herr talman! I Ljusdal har en överväldigande majoritet av befolkningen kommit till den slutsatsen att miljön har långt större betydelse för den framtida sysselsättningen än de tillfälliga arbeten en kraftverksutbyggnad skulle ge. De anser med rätta att deras framtid i stället hänger ihop med rikspanering och regionalpolitik för folket – inte för storfinansen.

För att bromsa upp den negativa befolkningsutvecklingen i Ljusdalsblocket krävs att staten via AP-fonderna svarar för att en statlig basindustri, exempelvis verkstadsindustri, etableras i Ljusdal.

Jag vill med detta yrka bifall till reservationen 3.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! När jag – tillsammans med herr Strindberg – satte mitt namn under motionen 54 till detta års riksdag var det min röst för att Ljusnan skall bevaras. Jag är övertygad om att det är rätt. Jag har under kampen för Vindelälven hört många röster som har talat för att det inte blir någon förändring av landskapet och att det bara är en vinst med en utbyggnad av älven, men jag har sett spår som förskräcker mig. Jag vet att strukturen i landskapet vid den berörda delen av Ljusnan är sådan att skadorna av reglering och dämning blir särskilt svåra, ja, obotliga.

För mig är det inte fråga om storfinans, som herr Måbrink talade om, eller om statskapitalism, som ligger i bakgrunden vid andra älvutbyggnader, utan det är fråga om att vi skall bevara sådana här älvar. Vi har inte råd att låta skönheten och andra omistliga värden förstöras.

Då det gäller principen att våra älvar inte skall byggas ut har jag hela moderata samlingspartiet bakom mig, även de utskottsrepresentanter som just i denna fråga är på majoritetens sida i betänkandet. Utskottets och

reservationens skrivningar skiljer sig inte så mycket. Men när jag i dag röstar med reservationen, är det för att jag vill understryka skrivningen i reservationen att ytterligare utredning om Ljusnan inte är behövlig. Det finns nog också i bakgrunden en lust att få hotet om utbyggnad avvärjt så snart som möjligt. Jag har en skrämmande känsla av att det i det ekonomiska läge som råder kunde hända någonting farligt – men jag medger att det bara är en skrämsel i bakgrunden.

Jag tycker också att Ljusnans läge relativt långt söderut i vårt land betyder att den är ännu värdefullare som objekt för fritidsaktivitet och turism, och därför yrkar jag bifall till reservationen 3.

Herr BJÖRK i Gävle (c):

Herr talman! I detta betänkande behandlar vi motionsyrkanden som berör Ljusnans utbyggnad. Vi har tidigare här i riksdagen behandlat denna fråga, och det är tråkigt att riksdagen inte tidigare har kunnat göra ett klart uttalande mot en fortsatt utbyggnad av den här älvdelen.

Det är nu fråga om en utbyggnad av fyra kraftverk, som skulle ge en total effekt på ca 120 megawatt, och man räknar med ett medeltal på ungefär 84,5 megawatt per år. Det framstår då som klart att det i ett större perspektiv är fråga om en ganska begränsad effekt. Utbyggnaden berör en sträcka på ca 5 mil. I förhållande till den kärnkraftsutbyggnad som planeras och pågår på andra platser i landet framstår dessutom denna effekt som ytterligt begränsad.

Det har speciellt från socialdemokratiskt håll gjorts gällande att arbetskraftsfrågan varit avgörande för en utbyggnad. Skulle antalet anställda bli 250–300, så kan man räkna med att antalet arbetstillfällen för Ortsbefolkningen är 50–75. Detta skulle då gälla tidsrymden 1974–1978. Huvudparten av den anställda arbetskraften skulle, som framgår av vad jag sade, inte komma från Ljusdalsregionen.

Ljusnan som riksintresse har ventilerats i många sammanhang, och jag skall här inte ge mig in på den diskussionen, eftersom man tycks vara enig på den punkten.

Beträffande risken för erosionsskador finns det kanske en viss fara för att man nonchalerar de problem som kan vara förknippade härmed. Detta framgår av det yttrande som Gunnar Beskow gjort till Svenska naturskyddsföreningen. Han påtalar bl. a. att man vid vissa strandpartier har uppenbara risker för sandflytning. Beskow framhåller vidare att om man i framtiden vill ha en ökad och intensifierad korttidsreglering, vilket vi kan räkna med, så innebär det en ytterligare ökad strandpåkänning.

I Svenska Dagbladet i går fanns det en artikel som i mycket hög grad berör Ljusnan och dess behandling här i riksdagen. Artikelken gjorde gällande – och såvitt jag kunnat konstatera verkar det vara riktiga uppgifter – att det finns västeuropeiska intressen som vill bygga fritidsanläggningar inom det område som nu är aktuellt. På sikt räknar man med att det skulle kunna bli ett mångmiljonprojekt med sysselsättningsmöjligheter för åtskilliga ortsbor. Man har också varit där för att studera området. Man har räknat med att detta planeringsarbete skall fortsätta under förutsättning att riksdagen nu gör ett uttalande mot utbyggnad. Annars finns det risk för att andra länder kan bli aktuella för

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

det här projektet. Vad man framför allt verkar vara intresserad av är älven samt sportfisket. Man bedömer tydligen ute i Europa Ljusnan som relativt närbelägen. Detta gör att den argumentering som tidigare förts, att utbyggnaden skulle vara den enda tänkbara sysselsättningsfrämjande åtgärder i Ljusdalsregionen, nu inte längre är lika hållbar.

Slutligen vill jag säga att det finns en mycket stark opinion i hela landet för att bevara Ljusnan. Vi vet också att uppslutningen i Hälsingland för den här saken är mycket stark.

Jag vill därför, herr talman, påpeka det angelägna i att riksdagen nu klart och tydligt säger ifrån att Mellanljusnan skall bevaras och att den nu aktuella utbyggnaden inte skall ske.

Jag beklagar också den oheliga allians som finns mellan socialdemokrater och moderater i denna fråga. Det är tydligen så, att bolagens åsikter väger tyngre för socialdemokraterna än de naturvärden som äventyras. Finns det från socialdemokratiskt eller moderat håll den minsta förstäelse för de naturvärden som står på spel, så bör man visa det genom att nu rösta för reservationen 3. Och jag vill ställa en direkt fråga till moderaterna. Både fröken Ljungberg och herr Wennerfors har anfört en del krystade motiveringar för att man inte kan stödja denna reservation -- man har påstått att det skulle vara att föregripa de ställningstaganden som skall göras av dels utredaren, dels nästa års riksdag. Jag frågar moderaterna: Stöder moderaterna reservationen i sakfrågan -- ja eller nej?

Jag yrkar med detta, herr talman, bifall till reservationen 3.

Fröken LJUNGBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall gärna svara på den frågan.

Vad vi har givit uttryck åt i utskottsmajoritetens skrivning är, anser jag, en uttalad uppfattning att Mellanljusnan bör bevaras. Det står klart och tydligt och ord för ord utskrivet. Vad vi vänt oss emot är att de som stöder reservationen 3 vill förmå en riksdag som icke haft tillgång till utredningsmaterial att på stubben ta ståndpunkt.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Ljusnan har varit och är i många avseenden alltjämt livsnerven i de landskap där den drar fram. För oss hälsingar är älven särskilt kär! Den ger oss god fisk på bordet, den är bitvis en värdefull transportled, den leder inehållet från våra rika skogar ned till sågverken och numera massafabrikerna, den har under senare årtionden följt utvecklingen och den industriella omdaning och den har bidragit till att sprida ljus och värme i våra hem samt ge våra industrier energi. Den är -- trots att den till större delen är utbyggd -- ett utsökt utfärds- och turistmål, den skänker oss alltjämt rekreation och vederkvickelse. Vi hälsingar älskar älven och är tacksamma för vad den givit århundraden igenom och vad den kommer att ge i framtiden.

En mindre del av Ljusnan, den s. k. Mellanljusnan, är som vi här hört inte utbyggd. Frågan om huruvida en utbyggnad av den delen skall ske eller inte diskuteras för närvarande och har sedan länge diskuterats livligt -- naturligtvis med all rätt. Det är en stor och komplicerad fråga. Det

Torsdagen den
22 mars 1973*Ändring i vatten-
lagen och utbyggnaden av Ljusnan*

gäller att ta ställning till många problem som inte kan värderas direkt utan endast subjektivt bedömas. Det är därför enligt min mening fullt förståeligt att man kommer till olika slutsatser, beroende på hur stor hänsyn man tar till den ena eller andra delen av problemkomplexen, som i sig rymmer såväl naturvårdsintressen som sysselsättnings- och energiförsörjningsintressen. Dessa skall i sin tur sättas i relation till de krav samhället numera ställer på utbyggnadsföretagen från både miljövårds- och fiskesynpunkt. Jag behöver väl inte för min del i egenskap av infödd trogen hälsing deklarera att jag på bästa sätt vill slå vakt om älven, befolkningen och samhällena utefter älven.

Jag minns stora delar av älven före utbyggnaden. På vissa håll har älven enligt min mening minskat i värde från naturvårdssynpunkt, men på andra ställen har landskapsbilden vid älven förskönats och älven blivit tillgängligare för såväl turister som sportfiskare.

Av vad jag här anfört framgår att det är ytterst svårt – ja, praktiskt taget omöjligt – att utan erforderligt utredningsmaterial nu göra en fullt saklig och rättvis bedömning. Detta framgår också tydligt av utskottets skrivning, där det sägs "att betydande eller omfattande utbyggnad av hittills oexploaterade huvudälvar och källflöden i södra Norrland och norra Svealand – innefattande sålunda även Mellanljusnan – inte bör medges innan frågan om planeringsriktlinjer prövats av riksdagen. Denna riksdagens prövning bör ske i ett sammanhang och på grundval av bl. a. det material som tillsatt utredningen kan tillhandahålla."

Reservanterna i sin tur, som inledningsvis har i stort sett samma formulering som utskottet, säger, att "i Mellanljusnan inte bör tillåtas något utbyggnadsföretag som märkbart inkräktar på bevarandeintressena". Skillnaden är härfin, men såsom jag tolkar skrivningen kan reservanterna i varje fall tänkas gå med på en viss utbyggnad, om den inte märkbart inkräktar på bevarandeintressena – utan att ha en saklig bedömning i botten. Utskottsmajoriteten vill vänta på utredningsresultatet och bedöma hela komplexet i ett sammanhang. Till saken hör också, vilket jag påpekade redan vid debatten i höstas, att frågan om Mellanljusnans utbyggnad ligger under vattendomstolens prövning, och enligt min uppfattning bör vi också ha domstolens prövning innan vi tar ställning i sakfrågan.

Herr Björk i Gävle efterlyste moderata samlingspartiets inställning i dessa frågor, och fröken Ljungberg har lämnat besked om det. Till det kan jag foga att moderata samlingspartiets inställning liksom min egen principiella inställning till fortsatt utbyggnad av svenska älvar självfallet är densamma som när vi diskuterade Vindelälven, nämligen att största möjliga återhållsamhet och försiktighet med naturen bör iaktas då det gäller utnyttjandet av återstående svenska älvar.

I den nu föreliggande sakfrågan anser jag alltså, vilket bör framgå av vad jag redan anfört, att den tillsatta Schustedtska utredningen är nödvändig, innan vi kan ta saklig ställning. Den ger regering, riksdag och allmänhet möjligheter att göra en allsidig bedömning – den bör i varje fall kunna göra det – vid vilken nationella intressen och naturvårdsintressen kan vägas mot behovet av en eventuell utbyggnad. Vi har ansett att riksdagen inte bör föregripa denna utredning. En enskild riksdagsman

eller en grupp av riksdagsmän har inga möjligheter att analysera en sådan här fråga utan att ha sakligt material till sitt förfogande. Hittills har det också alltid varit brukligt i riksdagen, att när en utredning pågår så väntar man till dess att utredningsresultatet är presenterat, innan man tar ställning.

Vidare har vi den uppfattningen att politiska instanser icke skall blanda sig i rättsliga förfaranden. Lika orimligt som det vore om riksdagen i en pågående straffrättslig eller civil process uttalade sig till förmån för den ena eller den andra parten, lika felaktigt vore det om riksdagen föregrep den judiciella prövning enligt gällande svensk lag som i dag pågår i vattendomstolen. Vattendomstolen har att själv pröva skälen för och emot. Nationella intressen, naturvårdsintressen och andra betydelsefulla bedömningar kommer här in i bilden. Vi har alltså en lagstiftning som riksdagen har antagit och enligt vilken sådana här avvägningar skall ske. Den processen skall fullföljas innan riksdagen uttalar sig. Det är en gammal rättsprincip som politiker borde respektera oberoende av partitillhörighet. Skulle vi handla på annat sätt står det i klar strid med vår konstitution.

Till herr Westberg i Ljusdal vill jag säga att utskottsmajoriteten inte överlåter avgörandet enbart till regeringen. Utskottsmajoriteten kräver i sin skrivning klart och tydligt att en kommande riksdag, sannolikt nästa år, skall få ta ställning i frågan.

När det gäller de här omtalade uppgifterna i pressen om ett miljonprojekt utefter Ljusnan kan jag nämna att jag i går tillät mig ta kontakt med representanter för kommunen, som märkligt nog inte alls kände till något sadant. Man hade där uppe fått reda på det genom tidningen i går. Det är ju märkligt, i all synnerhet om det, som det har uppgivits, skulle gälla ett seriöst företag. När vi sedan fortsatte undersökningarna visade det sig att man inte ens kunde ange från vilket land företaget var, än mindre vilket företag det gällde. Detta tyder, herr talman, på att denna uppgift i en av gårdagens tidningar i Stockholm inte är mycket att glädja sig åt eller lita på.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottsmajoritetens hemställan.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nordgren sade att skillnaden mellan reservanter och majoritet i utskottet var härfin. Det kan tyckas så. Jag har också uttalat att vi har samma grundäskådning. Men skillnaden är den att vi tycker att utredningen nu är så klar, att man kan befria utredningen från att vidare behandla Mellanljusnan.

Jag vill samtidigt replikera fröken Ljungberg, som sade att vi inte har någon utredning om Mellanljusnan. Hade vi mera utredning om Kalix älv? Ja, det finns en utredning som gjordes i samband med att Vindelälven togs undan men som inte är redovisad för riksdagen. Jag kan återigen läsa upp vad länsstyrelsen uttalat i vattenmålet, där man hänvisar till att i promemorian Hushållning med mark och vatten har älvsträckan nedströms Ljusdal angivits som större område av riksintresse för den vetenskapliga och kulturella naturvärden. Samma älvsträcka samt sträc-

kan Färila—Ljusdal har angivits som större område av riksintresse för det rörliga friluftslivet. Detta är alltså hämtat ur civildepartementets promemoria. Sedan uttalar länsstyrelsen själv: ”-- -- -- hela den aktuella älvsträckan är av riksintresse ur naturvårdssynpunkt inberäknat såväl den vetenskapliga och kulturella naturvärden som det rörliga friluftslivet”. Jag har citerat detta tidigare, och jag vill påpeka det igen.

Det har inte gjorts någon bättre utredning beträffande några av de områden som vi genom beslutet i december förra året tog undan.

Till herr Wennerfors vill jag i detta sammanhang säga att det vare mig fjärran att bestrida att 1974 års riksdag är kompetent att bedöma dessa saker. Visserligen kommer herr Grebäck, fröken Ljungberg och jag inte att vara med i den riksdagen, men vi respekterar den i alla fall och hoppas att den skall komma fram till ett förståndigt beslut, om nu utskottsmajoritetens hemställan i dag vinner bifall.

Herr MÅBRINK (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nordgren talade om att man skulle slå vakt om befolkningen i Ljusdal — såvitt jag förstår var det i första hand den befolkningen han avsåg. Det är ändå så att 23 000 personer har sagt nej till en utbyggnad av Ljusnan, och av dessa är 10 000 å 12 000 från Ljusdalsblocket. Om herr Nordgren nu är så mån om att slå vakt om befolkningen, bör han i dag rösta på reservationen 3. Gör han inte det kan jag inte förstå annat än att han, när han talar om att slå vakt om befolkningen, i första hand vill värna kraftverksbolagen.

Herr Nordgren talar också om sysselsättningen. Tycker verkligen herr Nordgren att sysselsättning för 50 Ljusdalsbor är ett argument för att förstöra de oersätliga naturvärden som Mellanljusnan ändå utgör?

Herr Nordgren var också inne på energiförsörjningsargumentet. Men nu vet vi ju att de planerade fyra kraftverken i Ljusnan kommer att bidra med ungefär en halv procent av det totala energibehovet i landet år 1979. Jag tycker att herr Nordgren skall låta bli att använda dessa argument. De är inte hållbara.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nordgren anser att utredningen skall ge riksdagen möjligheter till en allsidig bedömning av denna fråga. Men samtidigt säger han att det är ett svårt ställningstagande vi har att göra; vi måste ta hänsyn till naturvårdsintressen samt till sysselsättnings- och energiförsörjningsintressen. Då vill jag fråga: Tror herr Nordgren att han slipper göra den vägningen när ett eventuellt utredningsmaterial ligger på bordet? Måste vi inte även vid det tillfället göra den vägningen? Frågan är då vad vi anser väga tyngst. För oss som kämpar för Mellanljusnans bevarande är det redan klart att naturvärdena och allt vad de rymmer väger allra tyngst.

Vidare vill herr Nordgren göra gällande att jag skulle ha missförstått majoritetsförslaget; det är inte så, menar herr Nordgren, att regeringen tar ställning utan att riksdagen skall få frågan tillbaka för ställningstagande. Ja, men varför behöver man då den retroaktiva lagstiftningen, herr Nordgren? Om riksdagen har det avgörande ordet, kan väl riksdagen ta

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

ställning utan denna lagstiftning. Jag tror, herr Nordgren, att det förhåller sig så, att riksdagen kommer att få möjligheter att säga sin mening men att det är regeringen som till sist avgör frågan i kraft av denna retroaktiva lagstiftning. Regeringen har att säga ja eller nej. Självfallet tar även jag för givet att regeringen i det läget kommer att följa ett riksdagsuttalande, men jag menar att det ändå till sist är regeringen som avgör. Jag tror att detta är en riktig bedömning.

Vad jag framför allt vill framhålla är att det är angeläget att beskedet kommer så snart som möjligt. Det är många intressen involverade i denna fråga och så många som väntar på besked. Planeringsarbetet hindras, och det är så mycket som inte kan ske därför att man inte fått ett klart besked.

När frågan ligger så till att vi redan nu kan fatta ett beslut, varför skall vi då fortsätter att vänta? Jag finner inget skäl härför och vidhåller därför mitt yrkande om bifall till reservationen 3.

Herr BJÖRK i Gävle (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nordgrens anförande var ju rätt allmänt hållet men trots allt ganska klarläggande. Vi kan nu *för det första* konstatera att moderaterna trots flera års diskussioner ännu inte kunnat ta ställning i denna fråga. Vi har *för det andra* lärt oss att man lutar mer på en person i en enmansutredning än på vad 23 000 människor säger. *För det tredje* vet vi nu att moderaterna struntar i den lokala opinionen.

Herr NORDGREN (m) kort genmäle:

Herr talman! Den Sehlstedtska utredningen tillsattes, om jag minns rätt, i höstas, och den besökte -- som framgått av pressen -- helt nyligen Ljusnan och Ljusdalsområdet. Till riksdagen -- och jag förmodar att det även gäller utskottet -- torde hittills något utredningsmaterial icke ha kommit.

Jag vill ytterligare betona att varken moderata samlingspartiet eller jag har tagit någon ställning till Mellanljusnans utbyggnad. Vi anser att när en fråga ligger under domstols prövning och när en utredning är tillsatt, skall Sveriges riksdag vänta tills domstolen fattat sitt beslut och till utredningen är presenterad.

Det är klart, herr Westberg, att vi måste göra avvägningarna även då. Men det måste väl vara sakligt riktigare att göra dem när man fått en utredning sig förelagd.

Till herr Måbrink vill jag säga att det här inte är fråga om några bolagsintressen -- långt därifrån. Här är det fråga om det bästa för människorna i trakten. Det är kanske riktigt att det gjorts en namninsamling, varvid 23 000 människor förklarat att de inte vill att Mellanljusnan skall byggas ut. Det intresset finns väl fortfarande kvar, när riksdagen nästa år skall ta ställning till frågan.

Vad sysselsättningen beträffar står uppgift mot uppgift enligt vad vi har hört här i dag. Om det nu mot förmodan skulle bli en utbyggnad, räknar man med att 300--400 människor kommer att vara sysselsatta i ca fyra år med denna utbyggnad. Även det kanske har ett visst intresse för det område i Hälsingland som för närvarande har det allra bekymmersam-

maste sysselsättningsläget.

Jag tror, herr talman, att jag därmed har besvarat de frågor som ställdes till mig. Jag vill fortfarande understryka att det är praxis i riksdagen att vänta till dess en tillsatt utredning presenterats innan ställning tas. Det är vår skyldighet att göra i andra sammanhang så även i denna fråga.

Herr MÅBRINK (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nordgren påstår att det inte är fråga om några kraftverksbolagsintressen utan att det hela tiden handlar om vad som är bäst för människorna i trakten, alltså i Ljusdalsblocket. Ja, men om nu herr Nordgren menar allvar med detta resonemang, lyssna då på vad de 10 000 -12 000 människorna i Ljusdalsblocket anser och rösta därefter om en liten stund på reservationen 3. Om inte herr Nordgren gör det, kvarstår beskyllningarna om att det är kraftverksbolagens intressen som herr Nordgren i första hand vill tillgodose.

Det behövs inte någon mer utredning om Ljusnan. När en så kvalificerad instans som naturvårdsverket har sagt nej till en utbyggnad, räcker det. Då kan inte den Sehlstedtska utredningen prestera någonting därutöver, herr Nordgren.

Herr NORDGREN (m) kort genmäle:

Herr talman! Hur kan herr Måbrink påstå detta? När riksdag och regering har tillsatt en utredning, är det väl sannolikt att man har gjort det för att kunna presentera ett sakligare material än vad vi för närvarande har att göra bedömningarna efter.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Eftersom den speciella frågan om en eventuell utbyggnad av Ljusnan samt alla frågor där omkring debatterades utförligt i riksdagen så sent som den 16 december förra året, skall jag nu inte ta kammarens tid i anspråk under många minuter. Jag ämnar alltså inte gå in på de frågor som här har diskuterats, även om de har varit av mycket stor vikt just för Ljusdal, dess invånare och dess framtid. Jag ber att i annat sammanhang - utöver vad som diskuterades när vi hade ärendet uppe tidigare - få återkomma till sådana frågor som bl. a. rör sysselsättningen där. Jag tänker i dag bara säga något om den föreliggande propositionen och utskottsbetänkandet.

Riksdagens majoritet hemställde i december om en förändring av vattenlagen som avsåg att regeringen skulle få pröva även sådana projekt som tillkommit före den 1 januari 1972. Den propositionen föreligger nu. Riksdagen får väl ta på sig en del av ansvaret för att det blev en sådan mellanperiod mellan beslutsfattandet och ikraftträdandet, eftersom ingen uppmärksammade detta eller sade någonting om det när den propositionen framlades. Personligen är jag förvånad över att det inte hann komma in flera ansökningar till vattendomstolen än det gjorde innan fristen löpte ut.

Civilutskottets majoritet har i sitt betänkande nr 5 uttalat att "betydande eller omfattande utbyggnad av hittills oexploaterade huvud-

Torsdagen den
22 mars 1973

*Ändring i vatten-
lagen och utbygg-
naden av Ljusnan*

älvar och källflöden i södra Norrland och norra Svealand — innefattande sålunda även Mellanljusnan — inte bör medges innan frågan om planeringsriktlinjer prövats av riksdagen. Denna riksdagens prövning bör ske i ett sammanhang och på grundval av bl. a. det material som tillsatt utredning kan tillhandahålla.”

Herr talman! När en utredning tillsatts, som bl. a. har att behandla även Ljusnan, finner jag det rimligt att man inväntar resultatet och proposition och inte fattar något beslut i sakfrågan i dag. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan i civilutskottets betänkande nr 5.

Herr BJÖRK i Gävle (c):

Herr talman! Fru Thunvall säger att hon ber att få återkomma beträffande sysselsättningsfrågorna, som tidigare har varit mycket dominerande i den här debatten. Betyder det att fru Thunvall nu betraktar sysselsättningsfrågorna som marginella och att man alltså har frångått den ståndpunkt man tidigare har haft i den här frågan?

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Jag hänvisade till mitt anförande i december, då jag huvudsakligen uppehöll mig vid sysselsättningsfrågorna. I dag gäller det att fatta ett beslut om ändring i vattenlagen för att ge riksdag och regering möjlighet att behandla denna fråga när utredningens resultat föreligger. Jag har här enbart uppehållit mig vid den konkreta fråga vi i dag har att ta ställning till.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av fröken Ljungberg och herr Wennerfors, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fröken Ljungberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkan-
det nr 5 punkten 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av fröken Ljungberg
och herr Wennerfors.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens
ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fröken Ljungberg begärde
rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna om-
röstning gav följande resultat:

Ja — 268

Nej — 36

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 a av herr Grebäck m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Tobé begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 5 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 a av herr Grebäck m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Tobé begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 161
Nej — 117
Avstår — 26

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Grebäck m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Tobé begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 5 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Grebäck m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Tobé begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 176
Nej — 125
Avstår — 3

Herr Hermansson (vpk) anmälde att han avsett att rösta nej men av misstag nedtryckt ja-knappen.

§ 9 Vissa kommunsammanläggningar

Föredrogs civilutskottets betänkande nr 6 i anledning av motioner om vissa kommunsammanläggningar.

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

I detta betänkande hade behandlats motionerna

1973:955 av herr Nilsson i Agnäs (m) vari hemställdes att Bjurholms kommun och Dorotea kommun beviljades uppskov tills vidare med sammanläggning till respektive kommunblock,

1973:1553 av herr Eriksson i Bäckmora m. fl. (c, fp, m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att frågan om Alftas sammanläggning med Bollnäs kommun upptogs till förnyad prövning,

1973:1577 av herrar Ångström (fp) och Nilsson i Tvärälund (c) vari hemställdes att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna att kommunerna Dorotea, Bjurholm och Burträsk borde medges uppskov med kommunsammanläggning till årsskiftet 1976-1977.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen lämnade motionerna 1973:955, 1553 och 1577 utan åtgärd såvitt de avsåg frågor om Kungl. Maj:ts beslut angående kommunindelningen,

2. att riksdagen i anledning av motionerna 1973:955, 1553 och 1577 såvitt de inte behandlats under 1 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört.

Reservationer hade avgivits av herrar Bergman, Almgren, Kristiansson i Örskelljunga, Lindkvist, Henrikson, Jadestig och Franzén (samtliga s) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen skulle avslå motionerna 1973:955, 1553 och 1577 i vad de inte behandlats under 1.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag ber först att få yrka bifall till den vid civilutskottets betänkande nr 6 fogade socialdemokratiska reservationen.

Den debatt som skall följa borde innefatta en argumentering för utskottsmajoritetens yrkande och för reservanternas yrkande. Vi är väl -- här som i utskottet -- ense om att frågan inte gäller om kommunen A bort läggas samman med kommunen B eller C eller om kommunen D skall vara självständig.

Vad är det då som voteringen skall gälla? Det finns två yrkanden. Utskottsmajoriteten vill att riksdagen skall begära en översyn av 1919 års permanenta lagstiftning om ändringar i kommunindelningen. Till detta krävs ett uttalande där man betonar vikten av att Kungl. Maj:t, som det heter, "utnyttjar sin dispensrätt och tar all möjlig hänsyn till lokala opinioner". Reservanterna vill avslå de aktuella motionerna. De anser att vid kommunindelningsreformen all möjlig hänsyn tagits till lokala intressen och att det inte finns anledning att på grund av motionerna uttala sig om den permanenta lagstiftningen.

Utskottsmajoritetens huvudståndpunkt är sålunda att det finns skäl till en översyn av 1919 års lag, dvs. de regler som skall gälla för i huvudsak löpande indelningsjusteringar efter kommunindelningsreformens genomförande. Det får här betonas, att översynen inte föreslås gälla den temporära lagstiftningen. Denna och de riktlinjer som antogs 1969

skall alltså ligga fast också enligt utskottsmajoritetens mening. Det innebär att riksdagen på nytt enhälligt uttalar att 1969 års beslut om kommunindelningsreformens slutförande till år 1974 skall stå fast.

Vad är då grunden för att se över 1919 års lag? En lagteknisk översyn pågår redan. Det sägs att översynen och bedömningen skall "ta sikte på möjligheterna att i framtiden förankra kommunindelningsbeslut i levande opinioner och förena översiktliga, näringsgeografiska och regionala synpunkter med rent kommunala önskemål". Ja, det är ju en så allmän målsättning att det inte finns någonting att invända mot den. Frågan står dock kvar om det behövs någon översyn för att uppnå det målet. Jag har under utskottsbehandlingen och hittills inte hört eller sett någon precisering av vilka regler i lagen som inte passar ihop med de här angivna målen. Vi får väl ställa vårt hopp till att utskottets ordförande, som skall tala efter mig, reder ut detta så att vi åtminstone kan bli ense om vad det är som vi är ense om.

Innan vi har fått denna väntade klara analys av bristerna i 1919 års lagstiftning måste jag väl dock tillåtas konstatera att 1919 års lag i fråga om ändring i indelningsplanerna verkligen tar sikte på att bevaka kommunala intressen.

Aktuella indelningsplaner skall alltid finnas. Om det efter detta är skulle väckas förslag om ändring i indelningen för ett län gäller bl. a. att en indelningsändring mot kommuns bestridande får göras endast om ändringen är, som det heter i 3 §, "föranledd av ett betydande allmänt behov". Som ett exempel på sådant betydande behov anges i lagen att oregelbundenhet i rikets indelning vållar hinder eller olägenhet, att viss kommunal uppgift av större vikt är eftersatt så att avsevärd olägenhet uppkommit eller kan förväntas uppkomma eller att ett samhälles behov av utrymme för bostäder, industrier eller annat sådant ändamål inte kan tillgodoses inom samhällets område eller att den bestående indelningen lägger hinder i vägen för den ekonomiska utvecklingen inom orten. Indelningsändring måste vara nödvändig för att undanröja eller avsevärt minska missförhållandet.

Jag kan för min del, herr talman, inte finna annat än att mycket högt ställda anspråk på beaktandet av kommunens vilja redan är tillgodosedda. Med risk för att föregripa den väntade analysen av de påstådda bristerna i 1919 års lag kan jag dock inte underlåta att uttrycka en förmodan att lagöversynen är ett rent svepskäl för att på något sätt markera en annan mening än den de socialdemokratiska utskottsledamöterna hävdar. Årtalet 1919 verkar väl vara en så lagrad årgång att bara den skulle göra behovet av en översyn trovärdig. Så enkelt är det emellertid inte. Vi har haft anledning att titta på den här lagstiftningen, bl. a. 1946, 1962 och senast 1969, utan att det resulterat i ändringar på denna punkt. Jag vidhåller i varje fall meningen att lagen redan fyller den uppgift som utskottsmajoriteten sagt sig syfta till.

Det torde dock vara så att huvudintresset knyts till uttalandet om att regeringen även vid indelningsreformen skall ta "all möjlig hänsyn till lokala opinioner". Detta uttalande skall ses mot bakgrund av att ingen föreslår någon ändring i 1969 års riktlinjer.

Jag vill också, herr talman, påstå att utskottsmajoritetens bevekelse-

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

grund för att föra fram detta uttalande icke är sakliga invändningar mot de indelningsplaner för länen som existerar sedan avsevärd tid tillbaka. Om så hade varit fallet borde invändningar mot dessa ha förts fram som lagstiftningsförslag långt tidigare. På annat sätt går det inte att förklara att 1972 års riksdag vid två tillfällen enhälligt avböjt att specificera riktlinjerna från år 1969. De indelningsförslag som det i realiteten är fråga om redovisades i kungörelsen av år 1970. Riksdagens enhälliga beslut i dessa delar kan inte uppfattas som annat än t. o. m. positiva erkännanden av Kungl. Maj:ts hantering av givna fullmakter.

Vad är "all möjlig" hänsyn? Redan ordsammansättningen antyder att det ytterst kan gälla en konflikt mellan två intressen. Om dessa intressen inte låter sig förenas måste någon – i detta fall regeringen – göra en avvägning mellan dem. Ett av intressena måste vika i någon del. Det borde vara ostridigt att ett övergripande intresse är att skapa kommunala enheter som lämpar sig för sin självstyrelse- och planeringsfunktion. Det borde enligt vanliga demokratiska spelregler också vara ostridigt att en i ett kommunblock ingående kommun inte har och inte heller bör ges total vetorätt. Det är självklart att en kommuns synpunkter och vilja måste beaktas – allvarligt beaktas – som ett tungt argument.

Det är ju mot den bakgrunden som sammanläggningsärendena har fått en – i lag föreskriven – noggrann behandling. Länsstyrelsens viktiga ställning i detta sammanhang motiveras bl. a. av dess möjligheter att stå i nära kontakt med kommunerna – inte bara med en kommun utan med alla i länet – och ha planeringssynpunkterna väl företrädde. Länsstyrelsens roll i indelningsfrågornas behandling är en garanti för att lokala opinioner – på ett mycket tidigt skede i beredningen – kommer till uttryck och får vägas mot varandra. Detta är en form av praktiskt genomförbar länsdemokrati i ordets egentliga mening.

Hur kan man nu ta "all möjlig hänsyn till lokala opinioner" om man inte vill ha vetorätt? Hur och när skall opinionen ha kommit till uttryck? Skall man pröva opinionens styrka inte bara i procent av en viss grupp utan också i fråga om hur den uppstått? Är alla opinioner ett riktigt uttryck för de syften man uppger sig företräda? Allt detta är väsentliga frågor som man går förbi med uttrycket "all möjlig hänsyn".

Med tanke på all denna ovisshet om utskottsmajoritetens verkliga ståndpunkt finns det faktiska skäl att fråga sig om inte utskottsskrivningen har ett annat syfte än att seriöst diskutera kommunindelningsreformen. De uttalanden som gjorts t. o. m. från partiledarhåll tyder på att syftet kan vara något från det formella voteringsystemet fristående – t. ex. att under ett valår ta vara på trots allt fåtaliga missnöjesanledningar och skapa en skendebatt i frågan. Detta är beklagligt ur demokratisk synpunkt. Tilltron till riksdagens möjligheter att spela sin avsedda roll kan inte stärkas med sådana metoder.

I de konkreta avvägningar mellan enskilda intressen som regeringen har gjort under ansvar för framtiden har – och detta bestrids väl inte – hänsyn tagits även till lokala opinioner. Frågan är då i sak: Påstås det att regeringen inte tagit tillräckliga hänsyn? Svaret på den frågan är intressant. Anser man sig svara nej på frågan genom att votera för utskottsmajoriteten, innebär det att man förutsättes ha gjort en prövning

med samma noggrannhet som regeringen men kommit till en annan ståndpunkt.

Det jag sagt, herr talman, innebär självfallet inte att man skall acceptera alla en regerings bedömningar bara därför att den alltid vet bäst. Det skulle vara ett lika stort fel. Men en kritik mot indelningsplanerna som inte kunnat övertyga 1972 års riksdag borde rimligen inte vara tyngre vägande nu. Snarare får som jag redan antytt 1972 års båda riksdagsbeslut anses som förtroendeförklaringar för regeringen.

Sedan har vi en annan aspekt. Som det direkt uttalas av utskottsmajoriteten, utgår man från att frivilliglinjen vid kommunsammanläggningar skulle ha varit den rätta. Denna åsikt är i och för sig en linje. Argumenten för och emot detta fördes fram år 1969, och ett beslut fattades då i demokratisk ordning. Det intressanta är ju anknytningen i detta fall till frivilliglinjen. Om man inte vill acceptera 1969 års beslut, så är det självklart att varje sammanläggning mot ett kommunalt yttrande kan påstås innebära att tillräckliga hänsyn inte tagits. En diskussion utifrån sådana utgångspunkter blir naturligtvis ofruktbar.

Särskilt intressant är det kanske att vänsterpartiet kommunisternas representant i utskottet anslutit sig till meningen att situationen återförs till att frivilliglinjen övergavs. Jag vet ännu inte om detta skall uppfattas som en markerad övergång till den borgerliga linjen med mindre handlingskraftiga kommuner. Eftersom voteringen nu gäller även utskottets motiv blir den en intressant temperaturmätare också på vänsterflygelns väg mot en hittills inte anad revisionism. Kommande inlägg får väl ge besked om detta var meningen eller om uttalandet får ses som ett olycksfall i arbetet, kanske lätt nog i trängseln vid opinionsbildningens bord.

Sammanfattningen är sålunda att själva temat i utskottsskrivningen kan näppeligen någon invända emot. Det är självklart att all möjlig hänsyn skall tas till lokala opinioner. Men varje opinionsbildning har ju ett slutmål, nämligen att nå fram till och påverka beslutsprocessen. Gäller det en fråga av större regional eller kommunal betydelse så måste i ett aktuellt ärende statsmakterna väga in alla opinionsyttringar. En samlad bedömning måste inte bara ta hänsyn till andra opinioner. Den måste också grundas på målsättningar och översiktliga perspektiv. Vid olika tillfällen har riksdagen genom sitt agerande klart gett uttryck för förtroende och respekt för det sätt på vilket regeringen klarat den många gånger svåra uppgiften att förena delvis olika intressen i en — på längre sikt räknat — funktionell kommunbildning. Det har säkerligen inte varit någon av de lättaste arbetsuppgifterna.

För att knyta an till den föregående debatten om Ljusnan: en talare sade att hans parti i det ärendet inte hade bytt ståndpunkt i en viktig principiell fråga bara för att tre månader hade förflutit sedan föregående beslut. Detsamma gäller nu socialdemokraterna. Vi ger i reservationen uttryck för den ståndpunkt som vi konsekvent har fasthållit vid. I detta läge har oppositionen presenterat ett betänkande med oprecisa, menande eller antydande fraser. Därmed kan man bara konstatera att för de människor som trott att det varit fråga om realistiska alternativ blir detta agerande i riksdagen en stor förväntans upplösning i intet.

Än en gång, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen.

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

Vissa kommunsammanläggningar

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

Herr GREBÄCK (c):

Herr talman! Herr Lindkvist har efterlyst en klar analys av mig av skälen för vårt krav på en översyn av 1919 års lag om kommunal indelning. Jag skall försöka prestera den, och jag skall i det analysarbetet ta hjälp av en del uttalanden som civilministern vid olika tillfällen har gjort.

Men lät mig till att börja med säga att jag instämmer i det herr Lindkvist anför om att utskottet varit helt enigt i sin hemställan till riksdagen att de motioner som bildar underlaget för den här debatten skall lämnas utan åtgärd såvitt de avser frågor om Kungl. Maj:ts beslut angående kommunindelningen. I det fallet råder inga delade meningar.

Orsaken till detta ställningstagande är att frågor om bl. a. regeringsmaktens beslut enligt regeringsformen inte kan komma under riksdagens eller dess utskotts överläggningar och prövning på annat sätt än grundlagarna bokstavligen föreskriver. Såvitt motionerna syftar till en överprövning av Kungl. Maj:ts beslut eller till att få fram direktiv angående behandlingen av visst ärende kan motionerna sålunda inte föranleda någon ytterligare åtgärd.

Enligt utskottets mening återförs situationen i flera sammanläggningskommuner till förhållandet att frivilliglinjen övergavs år 1969. Som tidigare konstaterats av bl. a. 1972 års riksdag är det orealistiskt att i detta skede söka riva upp ett beslut som snart är helt genomfört. Utskottet vill dock betona vikten av att Kungl. Maj:ten utnyttjar sin dispensrätt och tar all möjlig hänsyn till lokala opinioner. I vilken omfattning regeringen hittills utnyttjat denna dispensrätt och tagit all möjlig hänsyn till lokala opinioner skall jag inte uppehålla mig vid. Alla som följt med den senaste tidens händelser vet i vilken omfattning detta skett.

Enligt reservanterna och enligt vad herr Lindkvist sade finns det ingen anledning för utskottet att utnyttja sin initiativrätt, eftersom de grundläggande bestämmelserna i 1919 års lagstiftning inte berörts eller ens åsyftats i motionerna. Men då vill jag påminna om att utskottet i annat sammanhang har begagnat sin initiativrätt, vilket en minoritet i utskottet vid det tillfället fann opåkallat. Utskottet har så att säga vanan inne. Men nu är bara den politiska satsen ombytt. Utskottets majoritet hävdar att erfarenheterna av kommunindelningsreformen så som de framstår både i motionerna och eljest bör tas till utgångspunkt för en översyn och bedömning av den permanenta lagstiftningen, som i sina huvuddrag är av gammalt datum. Bedömningen bör ta sikte på möjligheterna att i framtiden förankra kommunindelningsbeslut i levande opinioner och förena översiktliga, näringsgeografiska och regionala synpunkter med rent kommunala önskemål. Utskottet förutsätter att förslag, som en sådan översyn och bedömning kommer att aktualisera, läggs fram för riksdagen.

Motivet för och behovet av en översyn av 1919 års kommunindelningsslag ber jag nu, herr talman, att närmare få utveckla.

Jag börjar då med en historik över utvecklingen i fråga om kommunindelningen efter 1962 års beslut om en på frivillighetens grund genomförd reform. 1969 kände sig det för kommunindelningsfrågan

ansvariga statsrådet Svante Lundkvist övertygad om att det inventeringsarbete som pågick i samråd mellan länsstyrelser och kommuner borde utmyнна i ett förslag till tidsplan för återstående ändringar i fråga om kommunindelningen.

Den första tidpunkt för sammanläggning som kunde komma i fråga var årsskiftet 1970-1971 och den senaste tidpunkten årsskiftet 1973-1974. Denna statsrådets uppfattning ledde till att indelningsfrågorna togs upp i en proposition vid 1969 års riksdag, varvid en majoritet bestående av socialdemokrater och under benägen medverkan av vänsterpartiet kommunisterna övergav frivilligprincipen och genomdrev en provisorisk lag med särskilda bestämmelser om ändring i kommunindelningen. I debatten utvecklade statsrådet Lundkvist sin vid den här tidpunkten av alla kända uppfattning om innebörden av begreppet frivillighet, om nödvändigheten av att skapa stora bärkraftiga kommuner för att "ge dem möjlighet att spela en betydelsefull roll i våra ansträngningar att skapa ökad jämlikhet, trygghet och trivsel för medborgarna".

Jag tar mig friheten att citera några rader ur ett inspirerat inlägg av statsrådet Lundkvist i samma debatt. Men först kanske jag skall nämna att kommunfrågorna då sorterade under kommunikationsdepartementet och att kommunikationsminister var statsrådet Lundkvist. Han sade:

"Ibland har man av den allmänna debatten om den kommunala demokratin nästan fått det intrycket, att staten i allmänhet och kommunikationsministern i synnerhet borde sitta inne med hela lösningen på den kommunala demokratis problem. Det är utan tvekan att ställa hela frågan på huvudet. Vilken levande innebörd den kommunala demokratin får kommer alltid ytterst att bero på det intresse som den enskilde medborgaren har för kommunens angelägenheter. — — Men ytterst, ärade kammarledamöter, är det ändå i de politiska partiernas vilja och förmåga att aktivera medborgarna ute i kommunerna som lösningen på den kommunala demokratis problem ligger. Det gäller för oss själva att fundera igenom hur vi skall skapa de bättre kontakter bl. a. mellan förtroendemän och väljare som är en nödvändig förutsättning för en mera levande kommunal demokrati."

Det är i och för sig kloka ord, men tydligen mycket svåra att efterleva. Statsrådet Lundkvist torde vid det här laget ha erfarit att det har sina svårigheter att skapa denna goda kontakt mellan medborgarna och förtroendemännen, som han åtminstone 1969 fann så angelägen.

Just i dessa dagar kan man överallt ute i landet få högst påtagliga bevis för ett utomordentligt stort intresse för en levande kommunal demokrati. Det är ett intresse som ibland tar sig högst märkliga uttryck — uttryck som man givetvis kan ha delade meningar om men som ändå är ett vittnesbörd om ett brinnande intresse hos medborgarna för deras egen kommuns problem och dess framtid. Metoder som är helt oförenliga med god demokrati tar jag givetvis bestämt avstånd ifrån.

De i dag välbesatta riksdagsläktarna är ytterligare ett bevis på hur t. ex. kommunala indelningsproblem kan aktivera människornas intresse för kommunalpolitiska frågor. Men om vi nu, herr civilminister, är överens om — vilket jag förutsätter att vi är — att medborgarnas intresse för kommunala frågor bör uppmuntras och detta får till resultat

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

opinionsyttringar av växlande styrka och art, vilket inflytande skall man då tillmäta dem? Skall de tillmätas något reellt värde, eller räcker det kanske att man lålmodigt lyssnar på dem och säger några tröstens ord om att allt i en framtid nog kommer att ordna sig till det bästa?

Det är sådana här frågor som man ställer sig och som också har kommit till uttryck i utskottets skrivning. Med utgången av 1973 upphör den provisoriska lag, som tvingat fram kommunsammanläggningar, att gälla, och bestämmelserna i 1919 års lag om kommunindelning träder ånyo i kraft i full utsträckning. Av förut av mig angivna skäl anser utskottet att en översyn av lagstiftningen bör verkställas. Denna utskottets inställning överensstämmer, inte annat än vad jag kan förstå, med statsrådet Lundkvists egen uppfattning såsom den kommer till uttryck i propositionen nr 103 år 1969:

”Ett genomförande av återstående planerade indelningsändringar medför väsentligt ändrade förutsättningar för den kommunala verksamheten. En sådan omställning får betydelse för den kommunala självstyrelsens innehåll, organisation och arbetsformer. I 1962 års beslut angavs en rad frågor som borde övervägas jämsides med att de nya kommunerna växer fram. Om man genom de åtgärder som jag tidigare angett kan förutse en tidpunkt då de nya kommunerna överlag skall ha trätt i funktion, kommer det att finnas en bättre grund för fortsatta överväganden och åtgärder i nu berörda hänseenden.” – Det gäller alltså frågor av betydelse för den kommunala självstyrelsens innehåll, organisation och arbetsformer.

Den tidpunkt som statsrådet Lundkvist efterlyser i propositionen är nu snart inne, och därmed borde finnas, också enligt statsrådets egna ord, den bättre grund för fortsatta överväganden och åtgärder av betydelse för den kommunala självstyrelsens innehåll, organisation och arbetsformer som behövs för att göra en översyn meningsfull. Utskottet har alltså tagit statsrådet Lundkvist på ordet, och detta har vi velat ge Kungl. Maj:t till känna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till civilutskottets hemställan i betänkandet nr 6.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Eftersom kommunindelningsreformen nu närmar sig sitt slutförande, tycker jag att det med anledning av debatten de senaste veckorna finns skäl för mig att inför kammarrens ledmöter ge en redovisning av hur vi från regeringens sida har sett på uppgiften att genomföra de beslut som riksdagen i detta sammanhang har fattat. Men jag tror också att det kan finnas goda skäl att först erinra litet om motiven till kommunindelningsreformen för att man bättre skall förstå de motiveringar som vi sedan har anfört för vårt handlande.

Som alla erinrar sig fann vi ganska snabbt efter 1952 års reform att den blev tämligen urvuxen. De kommuner som vi fick 1952 vid den då obligatoriska reformen kunde inte möta alla de nya uppgifter som

kommunerna fick att hantera genom den snabba utvecklingen på hela samhällslivets område. Vad som skedde under 1950-talet mot den här bakgrunden var att vi fick till stånd en rad frivilliga sammanläggningar mellan kommuner som attraherade varandra och som låg så till att de tyckte det var lämpligt att de bildade nya kommunala enheter.

Detta skapade oro, inte minst i Landskommunernas förbund, som såg framför sig risken att om den här typen av kommunindelningar fick fortsätta på frivillighetens väg, där initiativet alltså låg hos kommunerna själva, skulle vi i det här landet kunna få en kommunal indelning som bestod av en rad mycket starka kommuner men som å andra sidan skulle uppvisa kommuner som var svaga och fattiga och som inte fick vara med i den här typen av frivilliga sammanläggningar, som helt enkelt ställdes utanför. Därför begärde inte minst Landskommunernas förbund att man skulle göra en utredning om en ny kommunindelning enligt en plan som skulle omfatta alla kommuner.

Då kommer man till frågan: Hur skall vi se på kommunernas uppgifter i framtiden? Skall vi eftersträva att trots allt hålla de många små kommunerna kvar i mesta möjliga mån och i så fall få räkna med att de nya uppgifter som väntar kommunerna får hanteras på en annan nivå, exempelvis på den regionala nivån? Eller skall vi säga oss att det är viktigt att vi får kommuner av en sådan geografisk omfattning, med ett sådant invånarantal och med sådana resurser i största allmänhet att vi på den primärkommunala nivån kan behålla ansvaret för den lokala planeringen och för alla de uppgifter som ligger människorna nära?

De båda kommunförbunden valde för sin del den senare linjen. Man sade att skall vi här i landet i fortsättningen kunna upprätthålla en kommunal självstyrelse som är värd namnet, då är det viktigt att vi får kommuner som kan ta det hela och fulla ansvaret för alla de många nya uppgifter som väntar, som kan spela sin aktiva roll också i samhällsplaneringen. Därför fick vi en utredning vilken utmynnade i ett förslag år 1962, som med stöd av de bägge kommunförbunden gav oss kommunblocksindelningen enligt principen om kommuner som skulle svara mot näringsgeografiska enheter, som skulle ha tillgång till åtminstone en ort inom kommunen med möjlighet att bära upp den allmänna service medborgarna kunde behöva. Kommunblocken bildades sedan 1963 och 1964 enligt den här principen.

Men 1964 hände också någonting annat. Vi hade fått uppleva en allt snabbare koncentration av ekonomisk tillväxt och befolkning till vissa delar av landet med motsvarande utflyttning från andra delar av landet. Vi hade fått uppleva att det var nödvändigt att staten genom speciella åtgärder försökte medverka till en jämnare fördelning av hela den ekonomiska utvecklingen, försökte medverka till att hålla befolkning kvar i områden som i hög grad hotades av utflyttning. Vi fick beslutet om lokaliseringpolitiken. Vi fick ett beslut som också innebar att vi satte i gång den regionala utvecklingsplaneringen och som, för att göra en lång historia kort, så småningom har gett oss de regionalpolitiska handlingsprogrammen som riksdagen antog i höstas.

Alla var överens om att skulle vi kunna lyckas med uppgiften att föra en aktiv regionalpolitik var det viktigt att det kunde ske ett samspel

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

mellan stat, kommuner och näringsliv. Kommunblocken var den minsta lokala bas på vilken detta samspel kunde genomföras de bildade näringsgeografiska och för det här ändamålet lämpliga enheter.

Men vi hade ju 1962 bestämt oss för att den nya kommunindelningen skulle ske på frivillighetens väg – man skulle börja med ett samarbete inom kommunblocken som, hoppades vi, skulle växa till en sammanläggning av de nya kommunala enheterna. Det innebar att inom kommunblocken kunde man inte fatta några beslut som band de enskilda kommunerna; man kunde bara rekommendera kommunerna att vidta vissa åtgärder. För att kunna genomföra en effektiv regionalpolitik ansåg vi det då nödvändigt att få kommunala enheter inom vilka man kunde fatta beslut till stöd för den utveckling som regionalpolitiken skulle främja.

Från regeringens sida har vi uppfattat den aktiva regionalpolitiken, kravet på att kunna få en jämnare fördelning av välfärden till olika delar av landet, som en utomordentligt angelägen och viktig uppgift, som vi måste engagera oss för. Vi ansåg också att lösandet av den här uppgiften brådskade, och då var det naturligt att ställa frågan: Hur länge dröjer det innan den första förutsättningen för den aktiva regionalpolitiken, dvs. fullföljandet av kommunindelningsreformen, kan vara för handen?

Vi gjorde mot denna bakgrund 1968 en inventering som visade att vi med den ordning vi bestämt oss för 1962 skulle ha halva reformen i hamn till 1971 men att vi 1974 och kanske ännu senare inte skulle ha resten av reformen genomförd. Dessutom hade vi ett läge där det inom vissa kommunblock fanns fyra eller fem kommuner som ville genomföra sammanläggningen och där kanske ett par kommuner på grund av att de var små var nödgade att få sammanläggningen till stånd men där en kommun, med den ordning vi fattat beslut om 1962, om den var strategisk placerad i blocket kunde förhindra sammanläggningen för de övriga.

Läget var vidare att många kommunalmän kom till oss och sade: Vi måste få ett besked om hur den framtida kommunala indelningen skall bli. Vi kan inte bara hålla på som vi gör nu; det leder inte någon vart. Ni måste sörja för att vi får en tidsplan för kommunindelningsreformen.

Detta var alltså motiven för ett förslag till tidsplan som regeringen lade fram 1969. Vi gjorde en prioritering och sade att det är bråttom med att få i gång en aktiv regionalpolitik. Men de borgerliga gjorde en annan prioritering och sade: Nej, reformen skall i första hand fortsätta i den ordning och på frivillighetens väg som vi bestämde oss för 1962; sedan får det ta den tid det tar.

När vi fattade beslutet 1969, som alltså innebar en tidsplan för 1971–1974, sade vi också att det bör finnas en möjlighet för kommunerna att få kommunblocksindelningen omprövad. Det var ganska naturligt, ty sedan 1964, när planerna gjordes upp, kunde det ju ha inträffat saker och ting som motiverade en sådan omprövning. Vi fick också mycket riktigt en rad framställningar om sådana omprövningar. Jag kan här exemplifiera med det aktuella Doroteafallet för att visa hur en sådan omprövning kan gå till.

Dorotea kommun gjorde en framställning om att få kommunblocks-

indelningen i denna del av Västerbotten omprövad. Den framställningen bifölls av länsstyrelsen så till vida att länsstyrelsen ännu en gång lät pröva om vi i denna del av Västerbotten hade den lämpligaste kommunblocksindelningen. Utredningen redovisade tre olika indelningsalternativ. Fredrika och Åsele ansåg att den nuvarande indelningen borde bestå, medan Dorotea uttalade sig för en annan indelning. Detta var så sent som 1971. Länsstyrelsen, med representanter för de fyra stora politiska partierna, tog sedan enhälligt ställning för att blocket borde bestå. Sedan kom vi fram till sammanläggningstillfället, och då yrkade man från Dorotea kommun att få uppskov med sammanläggningen i tre år, medan Fredrika och Åsele kommuner begärde att få sammanläggningen 1974, vilket länsstyrelsen också tillstyrkte med åtta röster mot tre.

Efter detta kommer jag till frågan på vilket sätt man i sådana här fall, när olika kommunala intressen står mot varandra, kan göra riktiga avvägningar och på vilket sätt vi från regeringens sida har försökt att ta hänsyn till lokala opinioner. Utgångspunkten för regeringens bedömningar har varit, att när vi efter riksdagens beslut 1962 bestämde oss för en indelning av länen i kommuner efter blockgränser var ändringar i sådana blockgränser inte bara en kommuns angelägenhet, utan de var samtliga inom blocket berörda kommuners gemensamma sak. Ändringarna gällde ju deras gemensamma framtid. Och självfallet fanns det anledning att fästa mycket stort avscende vid vad exempelvis länsstyrelsen har att säga i sådana sammanhang, eftersom man ju där har att ta hänsyn till kommunindelningen i hela länet. Länsstyrelsen skall ju ta ansvaret för den regionala planeringen.

Om det då uppstår delade meningar, vilket skett i en del fall, är det självklart att när man diskuterar om exempelvis ett krav på uppskov är motiverat måste man ta hänsyn till på vilket sätt ett uppskov skulle påverka de övriga kommunernas situation inom kommunblocket. Målsättningen för kommunindelningsreformen — jag hoppas att vi inte skall bli oense på den punkten utan hålla fast den — har varit att skapa så jämlika förhållanden som möjligt för medborgarna i fråga om kommunal service och andra tjänster och insatser som kommunerna lokalt skall erbjuda. Det är då naturligtvis också angeläget att vi frågar oss: Vad blir konsekvensen om vi gör avsteg från tidtabellen för reformens genomförande i detta sammanhang? Det kan hända att det visar sig att om vi ger den kommun som begär det ett uppskov på tre år, så kanske en annan kommun i blocket sitter i sjön; den kan vara så liten och ha så påtagliga svårigheter med sin kommunala verksamhet att den inte längre klarar sig utan sammanläggningen. Dessutom måste man bedöma vad en fördröjning på ytterligare tre år av sammanläggningen i kommunblocket innebär med hänsyn tagen till den effekt hela kommunblocket kan få ut av den aktiva regionalpolitiken.

När det gäller kraven på uppskov har framförts vissa motiveringar som regeringen inte har kunnat tillstyrka. En sådan motivering som vi har fått är: Vi vill vara ensamma i vår kommun ytterligare en treårsperiod för att vi skall hinna genomföra de investeringar som vi önskar få genomförda i vår kommun del före sammanläggningen. Ärade kammarledamöter! Det gäller här investeringar som hela den blivande kommunen i fortsättningen

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

skall ta det gemensamma ekonomiska ansvaret för och som därför borde planeras gemensamt. Vi har inte funnit att sådana framställningar om uppskov vilar på de särskilda skäl som riksdagen uttalade skulle föreligga för att man skulle slippa sammanläggningen 1974.

Det har också förekommit framställningar med motiveringen: Vi vill bryta ut vår kommun ur blocket. Vi vill, på tvärs mot hela tanken med kommunindelningsreformen, fortsätta att leva som egen kommun för oss själva vid sidan av de övriga kommuner som kommer att bildas. — Vi har prövat också de framställningarna. Vi har i ett par fall beviljat sådana framställningar, därför att utvecklingen inom kommunen varit sådan att det numera fanns underlag och skäl för att låta kommunen fortsätta att så att säga stå på egna ben. Men vi har inte kunnat bevilja sådana framställningar om de — som ibland har varit fallet, det kan jag inte undanhålla kammaren — varit inspirerade av ett företag inom kommunen, ett företag vars representanter deltagit i uppvaltningarna hos mig och med stort intresse hävdade att det är till fördel för just det företaget att få behålla den lilla kommunen, därför att företaget är bättre betjänt av att arbeta med den lilla kommunen — det är svårare för företaget att arbeta om det hamnar i ett större sammanhang. Jag skulle nog på den punkten vilja se kommunindelningsreformen på det sättet, att det även lokalt gäller för samhället att ha så pass starka enheter att det blir samhället som leder utvecklingen och att inte andra intressen styr den utveckling som samhället skall genomgå. Jag måste redovisa den synpunkten eftersom den varit relevant i de diskussioner jag mött i dessa sammanhang.

Jag kommer så till frågan om de lokala opinionerna. Självfallet har vi försökt att på allt sätt bilda oss en uppfattning om hur man lokalt har sett på dessa problem. Jag kan försäkra att vi inom departementet inte sparat någon möda — jag har sysslat med denna fråga under praktiskt taget hela den tid som reformen genomförts — när det gällt att resa ut och besöka kommunerna, ta del av deras synpunkter och försöka informera. Jag vet inte hur många kommunala delegationer som gjort uppvaltningar i civildepartementet och tidigare i kommunikationsdepartementet för att diskutera alla dessa angelägenheter. Vi har försökt att ta god tid på oss för att kunna tränga bakom deras synpunkter. Men jag måste också medge att man understundom har fått uppleva att den information, som legat till grund för folkomröstningar som gett mycket kraftigt utslag mot en kommunsammanläggning, inte har varit korrekt utan vilseledande i fråga om syftet med reformen. Om man inför kommunens medborgare framställer det så att en kommunsammanläggning praktiskt taget kommer att innebära att man ödelägger sin egen kommun på service och över huvud taget på möjligheter att verka i fortsättningen, är det självklart att det vill mycket till för att man från medborgarnas sida i en folkomröstning skall få ett ja till kommunsammanläggningen. När vi bedömt dessa opinionsyttringar har vi därför också känt oss skyldiga att undersöka på vilka grunder själva opinionsbildningen skett.

Det har i detta sammanhang talats mycket om frivillighet, och motionärerna har sagt att man med den uppläggning man här redovisat

vill återinföra något av detta element i kommunindelningsreformen. Jag vill då peka på vad frivilligheten i detta sammanhang ofta kan innebära. Det blir en frivillighet för den kommun som anser sig ha möjligheter att leva som självständig kommun ytterligare några år, men det blir samtidigt en risk för andra kommuner, som inte har denna möjlighet, att de skall få uppleva en ännu sämre utveckling och ännu större svårigheter under kommande år. Det var väl ändå inte det som var målsättningen för kommunindelningsreformen. Det är väl inte på den vägen vi skall uppnå den jämnare fördelning människor emellan när det gäller service osv. som vi avsåg att en ny kommunindelning skulle ge. Om vi på detta sätt ger dispens från — låt mig uttrycka det så — solidariteten för en kommun att vara med i den gemenskap som kommunblocket är och bidra till den gynnsamma utveckling som blir möjlig om vi får en sammanläggning, kan det ifrågasättas om dispensen ligger i linje med andan i reformen.

Det har sagts att om inte lokala kommunala opinioner får som de vill, finns det inte längre någon demokrati i det här landet. Det finns lokala opinioner som i detta sammanhang har sagt att vi nu har prövat alla demokratiska medel för att få vår vilja igenom. När det inte går den vägen, får vi pröva andra medel för att göra vår vilja gällande.

Jag tycker nog att det kan finnas anledning för oss alla att fundera över vart vi är på väg, om vi accepterar ett sådant resonemang.

Är vi överens om att vi måste ta hänsyn till alla i detta sammanhang inblandade parter och att vi inte kan lösa dessa problem under hänsynstagande uteslutande till en kommuns vilja, upplever vi att detta ändå ytterst är en solidaritetsreform, att hela den regionalpolitik som vi försöker genomföra är en solidaritetsreform, och är vi överens om att människorna i de delar av landet som har det besvärligt i dag skall få det bättre genom att vi skjuter till resurser från andra delar av landet, då tycker jag det är rimligt att vi också skall få uppleva att man inom regioner och kommunblock visar varandra den solidaritet som skall göra det möjligt att nå goda resultat och effektivitet av denna politik.

Vi har hela tiden försökt hantera frågorna ungefär på detta sätt. Jag kanske då till slut kan få redovisa sammanfattningsvis vad som är resultatet av detta arbete under de år som vi har haft att handlägga reformen.

Vid 1971 års sammanläggningstillfälle berördes 523 kommuner av sammanläggningarna. 485 av de kommunerna sammanlades på framställningar av dem själva. De övriga 38 ville vänta till 1974, och där skedde alltså sammanläggningen mot deras vilja. Varför? Jo, därför att de, om de skulle ha fått sin vilja fram, hade hindrat andra kommuner, som bättre behövde en sammanläggning, att få en sådan till stånd. Där har alltså solidariteten fått ta över.

Inför den sammanläggning som nu väntar 1974 har vi i stort sett alla beslut fattade. Det saknas ungefär en handfull. Hittills har 260 kommuner berörts av de sammanläggningar som skall göras 1974. 21 av de kommunerna har begärt att få upplösning av blocket eller uppskov med sammanläggningen. 11 av dessa 21 kommuner har fått bifall på sin framställning. 10 av dem har fått avslag på sin framställning med de motiveringar jag här redovisat, alltså att vi inte ansett oss kunna acceptera

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

deras krav, eftersom vi också har att ta hänsyn till övriga berörda kommuner i området.

I slutet av sitt anförande citerade utskottets ordförande ett inlägg, som jag gjorde i kommunindelingsdebatten 1969. Han sade att jag sannerligen hade fått uppleva att det inte var så lätt alla gånger att få kontakt med kommunalmännen. Jag skall uppriktigt säga att jag inte anser mig kunna klaga på de kontakter jag har haft med kommunalmännen under de år jag sysslat med dessa ting. Jag tycker tvärtom att det har varit mycket lätt att få kontakter med kommunalmännen, men det hindrar å andra sidan inte att vi ibland har haft delade meningar, vilket framgår av de resultat som jag nyss har redovisat. Regeringen har fått besluta med lodning av de principer som jag på detta sätt har försökt redogöra för.

Herr Grebäck undrade om det ändå inte finns risk för - åtminstone fattade jag honom så - att dessa kommunalmän upplever att de inte har fått göra sitt inflytande gällande, eftersom de inte har fått som de ville. Uppriktigt sagt: Är det verkligen på det sättet i en demokrati att man, så fort man inte får som man vill, bara kan säga att man inte har fått tillfälle att göra sitt inflytande gällande? Alla får tillfälle att göra sitt inflytande gällande, alla får tillfälle att framföra sina synpunkter och sina skäl, men ett beslut måste ju fattas. Jag är övertygad om att kommunalmännen från sin egen verksamhet inom kommunerna är ganska väl bekanta med sådana situationer.

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag är helt medveten om att statsrådet har mycket lätt för att få kontakt med folk - jag har alltid erfarit detta själv; det har aldrig varit några svårigheter i det fallet. Tyvärr är det emellertid så, att man kanske inte alltid lyckas, men rent allmänt kan väl sägas att det är angeläget att kontaktytorna mellan politikerna och övriga medborgare förbättras. Kravet på en översyn av lagen bör kunna förenas med att man observerar även de problemen.

Jag skulle vilja ställa en liten samvetsfråga till statsrådet. Jag undrar om statsrådet aldrig har känt osäkerhet när statsrådet har fattat beslut i de här ärendena och frågat sig själv: Har jag handlat rätt eller har jag handlat fel? Det kan ju även tänkas att regeringen har handlat fel i indelningsfrågorna någon gång. Skall då de felena bestå för all framtid, när vi har genomfört den här reformen, eller kan det tänkas att man i en framtid omprövar sådana beslut?

Det är de frågorna som jag menar att det kan finnas anledning att ställa nu, när vi avvecklar den provisoriska lagen och återgår till den gamla, och att man bör tänka över de problem, som vi även i framtiden kommer att ställas inför. Det är väl all anledning för oss politiker att ständigt försöka pröva hur vi själva skall bära oss åt för att kunna förbättra demokratins villkor, inte minst den kommunala demokratins. Vi har i utskottet inte krävt någonting annat än att vi, när vi har genomfört kommunindelingsreformen, skall stanna upp ett slag och fundera över framtiden. Statsrådet har för övrigt själv vid upprepade tillfällen gett uttryck för önskvärdheten av att man gör en översyn av demokratins arbetsformer - om jag har förstått statsrådet rätt; annars har jag läst fel i protokollet.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Det har verkligen inte varit min avsikt att försöka demonstrera någon ofelbarhetsattityd i dessa frågor. Självklart är det här fråga om utomordentligt besvärliga avvägningsproblem, som man får diskutera noggrant innan man kommer till en slutsats. En fråga får dock både herr Grebäck och jag finna oss i att se obesvarad, nämligen vad framtiden kan bära i sitt sköte. Självfallet finns här i dag ingen med anspråk på att kunna skåda in i framtiden som kan säga: De beslut vi nu har fattat kommer även i framtiden – med hänsynstagande till de förändringar som kan ske i utvecklingen – visa sig vara så riktiga att inte nya indelningsförslag kan behöva komma i fråga.

För att inte bli missförstådd på denna punkt måste jag säga, att regeringen nu inte leker med tanken på en ny kommunindelningsreform. Jag är i varje fall för egen del så innerligen glad att vi nu är färdiga med den här reformen. Jag tycker att det nu verkligen är angeläget att kommunerna kan få den arbetsro de behöver för att bygga för sin egen framtid. Men vi kommer även i fortsättningen att ha en indelningslag. För närvarande har vi 1919 års lag, som ger alla möjligheter att vidta de förändringar i indelningen, som kan bli nödvändiga med hänsyn tagen till den annorlunda inriktning av utvecklingen som kan komma att ske i kommunerna, en inriktning, som vi i dag inte kan förutse.

När vi talar om den kommunala demokratin – jag tyckte att herr Grebäck uppehöll sig litet vid denna – är vi naturligtvis helt ense om att vi med alla medel behöver stärka kontakterna mellan den kommunala verksamheten och medborgarna. Vi har ju ett utredningsarbete i gång. Det är den kommunala demokratiutredningen som har parlamentarisk sammansättning. Den arbetar i takt med det forskningsarbete som också pågår. Det bedrivs försöksverksamhet på olika områden. Aktivt arbete i dessa sammanhang sker inom de politiska partierna, och jag skulle för min del nog vilja understryka, att jag anser att de politiska partierna har ett särskilt ansvar för att vi i de nya stora kommunerna kan skapa nya former för kontakt mellan medborgarna och den kommunala verksamheten.

Självfallet är det i och för sig ingen fördel med kommunindelningsreformen att antalet direkt engagerade medborgare i den kommunala verksamheten blir färre. Men här har jag redan redovisat det val som kommunförbunden gjorde från den kommunala självstyrelsens synpunkt; man hade att välja mellan att behålla de många små kommunerna och därigenom få många kommunala förtroendemän men samtidigt tvingas avstå från de kanske viktigaste lokala uppgifterna för att kommunerna var för små eller att skapa kommuner, som kunde ta på sig ansvaret för den lokala verksamheten och därmed behålla verksamheten under primärkommunalt ansvar. Då sade kommunförbunden: Från den kommunala självstyrelsens synpunkt är det angeläget, att vi får kommuner som kan ta ansvaret för de lokala uppgifterna. Den grundläggande och första förutsättningen för att vi skall få en god kommunal demokrati är att kommunerna har ansvar för väsentliga uppgifter. Detta var den inställning man då valde. Nu återstår för oss att hjälpas åt att finna bättre former för kontakter mellan den kommunala verksamheten och medborgarna. Där

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

hoppas jag att de politiska partierna skall engagera sig både i utredningsarbete och i sin enskilda partiverksamhet.

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få säga ett tack till statsrådet Lundkvist för att han på detta utomordentliga sätt hjälpt mig att skaffa argument för en översyn av 1919 års indelningslag. Jag har inte kunnat tolka hans inlägg på annat sätt. Många problem kommer att möta oss i framtiden, och det finns all anledning att stanna upp och tänka över dem.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Enligt min mening blandar civilutskottets ordförande hela tiden ihop å ena sidan indelningslagen och å andra sidan de kommunala demokratiproblemen, som vi måste tackla på annat sätt.

Indelningslagen, som den nu är utformad, ger fulla möjligheter att göra de ändringar i den kommunala indelningen i fortsättningen som förändringar i utvecklingen kan motivera.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Den vanliga ordningen när vi diskuterar här i kammaren brukar vara att statsråden väntar med att gå upp i talarstolen till dess att utskottets representanter fått säga sitt eller att man, när avsteg görs från den ordningen, kommer överens om detta. Det tycks emellertid vara betecknande för statsrådet Lundkvists agerande över huvud taget i denna fråga att han anser sig kunna helt nonchalera riksdagen och de politiska spelreglerna.

Herr talman! Ingen av oss som står bakom civilutskottets betänkande ifrågasätter behovet av kommunsammanläggningar. De gamla kommunerna var i många fall för små för att kunna ge sina invånare en rimlig kommunal service. Naturligtvis har den kommunala demokratin viktiga fördelar av att det är nära mellan förtroendevalda och väljare, att medborgarna lätt kan nå politikerna och att det inte — för att uttrycka det bildligt — är alltför långt till kommunalkontoret. Men den kommunala demokratin måste också ha ett innehåll, det måste finnas någonting att fatta beslut om. Därför måste det bo någorlunda många yrkesverksamma människor i varje kommun, annars blir kommunens skatteinkomster för små. Och det är bättre om en kommun kan ge sina invånare sysselsättning inom olika yrken och branscher än om den har ett helt ensidigt näringsliv. Det är detta vi menar, när vi säger att en kommun skall ha en näringsgeografiskt riktig sammansättning.

Om allt detta är vi ense här i kammaren, och om detta är det överväldigande antalet kommuninvånare och kommunalpolitiker runt om i landet också ense. Därför har det varit möjligt att genomföra den stora kommunreformen. Från 1962, då riksdagen fattade det första beslutet om den nu aktuella sammanläggningsreformen, har antalet kommuner minskat från över 1 000 till cirka 400.

Vad vi diskuterar nu och har diskuterat med stor hetta tidigare är inte målen i och för sig utan metoderna att komma fram till målen och då framför allt i vilken utsträckning hänsyn kan och bör tas till vad

Torsdagen den
22 mars 1973*Vissa kommunsam-
manläggningar*

människorna ute i kommunerna och deras förtroendevalda politiker tycker och tänker.

Det är här — och inte i någon nämnvärd utsträckning när det gäller det som statsrådet Lundkvist varit inne på — som meningarna går isär. Och här är de politiska skiljelinjerna för en gångs skull ganska lätta att se.

På ena sidan finns det maktbärande partiet, som sedan 40 år behärskar byråkratin och som vill genomföra kommunsammanläggningar även när en nästan helt enig opinion säger nej. På andra sidan finns oppositionspartierna som tycker att detta är fel, som menar att vi har råd att ta hänsyn till vad människorna tycker, att vi åtminstone kan vänta med kommunsammanläggningsbeslut i de fall där mycket starka lokala opinioner känner oro inför vad en sammanläggning skall komma att medföra för deras bygd.

Den här ståndpunkten är ingen eftertänkslös rationalisering inför de opinioner som nu har växt fram i Dorotea uppe i Västerbotten, i Alfta i Gävleborgs län eller i Riseberga nere i Skåne. Folkpartiet har för sin del aldrig varit med om att kommunsammanläggningar skall kunna ske mot kommuninvånarnas önskan annat än i mycket speciella fall.

Det var heller inte meningen 1962 när det första stora beslutet om en kommunreform fattades. Så här sade man då i ett utskottsutlåtande som alla partier stod bakom: "Kommunerna själva bör ha ett avgörande inflytande i frågan om eller när sammanläggning av kommuner skall komma till stånd." I det utlåtandet, som alltså då hade alla partier med sig, insåg man också att det kunde leda till att reformen skulle komma att dra ut på tiden, och om den saken sade man i utskottsutlåtandet: "Även om utvecklingen i fråga om sammanslagning av kommuner eller samverkan inom kommunblocken skulle ske något långsammare än beräknat, bör detta ej få motivera tvångsåtgärder från statsmaktens sida."

Det var då det. Men sju år senare, 1969, kunde centralbyråkraterna i kanslihuset inte längre hålla fingrarna i styr. Tydligt hade de länge irriterats över att man i flera kommuner hade tagit riksdagens ord på allvar och skjutit sammanläggningsplanerna på framtiden, och att man på sina håll envisades med att vilja lösa problemet med sammanläggningen på ett annat sätt än man i kanslihuset tyckte var det riktiga.

Därför drev man från socialdemokratins sida igenom en lag som gör att staten nu kan tvinga kommunerna att gå samman, även om varenda kommuninvånare, alla politiker och alla partier har en diametralt motsatt mening. Den lag som gör detta möjligt är enligt vår mening inte bara en lag som bygger på en låg tanke om människornas och deras kommunala representanters förmåga att förstå sitt eget bästa och på ett ganska öppet förakt för det vi kallar närdemokrati, det är också en ganska onödigt lag, eftersom de allra flesta kommuner var inställda på att gå samman inom de då etablerade kommunblocken eller i någon annan ordning. Ändå drev regeringen med knapp majoritet igenom denna tvångslag. Det är enligt den lagen som regeringen nu fattat beslut som går stick i stäv med de lokala opinionerna i Dorotea, i Alfta och i Riseberga. När företrädare för de här opinionerna talar om diktatur har de naturligtvis fel. Lagen har antagits i demokratisk ordning av en folkvald riksdag. Men det är också alldeles riktigt att lagen innehåller ett tvångsmoment och att den

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

sannolikt inte skulle ha kunnat drivas igenom i dag eftersom socialdemokraterna nu liksom under större delen av efterkrigstiden saknar egen majoritet i riksdagen.

I motioner har nu enskilda ledamöter från oppositionspartiernas riksdagsgrupper begärt uppskov med beslut i fråga om Alfta, Dorotea och Bjurholm. Riksdagen kan inte behandla de motionerna i sak. Genom den lag som jag just berört har riksdagen överlåtit åt Kungl. Maj:t, dvs. regeringen, att handlägga den här typen av frågor. Vi skulle kunna begära en ändring av den nu gällande lagen, men det vore en ganska verkningslös åtgärd eftersom den här lagen snart upphör att gälla och eftersom kommunreformen i det nuvarande skedet snart är genomförd.

Men det är alldeles uppenbart att det ändå står ganska mycket mellan raderna i det betänkande från civilutskottet som vi nu behandlar. Och vad som står mellan raderna därför att det inte gick att skriva på raderna, av statsrättsliga skäl, är att regeringen borde ha tagit hänsyn till de mycket starka opinionerna i alla de berörda kommunerna och beviljat anstånd med kommunsammanläggningarna. Det innebär inte att vi som står bakom den meningen har tagit ställning för någon speciell lösning i sak. Det kan inte vara riksdagens uppgift att göra det, vi har heller inte förutsättningar att bedöma alla de faktorer som måste med i bilden. Men vad vi menar är att det är ovanligt klumpigt och brutalt att som här skett nonchalerat starka medborgarkrav, när den lag regeringen nu har att följa ändå – trots att den med rätta kan kallas en tvångslag – medger att dispens beviljas. Den möjligheten har regeringen emellertid inte velat använda. Trots att de argument i sak man åberopat, som vi inte kan gå in på närmare här, inte alls talar entydigt för en enda lösning, har man valt att driva igenom sin egen vilja över huvudet på kommuninvånarna, som alla i de här tre fallen gett sin mening till känna i folkomröstningar, där den alldeles överväldigande majoriteten gått emot den linje regeringen valt.

Men regeringen har inte bara satt sig över de lokala opinionerna, den har också på ett utmanande sätt nonchalerat riksdagen. Det är sant, som jag redan berört, att riksdagen formellt inte kan ålägga regeringen någonting i den här frågan. Så långt har vi riksdagsmän lika litet att säga till om som de hungerstrejkande männen uppe i Doroteas medborgarhus.

Men är det ändå inte rimligt att regeringen när den exceptionella situationen uppstår, att riksdagen faktiskt tar upp några enskilda sammanläggningsärenden, då väntar med sitt beslut till efter riksdagsbehandlingen? Formellt är det riktigt att regeringen inte behöver göra det, men en regering med den minsta lilla känsla för politisk anständighet borde ändå ha väntat – och borde ha låtit sitt ställningstagande följa den mening som kom till uttryck i riksdagsbeslutet.

Men ingenting tycks vara mera främmande för vår maktfullkomliga socialdemokratiska regering än att tänka så. Efter 40 år vid makten har man för varje dag svårare och svårare för att lyssna på vad andra säger, är man mindre och mindre benägen att ta hänsyn och desto mer övertygad om att man själv alltid har rätt.

Ideologiskt sett är regeringens handlande likväl logiskt och konsekvent. Socialdemokratin hävdar kravet på en stark statsmakt, och det

går inte ihop med de närdemokratiska krav folkpartiet ställer, t. ex. när det gäller att öka det demokratiska inflytandet på länsnivån, när det gäller att decentralisera den statliga förvaltningen, när det gäller att införa kommunalråd för att den vägen i någon mån motverka alla de nackdelar som en kommunsammanslagning, även när den är motiverad i övrigt, innebär. Socialdemokratin är fast övertygad om stordriftens och centraliseringens fördelar i alla lägen. Men vad som hänt i Dorotea, Alfta och Riseberga visar att den ideologin lätt kommer i konflikt med enskilda människors rimliga krav på inflytande.

Vad skall nu ske? Kanske kommer riksdagen i dag att bifalla civilutskottets utlåtande. Om det inträffar, innebär beslutet i sak en mycket allvarlig kritik av regeringens beslut i de nu aktuella kommunsammanslagningsfrågorna. I det läget anser jag det naturligt att regeringen omprövar detta beslut.

Jag yrkar bifall till civilutskottets hemställan.

Fröken LJUNGBERG (m):

Herr talman! När jag lyssnade till statsrådet Lundkvist fick jag ett intryck av att den på många sätt intressanta redovisning som han gav hade karaktären av en lidandets historia. Det var så olikt statsrådet Lundkvist. I och för sig kan jag väl förstå om det har varit en lidandets historia. Det är ingen lätt sak att omvandla det svenska samhället så i sina grunder som denna reform egentligen innebär därför att den ingriper i den gamla kommunala självstyrelsen.

Vi skall rädda den kommunala demokratin genom att skapa stora nya enheter, har det sagts, och vi har väl accepterat det. Men vad är det som sker? Jo, i själva verket upplever människorna inte saken på det sättet. De har tydligen i dag kommit att uppleva det som om det minskade antalet förtroendeposter innebär att man inte längre har sina förtroendemän nära till hands när det gäller att diskutera uppgifter. Och de i sin tur når inte människorna i kommunen på samma sätt som man gjorde förr.

I det som har kommit fram under de här sammanläggningsåren – och kanske inte minst nu inför den sista sammanläggningsfasen – märks det också att människor hyser farhågor för att samhällsservicen skall minska, framför allt utanför den nya centralorten, och för att de kommunala omkostnaderna skall öka och därmed skatterna. Och vi måste väl säga att erfarenheterna i de sammanlagda kommunerna visar att farhågorna inte är alldeles grundlösa härvidlag.

Ändå har det självklart inte varit avsikten, utan avsikten har varit den precis motsatta: effektivare service för människorna, rationalisering som skulle minska omkostnaderna och därmed hålla skatterna nere. Men detta har inte blivit effekten, inte ännu i varje fall. Och sådant här känns ju för människor, på nära håll.

Jag vill säga att det är inte så underligt om de åren då sammanläggningen skall genomföras har känts på många håll som svåra år, oroande år, och jag har full förståelse för att den oron kan förnimmas ända upp i kanslihuset som något av en lidandets historia.

Med det vill jag inte ha sagt att det var fel att genomföra kommunsammanslagningarna. Men man kan möjligen diskutera precis

det som föregående talare här har varit inne på, nämligen om man skulle kunna hitta metoder som gjorde det lättare för människor att erfara det positiva i hela reformen. Vi minns väl debatterna från 1969. Jag skall inte upprepa vad som redan har sagts om dem, men jag kan nog inte komma ifrån att, vad än statsrådet Lundkvist har sagt om nödvändigheten av att avskaffa frivilliglinjen, sätta ett frågetecken vid detta. Det fanns vid riksdagen 1969 en mycket stark minoritet i båda kamrarna som menade att man på något sätt borde behålla frivilliglinjen, säkerligen då med avkall på möjligheten att inom en snar framtid vara färdig med allt på en gång. Men då säger statsrådet Lundkvist: Detta är inte solidariskt. Vi måste göra det på ett annat sätt därför att här strider intresse mot intresse och hur skall man då kunna ta hänsyn till den lokala opinionen?

Jag förstär att det ligger svårigheter i det, men jag kan också ställa frågan ungefär så här: Hur är det med hänsynen till den lokala opinionen och med de här olika intressenas utveckling i de beslut som har kommit att fattas från regeringens sida, om man ibland tappat bort — åtminstone ser det ut så — något av det som varit grundtanken redan vid sammanläggningsreformen 1962, nämligen att det var näringsgeografiska synpunkter som skulle vara grundläggande när man skulle söka få fram sammanhållna regioner? Själva principbeslutet utgick från att det skulle vara näringsgeografiska enheter, och därför tycker jag att de beslut som kommit att fattas ibland ser litet egenartade ut.

Vi kan alltså nu komma och säga att det är mycket som blivit fel; det har inte blivit så som vi kanske tänkt och trott. Men framför allt har människor som bor i kommuner som sammanlagts eller är på väg att läggas samman på något sätt upplevt sammanläggningen som ett tvång i stället för den från början uttalade frivilligheten. När man beslöt om en frivilliglinje 1962 var det mycket psykologiskt att senare avskaffa den. Det var kanske det största felet. Det går lättare att gå från tvång till frihet än från frihet till tvång, därom råder ingen som helst tvekan.

Vad vi vill nu, och vad den i det här ärendet rådande utskottsmajoriteten syftar till, är att — utan att, precis som statsrådet Lundkvist säger, begära någon ny kommunindelningsreform igen — få en summering av resultatet av reformen, som vi på sätt och vis har blivit lovade att få. I den skall erfarenheterna — både de goda och de dåliga — kunna summeras på ett sådant sätt att vissa justeringar också kan göras. Jag måste nämligen säga: Strunt i den förvaltning som inte kan göra justeringar i efterhand om något har blivit fel!

En möjlighet att justera är just möjligheten till dispensgivning, som vi har velat stryka under, och som vi tycker att regeringen kanske kunde ha använt sig mer av. Jag tror inte att det skulle ha skadat, även om statsrådet menar att risken i de fallen skulle ha varit stor för att en liten kommun inte hade kommit att klara sig därför att en större kommun ville fortsätta att vara självständig litet längre tid. Men i de fall som jag har sett och som detta kan ha gällt har ett par kommuner redan accepterat sammanläggningen, och den som har velat vara fri och självständig har ofta varit en kommun av sådan omfattning och betydelse att den till synes har haft reella möjligheter till ett självständigt liv framöver.

De många debatter som vi fört i kammaren med anledning av frågor och interpellationer har aldrig lett fram till någon sorts tillmötesgående eller till någon förståelse för att en viss försiktighet borde iaktas, eftersom det handlar om någonting så ömtåligt som att avskaffa en i de små enheternas sammanhang så gammal historia som den kommunala självstyrelsen. Även om man för över den i stora enheter känner sig de små enheterna som om de förlorat sin självstyrelse, och då kan man inte kräva nog stor försiktighet.

Herr talman! Vad utskottsmajoriteten har skrivit är ett starkt uttryck för att man skall kunna få en erfarenhetsprövning av kommunsammanläggningsfrågorna och att det är anledning att göra den i en situation då en lag av gammalt datum skall träda i kraft igen — och att den prövningen bör göras i anslutning till en översyn av lagen.

Jag ber, herr talman, utan tvekan att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr CLAESON (vpk):

Herr talman! Statsminister Palme sade i gårdagens utrikesdebatt beträffande de små nationernas förutsättningar för rätten att överleva: "I denna värld måste de små nationerna ha möjlighet att hävda sina egna vitala intressen, och till dessa vitala intressen hör andra små nationers rätt att överleva." Statsministern utvecklade då också ett resonemang om vikten av att små nationer kan hävda sin rätt till existens, sin rätt att själva få utvecklas efter egen vilja.

Utan alla jämförelser i övrigt handlar ju det problem som diskuteras i samband med kommunsammanläggningarna i mångt och mycket om detta, men nu om de små *kommunernas* möjligheter att hävda sina egna vitala intressen, sin rätt till fortsatt existens som egen kommun, sin rätt att få utvecklas efter egen vilja.

Den lokala självstyrelsen och den kommunala verksamheten kännetecknas av en rad problem. Det gäller socialpolitik, bostadsförsörjning, region- och näringspolitik, serviceproblem i glesbygder och tätorter, skol- och kulturpolitik, trafikpolitik osv.

Det är kostnadskrävande uppgifter som måste klaras samtidigt som kommunerna och landstingens förutsättningar avsevärt har försämrats på grund av den statliga övervältringen av kostnader på kommunerna. Detta försämrar också möjligheterna att genomföra åtgärder i syfte att vidga och utveckla den kommunala demokratin och gör det svårare för de små kommunerna att klara sig.

I det sammanhanget finns det anledning att erinra om att kommuninvånarnas möjligheter att påverka utvecklingen och styra planeringen i sina kommuner är starkt begränsade. I allt väsentligt går den nuvarande region- och planpolitiken ut på att tillfredsställa näringslivets/storföretagens lokaliseringskrav. Det borde i stället vara så, att invånarnas intressen och uttalade önskemål, och inte kapitalisternas intressen, får styra planeringen.

Människornas rättmätiga krav att få bo kvar i sina egna landsändar och behålla sina egna kommuner måste tillgodoses genom en allsidig utveckling av alla regioner. Vi kräver därför från kommunisternas sida full och differentierad sysselsättning utan avfolkning i alla regioner. Men det fordrar statliga investeringar i de svagare regionerna och samhällelig kontroll över och styrning av företagetableringen.

De krav och synpunkter som framförts från olika kommuner inför nu förestående kommunsammanläggningar – från Dorotea, från Alfsta och från andra kommuner – borde rimligtvis kunna beaktas.

Det är riktigt och positivt då människor ute i de berörda kommunerna genom sin aktivitet vänder sig mot politisk byråkratisering, ifrågasätter regeringens auktoritet och vill att man skall korrigera sådana misstag som enligt en majoritet av kommuninvånarna har gjorts.

Just folkets egen aktivitet och en fri och öppen diskussion bidrar effektivt till att hindra reaktionära strävanden och värderingar. Vad man bl. a. ger uttryck för från den opinion som är verksam är att man slår vakt om en ekonomisk utveckling i sin hembygd. Det handlar även om allmänhetens tilltro till myndigheternas objektivitet och goda vilja att åstadkomma samförståndslösningar.

Även om besluten om sammanläggningar har fattats i laga ordning, hindrar det inte att besluten i flera fall står i motsättning till en överväldigande majoritet av befolkningen i de berörda kommunerna. Det har i det sammanhanget talats mycket om demokrati. Demokrati är emellertid inte bara att hålla fast vid fattade beslut. Det är också en fråga om att vara öppen för att ompröva beslut och allvarligt pröva invändningar – som i flera fall inte har funnits redovisade i underlaget för de första ställningstagandena.

Innehållet i motion nr 1553 ger anledning till ett kraftigt understrykande av att även gällande lagstiftning ger Kungl. Maj:t möjlighet att ompröva fattade beslut. De hänsyn som självfallet får tas till genom sammanläggningsbeslut skapade förhållanden måste i allmänhet anses underordnade det långsiktiga intresset av att kraftiga och sakligt välgrundade lokala opinioner tillräckligt beaktas – vilket nu inte alltid sker. Även om i detta sammanhang skälen för fastställelse av omfattningen av t. ex. Dorotea och Bollnäs kommunblock formellt inte kan sakprövas av riksdagen, kan det dock slås fast att kraftiga lokala opinionsyttringar, med stöd även i riksdagen, inte bör negligeras av prestigeskäl.

Herr talman! Från vänsterpartiet kommunisternas sida anser vi det väsentligt att regeringen tar all möjlig hänsyn till de lokala opinionerna, så som de kommit till uttryck, och från fall till fall utnyttja sin dispensrätt, samt att det också ges uttryck för en sådan mening från riksdagens sida. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Låt mig så till det som herr Lundkvist anförde beträffande vänsterpartiet kommunisternas ändrade ställningstagande sedan år 1969 års beslut citera några rader i det utskottsbetänkandet: "Vid sin bedömning av förslaget har utskottet fäst avseende vid att detta innefattar vissa undantagsbestämmelser. För det första skall länsstyrelserna kunna föreslå, att en sammanläggning skall helt utgå ur indelningsplanen, om

det kan allvarligt ifrågasättas om den bör genomföras ens 1974. För det andra skall regeringen även utan sådant förslag från länsstyrelsernas sida kunna, om speciella omständigheter föreligger, underlåta att förordna om indelningsändring ens till årsskiftet 1973-1974. Dessa undantagsregler kan enligt utskottets mening innebära ett lämpligt mått av uppmjukning av den i princip gällande sluttidpunkten för kommunindelningsreformens genomförande." Jag tror att om man tar del av detta, är det inte så svårt att förstå vänsterpartiet kommunisternas ställningstagande i dag i den nu aktuella frågan och anslutning till utskottsmajoritetens yttrande.

Herr Ullsten säger att sannolikt skulle man inte kunna genomföra det han kallar för tvångslagar i dag, då socialdemokraterna inte har någon egen majoritet. Jag skulle till det vilja säga: Var inte så säker på det, herr Ullsten, om samma situation förelåg som 1969 med svårigheter att klara sammanläggningsfrågorna. Vi tror emellertid fortfarande att regeringen inte är helt okänslig inför att utnyttja de möjligheter man har till en omprövning före april månads utgång beträffande ett antal kommuner. Det är vår förhoppning från vänsterpartiet kommunisterna att man kommer att utnyttja den dispensrätt man har och företa en sådan omprövning. Alldeles bortsett från om man tycker att det i och för sig inte finns anledning att göra det, så borde man kunna göra det med hänsyn till den mycket kraftiga opinion som vi alla har kunnat ta del av och som har kommit till uttryck i dessa frågor.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Herr talman! Nu tror jag det är mycket angeläget med några förtydliganden i den här debatten.

Jag har fattat alla de tre talare som gjort inlägg efter mitt första anförande så, att om det finns en majoritet i en av kommunerna inom blocket för att den kommunen skall få slippa sammanläggning med de övriga kommunerna, så bör man generellt sett låta den majoriteten få sin vilja fram. Jag tycker att inte minst herr Claeson skulle tänka sig för litet grand. Det har uttalats sådana här önskemål från mycket rika kommuner som inte har önskat någon sammanläggning med sin fattiga granne. Men under förutsättning att det finns en majoritet inom den rika kommunen mot sammanläggning skall, enligt herr Claesons sätt att resonera, denna majoritet ha sin vilja fram — sedan får det gå som det vill för den fattiga kommunens invånare. Det är alltså en dispens från solidariteten som herr Claeson är med om att hävda att vi skall ge.

Jag tycker också att herr Ullsten kan passa på att fundera litet över de kommunsammanläggningar som den ledamot, som just för ögonblicket är hans bänkgranne, känner väl till. Det har funnits majoriteter i andra sammanhang som inneburit att herr Ullstens eget parti drivit en majoritetslinje för att en kommun skulle få vara självständig, medan samma parti i den kommun med vilken sammanläggning skulle ske har hyst helt motsatt uppfattning. Vi har haft, att i dessa sammanhang, liksom i andra, inte att se på hur majoriteterna varit sammansatta inom respektive kommuner utan också att i sak pröva sammanläggningen mot bakgrund av reformen och dess syfte.

Vad lagstiftningen beträffar accepterade såvitt jag förstod herr Claeson

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

att vi fick en lagstiftning 1969, men både herr Ullsten och fröken Ljungberg har sagt att det var fel med lagstiftning 1969. De har frågat varför man ändrar sig när man en gång har fattat ett beslut, och de har sagt att då riksdagen fattat ett beslut 1962 skall väl det beslutet inte ändras. Ja, det är till att kunna vara konservativ! Inte ens om man upplever att samhällsutvecklingen ger goda skäl för att ändra ett beslut i syfte att undvika att man skall hamna i svårigheter när det gäller balansen i utvecklingen mellan olika delar av landet, så skall man bry sig om att ändra ett beslut som fattades 1962 utan bara hålla fast vid de gamla förhållandena!

Vad innebär lagstiftning som regel? Jo, det innebär att man vill genom en lag säkra allas rätt till någonting i samhället. Vi fann 1969 att vi var tvungna att tillgripa lagstiftning för att säkra alla människors möjlighet att få bo under någorlunda likvärdiga kommunala förhållanden och att få del av vad den nya regionalpolitiken skulle kunna skapa. Men då vill de borgerliga partierna behålla frivilligheten från lagstiftning - man vill ha dispens från lagstiftning för dem som önskar stå utanför lagen. Omsätt detta i andra sammanhang, när vi genomför reformer för att skapa lika rätt för alla medborgare! Och medge att det alltid blir de ekonomiskt starkare förbehållet - oavsett om det gäller enskilda människor eller kommuner - att utnyttja sig av frivilligheten, medan de ekonomiskt svagare människorna hänvisas till att hoppas att man med lagens hjälp skall ge dem rätt. Här går tveklöst en skiljelinje mellan borgerligheten och socialdemokratin. Vi har i fråga efter fråga hävdad, att om en lagstiftning är nödvändig för att ge alla medborgare lika rätt när vi ändrar och reformerar samhället, så får vi tillgripa den. De borgerliga partierna däremot har i fråga efter fråga försökt undvika lagstiftning för att ge större spelrum åt dem som i ett bestämt läge inte har haft behov av skydd.

Vidare är det ganska intressant att höra hur herr Ullsten, som vid detta laget ändå borde kunna rätt mycket om regionalpolitikens förutsättningar, hävdar att i valet mellan möjligheterna att bedriva en aktiv regionalpolitik och rätten för de kommuner som vill stå utanför kommunsammanläggningen väljer han kommunernas rätt att få sin vilja fram. Herr Ullsten låter hellre regionalpolitikens målsättningar skjutas litet på framtiden. Det är värdefullt att slå fast detta inför de debatter vi ändå skall föra i dessa frågor framöver.

Märk väl, att när vi tog beslutet 1969, så stöddes det av en mycket bred remissopinion. Majoriteten på den kommunala sidan ville få en annan ordning till stånd än frivilligheten, eftersom man inte visste hur den kommunala indelningsreformen skulle sluta. Eller se på hela den övriga remissopinionen. Löntagaropinionen slöt upp på bred front för reformen, därför att man insåg sambandet mellan regionalpolitiken och kommunindelningsreformen. Men här står de borgerliga partierna i dag fortfarande kvar på den ståndpunkt som de människor vilka var intresserade av att skapa effektivitet i dessa sammanhang hade lämnat redan 1969. Det kan vara intressant att slå fast detta, när vi skall diskutera vidare om hur vi med regionalpolitikens hjälp skall ge stöd åt dem som behöver hjälp den vägen, åt dem som behöver sysselsättning i

sina områden och åt dem som behöver service. Här är det fråga om att med hjälp av regionalpolitiken bygga upp en bättre servicestruktur i de nya kommunerna.

Sedan sade fröken Ljungberg att jag gav intryck av att ha vandrat en lidandets väg, när jag har sysslat med dessa reformer. Det har jag emellertid alls inte gjort. Det har varit ett mycket stimulerande arbete. I den senaste sammanläggningsomgången gällde det 260 kommuner, och endast i tio fall har vi nödgats fatta beslut mot kommunernas vilja. Mot den bakgrunden tycker jag trots allt att de ord om bryskhet och liknande som herr Ullsten tog i sin mun var en aning malplacerade. Vi har, som jag sade, haft 21 framställningar att behandla. 11 har blivit bifallna och 10 har vi inte kunnat bifalla, i de flesta fallen av hänsyn till de andra i kommunsammanslagningen ingående parterna: ett sådant medgivande skulle ha fått negativa verkningar för de övriga kommunernas medborgare.

Herr Claeson började med att tala om de små nationerna. Jag vill sluta med att tala om att många har sagt att kommunindelningsreformen är en stor jämlikhetsreform, och det är ett faktum. Det är en solidaritetsreform. Därför får man vara varsam också när man beviljar dispenser. Man får akta sig för att bevilja dispenser för den starkares rätt gentemot den svage.

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Lundkvist försöker göra gällande att min tes skulle vara att så fort en kommun säger nej så kan det inte bli tal om någon kommunsammanslagning. Emot den ställer han sin egen jämlikhetsfilosofi, som innebär att det är därför att man vill skydda de små kommunerna som man ibland tvingas köra över enskilda kommuners protester. Men statsrådet Lundkvist är ganska illa ute om han vill exemplifiera den tesen med de tre fall vi nu diskuterar.

Vi har inte generellt sagt att ett nej från en kommun skall leda till att kommunsammanslagningen inte kommer till stånd. Vi diskuterar nu med utgångspunkt från några konkreta fall, som vi inte kan behandla mera direkt men som vi kan ta som exempel. Först Riseberga kommun i Skåne. Den är inte den största kommunen i det kommunblock det handlar om. Jag vet inte hur mycket folk som bor i Östra Ljungby, men det är i varje fall väsentligt färre människor i Riseberga än i Klippan, som kommer att bli centrum i den nya kommunen. På Alfta stämmer statsrådet Lundkvists argumentation inte heller. Alfta är en ganska liten kommun med 5 300 invånare, som inte vill läggas samman med Bollnäs som har 17 400 invånare. Det kan då inte rimligen vara så att det är den stora, rika kommunen som hotar människorna i den lilla kommunen. Förhållandet är det motsatta.

Inte heller den storkommunlinje statsrådet driver stämmer särskilt bra, om man tar Alfta som exempel. För vad som händer om man lägger Alfta till Bollnäs – vilket alltså Alftaborna inte vill – är att man lämnar en annan kommun, Ovanåker, som är ganska liten, förmodligen för liten för att vara en självständig kommun särskilt länge, helt åt sitt öde. Opinionen i Alfta säger inte nej till en sammanslagning som sådan men föredrar en

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

Vissa kommunsam-
manläggningar

sammanläggning med Ovanåkers kommun framför att bli infogad i den större Bollnäs kommun.

I dessa två fall stämmer alltså statsrådets resonemang inte alls. Och det är tveksamt om det stämmer på Dorotea heller. Dorotea och Asele är i stort sett lika stora, Dorotea har 100 människor mindre. Om det vore så att man bedömer Dorotea som den starka och livskraftiga orten, som den stora och rika kommunen som nu försöker sätta sig på de små, så vore den naturliga konsekvensen att låta Dorotea bli centralort i den nya storkommunen. I och för sig är mycket som talar för det.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr CLAESON (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Statsrådet Lundkvist talade om att många rika kommuner ville bestå och inte tog hänsyn till de fattiga kommunerna. I det sammanhanget utvecklade han ett resonemang om de rika och fattiga, om jämlikhet och solidaritet i anslutning till kommunreformen.

Nu löser man naturligtvis inte genom aldrig så fiffiga kommunsammanslagningar frågan om jämlikhet och solidaritet mellan människorna, kanske inte heller frågan om en riktig lokal självstyrelse och inflytande för medborgarna. Det förutsätter en helt genomgripande förändring av vårt samhälle. Det är varken folkets vilja eller några dunkla krafter verk som gjort att stora delar av Norrland avfolkas och att storstadsområdena svällt ut, att hela landsändar har utarmats och att det i storstäderna skapats stora problem. Att vi får en uppdelning i rika och fattiga områden, att det blir en fortsatt miljöförstöring och dålig service för dem som bäst behöver en bra sådan är ju en följd av att privatkapitalistiska intressen fått och får verka praktiskt taget ohämmade och dominera förutsättningarna för den nuvarande samhällsplaneringen. Det måste vara det svenska folket – inte den svenska storfinansen -- som skall bestämma målsättningen för planeringen. Det handlar här om makt åt folket, åt hyresgästerna i bostadsområdena, åt arbetarna på arbetsplatsen. Det är den linjen som vänsterpartiet kommunisterna förträder också när det gäller frågorna om kommunsammanslagningar. Vi försöker återföra resonemanget till denna grundsyn även i dessa frågor.

Fröken LJUNGBERG (m) kort genmäle:

Fru talman! Statsrådet Lundkvist ställde ett par frågor till "oppositionen", som i detta fall råkar vara utskottsmajoritet -- på något underligt sätt har vänsterpartiet kommunisterna med sin socialistiska inställning inte blivit överens med regeringen.

Statsrådet ställde bl. a. frågan om vi anser att man skall ta hänsyn till starka lokala opinioner i sammanläggningsärenden. Jag vill kort och gott svara: Ja, tänk att det tycker jag att man skall göra! Om det skall vara någon mening med kommunalt agerande, kommunal självverksamhet och kommunalt självstyre, så måste man nog ta stor hänsyn till sådana opinioner.

Jag är mer förvånad över att statsrådet vill göra gällande att man inte

skall göra det därför att det i alla sådana sammanhang rör sig om att rika kommuner vill vara hänsynslösa mot fattiga. Jag behöver inte ta alla argumenten därvidlag. Jag tycker att herr Ullsten utmärkt redogjorde för dem inte minst i sin exemplifiering med de aktuella fallen – man kan, om man så vill, lägga till Tännäs.

Även på statsrådets tredje fråga tror jag att svaret ger sig naturligt – det gällde frågan om vi verkligen hävdar att frivillighetens väg varit den riktiga. Ja, jag tyckte det 1969, och jag tycker det fortfarande.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Fru talman! Jag undrar om inte fröken Ljungberg gjorde sig skyldig till litet grand av demagogi när hon påstod att jag hade ställt frågan huruvida man skall ta hänsyn till lokala opinioner eller ej. Jag har hela tiden sagt att man skall ta hänsyn till lokala opinioner. Men eftersom det kan finnas lokala opinioner i flera kommuner där det framkommer motstridiga intressen, blir frågan i slutomgången om det över huvud taget är möjligt att avgöra ärenden till den lokala opinionens förmån. Jag tog exemplet med en lokal opinion i en ekonomiskt stark kommun som inte vill sammanläggning med en fattig kommun, och jag frågade om hänsynen då skulle tas till opinionen i den ekonomiskt starka kommunen.

Det var mitt resonemang. Jag förde inte detta resonemang i anslutning till de tre fall som herr Ullsten tog upp, utan det var ett generellt resonemang mot bakgrunden av den situation jag haft under hela den tid jag handlagt kommunindelningsreformen. Jag ville därmed bevisa att det inte är möjligt att alltid låta den lokala opinionen i en av kommunerna bestämma, i varje fall inte om man eftersträvar att uppnå den målsättning som åtminstone socialdemokraterna anser bör gälla för kommunindelningsreformen, nämligen att vi bör skapa jämnare förhållanden i ekonomiskt och annat avseende för medborgarna runt om i vårt land när det gäller den kommunala verksamheten och andra verksamheter.

Beträffande de tre kommunerna är det väl lika bra, även om vi inte skall diskutera enskilda fall i kammaren, att jag får tillfälle att säga till herr Ullsten, som påstod att jag valt en dålig argumentering, att han när det gäller Dorotea glömde att det fanns ytterligare en kommun i det sammanhanget, nämligen Fredrika med 1 100 invånare. Fredrika klarar sig inte längre på egen hand, och det är utomordentligt angeläget för denna kommun att en sammanläggning kommer till stånd. Dessutom gäller väl generellt för glesbygden, som vi i första hand behöver inrikta all vår kraft emot för att där skapa bättre förutsättningar för utveckling, att det är utomordentligt angeläget att inte en kommun i kraft av sin för närvarande upplevda starkare ställning kan få förhindra de två övriga kommunerna att komma i gång med den utveckling som de gemensamt är så beroende av. Att konstatera detta är bara att följa upp 1969 års beslut.

Låt oss sedan ta Alfta. När kommunblocksindelningen genomfördes 1963 uttalade sig Alfta kommun för att kommunen skulle bli förd till Bollnäsregionen. Näringsgeografiskt har konstaterats av länsstyrelsen och andra att Alfta hör hemma i den regionen. Som motiv för en förändring av Alftas kommunblockstillhörighet har bl. a. framförts att det efter

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

riksdagsbeslutet 1969 inte längre bara skulle vara fråga om ett samarbete inom blocket utan om en sammanläggning. Jag kan inte se att den förändringen i förhållandet mellan kommunerna på något sätt kan ändra den näringsgeografiska samhörigheten. Det har inte heller länsstyrelsen kunnat inse.

Herr Ullsten har i varje fall tidigare varit en varm anhängare av en regionalpolitik enligt den modell som socialdemokratin och folkpartiet bekände sig till i höstas, när vi fattade beslut om det regionalpolitiska programmet. Det är av utomordentlig vikt att vi i denna del av Hälsingland får det regionala centrum som Bollnäs kommunerna, de kommuner som ligger i Bollnäsblocket, gemensamt skall hjälpas åt att skapa utveckling för. Det är i det sammanhanget Alfta kommer in i bilden.

När det gäller Riseberga kan jag tveklöst säga att kommunens skäl till att få stå utanför och få uppskov med sammanläggningen var att kommunen tyckte att den ville hantera sin egen ekonomi under ytterligare tre år. Det framgår med önskvärd tydlighet av det material kommunen lämnade ut inför folkomröstningen, att det var kritiken mot vad kommunen upplevde som en mindre god ekonomisk ställning i grannkommunen som gav kommunen skäl att begära detta uppskov. Men reformens avsikt är ju att jämna ut de ekonomiska förutsättningarna så att människor som bor inom ett område skall kunna få någorlunda likvärdiga möjligheter.

Alla dessa argument har vi fått lov att pröva utomordentligt noga, innan vi avgjort ärendena. Det har inte varit så enkelt att man bara har kunnat följa de önskemål som en kommuns invånare kan ha uttalat med ledning av en folkomröstning, som kanske haft till information ett material, som inte alla gånger rättvist redovisat den situation som skulle uppstå efter en kommunsammanläggning.

Fröken LJUNGBERG (m) kort genmäle:

Fru talman! Statsrådet Lundkvist beskyllde mig för demagogi, men det var i så fall ett omedvetet försök av mig att imitera statsrådets tal om fattiga och rika kommuner.

Vad jag nu närmast ville tala om är hur man har gjort kommunuppdelningen och hur man, avsiktligt eller oavsiktligt, inte har tagit upp de önskemål om en förändring i kommunblockssituationen, som olika kommuner har gjort framställning om.

Jag tänkte på Alfta när jag i mitt tidigare anförande talade om de näringsgeografiska synpunkterna. Det var ju faktiskt på det sättet, att Alfta redan på ett relativt tidigt stadium begärde att få komma över från Bollnäsblocket till Ovanåkers kommunblock. Bakom denna anhållan låg framför allt näringslivskommitténs uppfattning om Alftas samhörighet i näringslivshänscenden med de starka områdena i Ovanåker och sambandet med Voxnadalen och det industriområdet.

Herr ULLSTEN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det var en betydande reträtt som statsrådet Lundkvist gjorde i det anförande han höll nu senast. Den linje han med hetta drev

mot mig förra gången var att jag skulle acceptera ett förhållande, där de rika kommunerna så att säga slog de fattiga, och där det var de rika kommunerna som vill hålla sig utanför sammanläggningarna på de fattiga kommunernas bekostnad.

I två av de fall jag nämnde, och som är underlag för diskussionen, är det precis tvärtom. I det tredje -- det gäller Västerbottensfallet -- kan det diskuteras om inte båda eller alla tre kommunerna i stort sett är lika fattiga.

Vad saken handlar om är tvärtom en situation, där de små kommunerna i de allra flesta fall, eller åtminstone de fall vi nu diskuterar fruktar för vad som skall hända, om de läggs samman med de stora kommunerna i närheten; det är ju i det läget vi nu befinner oss. De fruktar att de då skall hamna på skuggsidan. Det är möjligt att dessa farhågor är överdrivna, men det råder ändå inget tvivel om att det är denna fruktan som i många fall driver opinionerna att säga nej till sammanläggningarna.

Det är typiskt, tycker jag, för hela inställningen från socialdemokratiskt håll att man där inte bara saknar förståelse för opinionerna utan att man också säger nej till kommundelsråden, som vi har diskuterat här i kammaren för en tid sedan, och som vi för övrigt har diskuterat många gånger. I de fall då man slår samman kommuner -- vilket det ändå ofta blir nödvändigt att göra -- kommer de här små kommunerna att ligga ute i periferin av en ny storkommun, men genom kommundelsråd skulle de ändå få möjlighet att få större inflytande än vad de annars skulle få.

När sakläget är så oklart -- jag vidhåller, fru talman, att det är oklart i de tre fall som vi nu har tagit som exempel -- finns mycket stor anledning att ta hänsyn till de lokala opinionerna. Först och främst bör rent principiellt hänsyn tas därför att man bör ta hänsyn till vad folk säger. Man skall ta hänsyn till uppfattningen hos dem de beslut man själv fattar kommer att gälla. Men man skall också ta hänsyn därför att det inte blir något bra utgångsläge och samarbetsklimat för den nya kommunen, om det i någon del av kommunblocket skapas en bred opinion som är bestämt emot en sammanläggning med de andra kommunerna. Därför är det -- av demokratiska skäl och med hänsyn till hur den nya kommunen kommer att fungera -- rimligt att man vilar på hanen och ger uppskov med sammanläggningen. Man bör se efter om det inte går att lösa problemet på något annat sätt. Det är den linje vi hävdar.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Fru talman! Det är inte så lätt att få någon reda i den argumentering som herr Ullsten för närvarande bedriver. Han talade om reträtt från min sida. Vad jag upplevde som en reträtt från hans sida i början av hans inlägg var att han medgav att man inte uteslutande kunde gå på de lokala opinionerna i de fall där t. ex. en rik kommun inte ville veta av en fattig. Men i slutet av sitt anförande var han tillbaka till den första ståndpunkten och säger: Om det nu är en så stark opinion i en kommun, att man riskerar att samarbetsatmosfären i fortsättningen inte blir bra, borde man låta den starka opinionen ge utslag. Ja, men det kan ju då vara fråga om en rik kommun, som ger uttryck för en stark opinion gentemot en fattig

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

kommun. Det finns alltså inget sammanhang i herr Ullstens sätt att resonera.

Herr Ullsten försöker sedan driva tesen att regeringen icke tar någon hänsyn till de lokala opinionerna. Jag har här redovisat läget. 21 framställningar – 11 bifallna. Vi har alltså fått avvisa 10. Men det måste hela tiden vara fråga om avvägningar mellan önskemål från olika kommuners sida.

Fröken Ljungberg ville motivera varför det enligt hennes uppfattning säkerligen fanns en annan näringsgeografisk samhörighet i Bollnäsområdet än den som regeringen har tagit ställning för. Hon motiverade med näringslivets organisationer i Alfta och Ovanåker. Men räcker det för oss att åt näringslivets organisationer överläta att bedöma och ge besked om vad som är den riktiga näringsgeografiska samhörigheten för ett område, fröken Ljungberg? Kan det inte också finnas skäl att samhället får möjlighet att pröva vad den näringsgeografiska samhörigheten egentligen är? Vad skall vi inrymma i begreppet? Var har vi den gemensamma arbetsmarknaden, den största pendlingen, den gemensamma kommunikationssituationen? Och framför allt: Hur skall vi skapa ett regionalt centrum i det här området på basis av en näringsgeografisk samhörighet? Vi kan inte skapa ett regionalt centrum i detta område på basis av Ovanåkers och Alfta kommuner, men vi kan skapa ett regionalt centrum genom att Alfta tillsammans med Arbrå, Rengsjö, Hanebo och Bollnäs går ihop till en kommun. Detta regionala centrum kan bli av avgörande betydelse för möjligheterna till en mera gynnsam utveckling i den här delen av Hälsingland.

Detta är länsstyrelsens sätt att resonera. Det är de fyra övriga kommunernas sätt att resonera. De har varit överens om att den här blockbildningen borde vara den riktiga. Regeringen har följt denna övervägande kommunala opinion och länsstyrelsens inställning.

Fru andre vice talmannen anmälde att herr Ullsten anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr GREBÄCK (c) kort genmäle:

Fru talman! Jag ber bara få konstatera att vi väl torde ha brutit igenom grundlagsvallen och gett oss in på att diskutera de enskilda fallen. I och för sig har jag väl ingenting mot det. Kanske är det lättare att tala i klartext. Men man kan väl ifrågasätta om det är i enlighet med gällande grundlagar att förfara på det viset.

Det aktualiserar emellertid en annan fråga som jag tagit upp i det föregående. Den gäller maktfördelningen mellan regering och riksdag med tanke på opinionsbildningar o. d. och vilket värde man skall tillmätta å ena sidan lokala opinioner och å andra sidan den opinion som kommer till uttryck här i riksdagen. Vi får väl en mätare på den om en liten stund, skulle jag tro. Detta är tydligen brännande problem som vi skulle behöva se över en aning i den översyn av lagstiftningen som gäller kommunal indelning m. m.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Fru talman! Vi hörde civilministern här nyss tala om att han ingalunda hävdade någon ofelbarhet. Men alldeles innan jag gick upp här använde han gång på gång orden "vi kan skapa" – han talade från regeringens sida. Mitt intryck av debatten blev ändå att civilministern företräder ett slags ofelbarhetslinje. En känsla av vanmakt bemäktigar sig mig, just vanmakt och hjälplöshet. Den inställer sig när man tänker på de händelser som föranleder bl. a. debatten som varit här i dag.

Jag skall inte gå igenom det manuskript jag hade. Debatten har varit mycket lång och gått in på enskildheter. Jag vill säga några saker om den känsla som griper allt fler människor i landet.

Utvecklingen löper obönhörligt vidare åt ett håll. Inga protester hjälper. Man talar om levande opinioner, om att lyssna till gräsrotterna, till rörelsen. Man talar om principen om självbestämmanderätt, likarätt och allt det där som varit uppe i debatten just nu. Men jag vill också vara en av dem som säger att jag har en känsla av att allt det där kommer att betyda allt mindre i framtiden.

Utän att gå in på de enskilda fallen annat än som exempel vill jag ta upp ett par av de kommuner det gäller. Jag har nämligen väckt ett par motioner som föranleder denna debatt, nämligen motionerna 950 och 955.

Det exempel jag allra bäst känner till är Bjurholm.

Civilministern har påstått att de andra kommunerna skulle bli lidande, när någon kommuna säger nej, men har någon någonsin sagt till statsrådet Svante Lundkvist att vi i Vännäs kommun, som Bjurholm skall föras samman med, tycker att vi kommer att bli lidande om Bjurholm inte kommer? Jag råkar nämligen nu bo i Vännäs, även om jag skrivs i Agnäs som ligger i Bjurholm. Jag tror att jag känner förhållandena. Jag känner människorna där – det finns människor här i dag därifrån. Jag bor alltså själv i Vännäsdelen, men vi tycker alla att det vore rimligt att Bjurholm fick klara sig själv, när Bjurholm vill det. Vännäs har aldrig sagt att vi inte klarar oss om vi inte får Bjurholm.

Vännäs går gärna samman med Bjurholm. Det är inte strid på kniven mellan kommunerna, utan vi är beredda att göra det bästa av situationen. Men det är inte sant att det skulle vara så stora nackdelar med nuvarande förhållanden att vi måste ha den här reformen.

Jag tror att detsamma gäller Fredrika-Åsele-Dorotea. Jag anser att Fredrika och Åsele skulle klara sig tillsammans utan Dorotea, särskilt om regeringen gör det regeringen lovat göra i den nya proposition som nyss är lagd.

Jag tycker således att statsrådets tal här inte är riktigt.

När jag dessutom tar del av sådana rapporter som att 2 002 människor i Riseberga röstade mot att sammanslås med Klippan, medan 185 röstade för, och att i kommunfullmäktige 30 var mot och 1 för, då undrar jag om det inte hade varit anledning att lyssna den här gången i de tio fall statsrådet nämnde som det skulle gälla här.

Det är så överraskande och förvånande att man inte gör det. Allt hans prat om att de rika kommunerna härvid aktar sig för de fattiga anser jag inte vara riktigt.

Det är ju redan klart att en del sammanslagningar som skett tidigare inte varit så lyckosamma. Vi är inte i princip emot den här reformen, men nackdelarna håller på att visa sig.

Låt oss ta kommunen Bjurholm, som nu skall gå till Vännäs, och tänka på vad det betyder för dess västra delar. De har i dag fem mil till tätorten, efter sammanslagningen med Vännäs blir det åtta mil.

Det är mycket svårt att kompensera människorna i den delen och få dem att förstå det som statsrådet här sade om att jämnt fördela välfärden. Jag är övertygad om att de kommer att ha mycket svårt att begripa det som statsrådet här har sagt.

Tvärtom har man en känsla av att här talar ofelbarheten. Det är storebror som tänker för oss och säger: Vi vet vad som är lämpliga enheter.

Man talar om solidaritet. Den ansluter vi oss till, men den är inte tillämplig i det här fallet.

Statsrådet vet bättre, och vi har fel! All right, vi får väl lov att böja oss, och vi tänker inte göra några olagligheter. Jag medger att rent formellt har regeringen rättighet att säga det regeringen har sagt. Men var det klokhet att inte vänta en vecka till? Var det inte att ytterligare sprida en känsla av vanmakt?

Det stod i pressen, i någon tidning, i går att den här debatten i dag om Dorotea är en skendebatt. Den är bara avsedd att in i det sista ge kommunernas representanter en känsla av att det ändock på något sätt kommer att lösas sig. Det kanske ligger något i strofen:

”Vad göras skall är allaredan gjort

I herredagsmän, reser icke så fort!”

Men ändå tror jag inte att debatten här i dag har varit eller kommer att bli resultatlös. Jag tror att den har betydelse. Många människor kommer nog att fundera på statsrådets Lundkvists ord om en jämnare fördelning av välfärden.

I en insändare i Västerbottens-Kuriren i dag skriver en man, som också har satt ut sitt namn, att när han lyssnade på TV-debatten i ett program från Göteborg fick han en känsla av att statsrådet försökte slå blå dunster i ögonen på folk. Jag såg inte det programmet och kan därför inte avgöra om uttalandet är rättvist. Jag vill bara säga att talar man om skendebatt, kommer ett annat ord i tankarna, nämligen ordet skendemokrati. Är Sverige på väg att bli en sådan?

I en demokrati lyssnar man till människorna och försöker jämka samman viljorna. I en demokrati röstar man och låter majoriteten få avgöra. Här sade statsrådet att alla har fått tillfälle att säga sin mening, och det är ju riktigt. Och det är sant att vi har en regering som är vald i demokratisk ordning. Jag kritiserar inte regeringen för att den har fattat ett beslut, den hade ju avgörandet i sin hand. Men just med tanke på den kommunala demokratin och på allt som är sagt om att lyssna till rörelsen och gräsrotterna och med tanke på hur många människor som upplever olust i en mängd andra frågor i Sverige i dag så måste man fråga: Är inte detta ett olyckligt beslut? Vi vet att det inte bara är fördelar med sammanläggningarna. Vi medger att de måst ske i de flesta fall, men här hade det varit att jämna vägen till en bättre fördelning av välfärden om

man hade lyssnat till de människor det gäller. Kommunalmännen i fråga har verkligen tänkt, och de kan den här saken bäst.

När jag har talat med statsrådet Lundkvist och statsrådet Holmqvist i frågor som gällt regionalpolitiken har jag märkt vilka resonabla män de är. Det har ofta varit i frågor som har rört de här områdena, och de har då visat vilja att lyssna till sakskäl. Jag har också träffat delegationer som rest från Norrland och andra håll till Stockholm för att träffa företrädare för departementen. Man har sagt: "Det var väldigt trevligt, de lyssnade på oss. Vi tycker att vi har fått framföra vad vi ville ha sagt. Vi kommer säkert att få våra önskemål beaktade."

Jag medger att statsråden inte alla gånger kan göra precis som folk vill. Men jag måste ändå i dag mot bakgrunden av de senaste händelserna och inför det här obönhörliga nej till dessa kommuner fråga: Vad är det för system som i det här fallet civilministern är offer för? Är det den ideologi som nyss uttrycktes i de ord som jag antecknade från herr Lundkvists mun: "Samhället leder utvecklingen." Det är ingen annan som får styra.

Jag vill ärligt säga att jag har mycket stor personlig respekt för statsrådet Lundkvist, och jag har alltid tyckt om att prata med honom, men medan jag lyssnade här i dag blev jag mycket beklämd. Jag tycker att det är gåtfullt att sådant här kan ske.

När jag lyssnade till vår vän på vpk-kanten, herr Claeson, som naturligtvis hade storfinansens med i bilden – det har ju kommunisterna alltid – så undrade jag hur det är med det kommunala självstyret i de länder där hans egen ideologi är förverkligad. Hur är det med den kommunala representationen i Estland eller i de andra staterna där borta? Jag vill ärligt säga ut att jag finner det olustigt att i detta sammanhang ha fått en bundsförvant på vänsterkanten.

Jag säger det också därför att det visar sig nu tydligen att trenden går därhän att vi också i höst när människorna i den här demokratin har röstat har samma regering vid makten som i sin fullkomlighet säger samma saker och stöds av vpk. Det är tydligen en utveckling utan nåd. Men när valet är över och om regeringen fortsätter, varför inte hämta en man från Riseberga eller Dorotea som konsult exempelvis? Det kanske vore bra att få in någon som inte har suttit så länge i central ställning, som vet hur folk känner och tänker där ute i glesbygderna.

Jag är medveten om att jag inte har rättighet att komma med något förslag, men det är i alla fall mycket lätt att komma på den tanken.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Fru talman! Det är besvärligt att närma sig det ärende vi nu behandlar, eftersom vi ju måste följa grundlagens bestämmelser. Nu har emellertid utskottsordföranden sagt ifrån att grundlagsvallen är genombruten och att vi håller på att diskutera de enskilda fallen. Och om den möjligheten gäller några, måste den såvitt jag kan förstå gälla samtliga deltagare i denna diskussion. Man kan väl inte göra undantag för någon enstaka deltagare i debatten.

När kommunindelningsreformen planerades 1962 sades det klart ifrån att man skulle gå ut mjukt och att man skulle ta rätt vida hänsyn. Det

sades t. ex. att vissa jämkningar i de angivna indelningsprinciperna torde behöva göras inom områden med gles befolkning och stora avstånd -- exempelvis i fråga om näringssamhörigheten. Detta för att undvika bildandet av kommunblock, som skulle bli alltför vidsträckta och sakna förutsättningar för en naturlig intressegemenskap.

Jag tycker att det anförda passar rätt bra t. ex. på en av de kommuner som har nämnts i debatten -- jag tror inte att det är farligt att säga, att jag därvid tänker på Dorotea.

Det sades också att kommunerna själva borde ha ett avgörande inflytande i frågor om eller när sammanläggning skulle komma till stånd. Detta uttalande har också tidigare citerats.

Det var vad som sades vid det tillfället. Men hur har det blivit? Var står vi i dag? Ja, det finns ett antal exempel som visar att man inte jämkat och inte tagit hänsyn. Och man frågar sig varför.

Är det möjligen så att bildandet av storkommuner visat sig vara så synnerligen värdefullt och att det därför är så angeläget att varje kommunblock sammanslås. Knappast. Erfarenheterna är ju långt ifrån entydigt positiva. Man kan läsa i tidningarna uttalanden som t. ex. "En onaturlig kommunbildning, som ingen egentligen önskat" och "Tre hushåll av fyra anser att servicen har blivit sämre sedan kommunsammanslagningen". Man upplever att möjligheterna att påverka beslut har blivit obetydliga. Den kommunala närdemokratin har försämrats. De vinster man skulle göra t. ex. i form av kostnadsbesparingar inom administrationen har uteblivit.

Är inte dessa erfarenheter från många håll ett ytterligare skäl för att man borde ha kunnat gå fram litet försiktigare och tagit litet större hänsyn till de lokala opinionerna?

De fall som jag har haft tillfälle att följa är Alfta och Dorotea. Jag har väldigt svårt att förstå varför man i sådana här fall helt nonchalerar folkviljan. Jag har också mycket svårt att förstå varför man behövde ha så bråttom. Kungl. Maj:t har dispensrätt och därmed möjlighet att ta hänsyn till lokala opinioner, men detta har inte skett.

Man kan inte, säger statsrådet Lundkvist, ge dispens från solidariteten med den gemenskap som kommunblocket utgör. Men, herr statsråd, det kan finnas andra bindningar och annan solidaritet som man behöver ta hänsyn till. I det fall som ligger mig närmast finns det andra bindningar och annan solidaritet. Jag skall inte närmare exemplifiera, ty jag förstår att någon som talar efter mig kommer att göra det mera ingående, och jag skall fatta mig kort. Men jag menar att det finns inte underlag för påståendet att det skulle gälla dispens från solidaritet att gå vederbörande till mötes. Den centralort som det är frågan om skulle kunna klara sig mycket väl, även om regeringen gick den här opinionen till mötes.

Vi är, hoppas jag, ense om att samhällsplaneringen bör ske för människorna. Det är på kommuninvånarnas positiva medverkan ett samhälle bör byggas vidare. Om ett beslut om kommunindelning står helt i strid med folkets vilja, kan det få betydande negativa verkningar både för nuet och framtiden. Det finns också många skäl som talar för en kommunindelning av det slag som invånarna här har kämpat för. De skälen redovisas i den motion, nr 1553, där mitt namn finns med, och jag

Torsdagen den
22 mars 1973*Vissa kommunsam-
manläggningar*

skall inte upprepa de skälen. Jag hänvisar till motionen.

I Dorotea anfördes, när jag var däruppe, starka skäl för att Dorotea bör bestå som egen kommun. Jag nämnde förut att man vid lagstiftningens början var beredd att ta hänsyn till områden med gles befolkning och stora avstånd, och här är det verkligen fråga om stora avstånd. Åsele kommun avses komma att omfatta ett 27 mil långt och 4 mil brett område. Folk i Borga by t. ex. får 17 mil till centralorten. En bussresa från Avasjö i västra Dorotea till Åsele kostar 64 kronor tur och retur. Jag har också på platsen kunnat konstatera att kommunen har goda utvecklingsmöjligheter och förutsättningar att leva vidare som egen kommun.

I dagens läge kan jag endast uttrycka förvåning över det sätt på vilken Kungl. Maj:t har skött de här ärendena. Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan, innebärande att riksdagen ger till kända uppfattningen att erfarenheterna av kommunindelningsreformen bör tas till utgångspunkt för en översyn och bedömning av den permanenta lagstiftningen. Bedömningen bör ta sikte på möjligheterna att i framtiden förankra kommunindelningsbeslut i levande opinioner och förena översiktliga näringsgeografiska och regionala synpunkter med rent kommunala önskemål. Jag tycker att det är en riktig målsättning och vill som sagt yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru JONÄNG (c):

Fru talman! Jag hade tänkt mig att hålla ett litet mera principiellt anförande i debatten, men det synes mig nu rätt omöjligt. Jag skall anlägga några principiella synpunkter och därefter i stället kommentera statsrådet Lundkvists anförande och rätta till uppenbara sakfel som han framförde och som tydligen legat till grund för regeringens ställningstagande. Jag kommer alltså att gå in på det enskilda fallet Alfta, men jag skall först säga litet mera allmänt.

Man brukar tala om den gamla goda tiden. Jag har läst protokoll från 1962 års debatt om översyn av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. Då talades från regeringens sida om lyhördhet för den kommunala opinionen. Vid delning av en kommun skulle man kunna tillämpa någon form av frågeinstitut eller folkomröstning inom kommunen. – Det var då det! I dag talar regeringen i sin tilltro till sin egen fullkomlighet sannerligen inte om folkomröstningar. Man har haft folkomröstningar i en del kommuner när det gäller sammanläggningsfrågorna, men de har negligerats av regeringen.

Den dåvarande riksdagsmannen från Bollnäs, Jon N. Jonsson i Fjäle, socialdemokrat, som förresten också var min svärfar, höll på friheten och frivilligheten för kommunerna. Han framhöll i 1962 års debatt att det är kommunalfullmäktige som själva har att besluta om det skall tillsättas en samarbetskommitté eller om kommunen skall ingå i en större kommun. Därmed ansåg han kravet på frihet och frivillighet tillgodosett.

Den utveckling som har skett sedan dess är ur många synpunkter beklaglig. Tvångsbeslutet 1969 var, som jag ser det, ett olyckligt beslut. Många förstår det, och många inser det – dock icke regeringen. Men på ähörarläktaren sitter tysta människor från Alfta, Dorotea och Bjurholm,

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

och deras tystnad är fylld av frågor, av förvåning, av vrede, av sorg, men kanske ännu trots allt av hopp. Den lokala opinionen har varit och är särskilt stark i de här kommunerna. Man kämpar här in i det sista och man kommer att fortsätta kämpa för sin uppfattning, men regeringen har sin ståndpunkt som det inte går att rucka på vare sig med sakskaäl eller med folkomröstning.

Häri genom har vi fått motsättningar, som vi inte önskar och som vi alla beklagar. Svenska medborgare borde åtminstone ha den tryggheten att regeringen lyssnade på dem utan förutfattade meningar, och svenska medborgare borde inte behöva känna sig så utlämnade att de vänder sig till internationella organ för att påkalla uppmärksamhet för sin situation. Svenska medborgare borde inte heller behöva hungerstrejka för att vinna gehör hos regeringen för sina sakskaäl. Trots att regeringspartiet infört tvångsprinciper för att kunna förverkliga kommunindelningsreformen borde det ha funnits utrymme för hänsynstagande till de lokala opinionerna, så att man hade kunnat undvika de motsättningar som nu har uppstått. Vi får en känsla av att regeringen är fastlåst i sin attityd, och det är angeläget att som civilutskottets majoritet gör -- betona "vikten av att Kungl. Maj:t utnyttjar sin dispensrätt och tar all möjlig hänsyn till lokala opinioner".

Statsrådet Lundkvist gick här in på frågan om Alftas kommuntillhörighet. Det torde för de flesta som närmare studerat de lokala förhållandena stå klart att Alfta och Ovanåker är en näringsgeografisk enhet. Jag har här en karta, som jag skall be att få visa på TV-skärmen.

Kommunreformens huvudprincip om näringsgeografiska enheter stämmer in på de båda Voxnadalskommunerna Alfta och Ovanåker. Voxnadalen bildar en egen näringsgeografisk enhet med drygt 13 000 invånare, och dalens egen profil framstår med all tydlighet. Samhörigheten inom området är starkt markerad, och det finns många gemensamma angelägenheter. Vi ser på den karta som visas här de aktuella kommunerna kring de bägge dalgångarna. Vi ser också att den indelning av kommunerna som innebär att Alfta läggs samman med Ovanåker skulle betyda att man redan geografiskt får en betydligt bättre balans.

Inom de här kommunerna i Voxnadalen finns hävdvunna traditioner som binder människorna samman. Vi har en unik företagsamhet och vi har ett expanderande näringsliv. Det finns ekonomiska, kulturella och geografiska förutsättningar för ett samgående i en gemensam kommun, samtidigt som den överväldigande majoriteten i Alfta kommunfullmäktige och bland kommunens invånare skulle få sin önskan uppfylld.

Bollnäsblocket har i sin nuvarande utformning 33 000 invånare och Ovanåkers kommun något under 8 000 invånare. Om Alfta kommun överföres till Edsbyblocket skulle Bollnäsblocket erhålla närmare 28 000 invånare och den nybildade kommunen i Voxnadalen drygt 13 000 invånare. Bollnäsblocket skulle således fortfarande vara tillräckligt starkt regionalt sett med Bollnäs som regioncentrum. En av vinsterna ligger i att den inlandskommun, som en kommun omfattande Voxnadalen skulle utgöra, skulle få en sådan storlek och omfattning att en fortsatt progressiv utveckling både industriellt och invånarmässigt kan möjliggöras. Det skulle således vara till fördel också för Ovanåkers kommun om

denna sammanläggning kom till stånd.

Det torde vara bekant för alla att folkviljan i Voxnadalen givit klart uttryck för en sammanläggning av Alfåta och Ovanåkers kommuner genom en folkomröstning som jag inte närmare skall gå in på.

En överföring av Alfåta kommun till Edsbyblocket skulle inte strida mot principen att de nya kommunerna skall omfatta näringsgeografiskt sammanhängande enheter. Det är naturligtvis också utomordentligt viktigt att invånarnas viljeinriktning så långt möjligt respekteras. Man kan inte heller bortse från de svårigheter som kan uppstå i det framtida samarbetet om en sammanläggning sker mot kommunens vilja.

Jag skall kommentera statsrådets anförande på ett par punkter. Den första gäller den regionalpolitiska aspekten.

Statsrådet Lundkvist och jag hade redan i fjol en stor interpellationsdebatt med utgångspunkt i Alfåta och dess kommuntillhörighet. Redan då lade statsrådet Lundkvist stor vikt vid regionalpolitiken, och det med all rätt, och sade att det var nödvändigt att helt genomföra kommunreformen för att kunna fullfölja regionalpolitiken. Men sedan dess har regeringen verkligen givit sig själv en bakläxa, nämligen när den i december i fjol genomdrev ett beslut om ortsklassificeringen. Om det viktigaste motivet för kommunreformen är regionalpolitiken, som herr Lundkvist säger, varför behöver vi då en ortsklassificering? Det här ortsklassificeringsbeslutet stämmer rätt bra överens med regeringens attityd i Alfåtafrågan: Det är regeringen som vet bäst, som centralt gör upp ortsklassificeringen, som bättre än kommunalpolitikerna i Alfåta och andra kommuner vet vad som är bäst för dessa kommuner.

Utifrån min decentralistiska grundsyn tror jag mer på de kommunala förtroendemännens möjligheter att bedöma sina kommuners utvecklingsmöjligheter än jag tror på centralbyråkraterna. Det har också visat sig mycket märkbart i Alfåtafallet att det är folkopinionen och de kommunala förtroendemännen som står för de tunga sakskälen. Sedan är det bara att beklaga att regeringen inte lyssnar på dem. Och varför gör man inte det? Varför negligerar man en så massiv folkvilja? Vi talar om demokrati i alla sammanhang, och vi söker nya vägar för att skapa företagsdemokrati och ge alla anställda inom ett företag möjligheter att påverka sin situation. Varför är det inte lika noga med den här demokratin? Är den inte lika viktig? Är det inte lika viktigt att man lyssnar på invånarna i en kommun?

Statsrådet Lundkvist riktade en del allvarliga beskyllningar mot de aktuella kommunerna som jag vill ta upp. Han sade att informationen från kommunens sida varit vilseledande. Det är väl ändå en beskyllning som man inte har något underlag för! I Alfåta har man haft mycket ingående diskussioner, man har haft öppna redovisningar, man har presterat inlagor, utredningar och bedömningar som också kommit departementet till handa. Och de är -- jag har tagit del av dem -- utomordentligt sakligt gjorda.

Något av en käpphäst för statsrådet Lundkvist är företagens intresse av att påverka situationen och bevara de små kommunerna därför att det är lättare för företagen att ha inflytande där. Det är också en allvarlig beskyllning. Det står ändå klart att man exempelvis i Alfåta inte tar

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

ställning för en bevarad självständighet på grundval av ett industriföretags eventuella önskemål. Tvärtom har kommunen och förtroendemännen gjort en mycket allsidig bedömning och analys av kommunens möjligheter i framtiden, och det är detta som har legat till grund för deras agerande.

Alftaborna är inte på något sätt halsstarriga. De har varit öppna för olika lösningar, de har hela tiden sagt att de inte vill åsidosätta solidariteten, de vill inte medverka till något som kan försämra för Bollnäs kommunen i övrigt. De är solidariska med sina grannkommuner. Ett hänsynstagande till majoriteten i en kommun behöver inte alls innebära en bristande solidaritet, som statsrådet har sagt.

Sedan sade statsrådet Lundkvist något som måste vara en missuppfattning eller ett direkt fel från hans sida, och jag vill passa på att lägga det till rätta. Det är ju ledsamt om en sådan uppfattning som statsrådet Lundkvist fört fram har fått ligga till grund för regeringens beslut i den här frågan. Det förhåller sig nämligen inte alls på det viset att Alfta har ändrat sig när det gäller frågan om kommuntillhörighet. När det var aktuellt att bilda kommunblock och samarbetsnämnder inom dem, betonades att ett samarbete mellan kommunerna kunde ske i gemensamma angelägenheter utan att kommunerna därigenom tvingades att gå samman eller, ännu mindre, förband sig att gå samman.

Alfta var berett att deltaga i ett interkommunalt samarbete inom Bollnäsblocket under förutsättning att det arbetet försiggick mellan helt självständiga kommuner. Alfta kommun förbehöll sig full frihet i sitt framtida ställningstagande när det gällde kommunsammanslagningar. Det torde vara helt klart att detta är den rätta uppfattningen.

Eftersom jag redan har överskridit min tid vill jag bara tillägga några ord. Det har talats om ofelbarhet. Statsrådet Lundkvist ansåg sig inte ofelbar, men i samma andetag sade han att han inte fann att det hade gjorts något fel vid de kommunsammanslagningar som nu är aktuella. Då rimmar inte ord och handling helt. Det är tydligt att - det har jag visat med exemplet om Alfta och dess önskan om ändring av kommuntillhörigheten - att man här har byggt sitt ställningstagande på direkta sakfel.

Jag vill med detta, fru talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MÅBRINK (vpk):

Fru talman! Jag skall inte använda mina tio minuter, men jag vill först säga några ord till herr Nilsson i Agnäs. Han svävade ut och började tala om Sovjetunionen och de baltiska staterna. Jag förstår inte vad de har i den här debatten att göra. Men det kan bli så att när man eggas upp sig svävar man i väg utanför gränserna. Om herr Nilsson är intresserad av hur den kommunala demokratin fungerar där, är det väl bara att åka dit och försöka ta reda på det.

I detta ärende skall jag något kommentera Alfta och denna kommuns kamp för en rättvis behandling. Som tidigare sagts i debatten begär Alfta kommun att få gå samman med Ovanåker i stället för med Bollnäs. Och jag vill redan nu slå fast att Alfta inte motsatt sig kommunblocksreformen.

Om jag inte har fel, talade man om, när nuvarande kommunblocks-

reform skisserades och beslutades, att syftet var att skapa bärkraftiga kommunblock. Enligt regeringens beslut kommer Ovanåker att utgöra ett kommunblock med 8 000 invånare och Bollnäs ett med 33 000 invånare, Alfta medräknat. Enligt detta beslut finns risk för att Ovanåker inte kommer att bestå som en självständig kommun någon längre tid. Om däremot Alfta och Ovanåkers kommuner bildar en enhet, kommer detta att innebära en kommunblocksbildning med 13 000 invånare, och Bollnäsblocket kommer då att få 27 000 invånare. Det blir alltså två bärkraftiga kommunblock.

Av vad jag nu sagt kan man inte komma till någon annan slutsats än att det är regeringen som bryter mot kommunblocksreformen och inte Alfta. När man studerar gränserna dels mot Bollnäs, dels mot Ovanåker framgår klart att Alfta och Ovanåker bildar en näringsgeografisk enhet. Fru Jonäng har också visat det med en karta här på bildskärmen.

Om man tittar på utvecklingen under 1960-talet när det gäller Alfta, finner man att det har skett en radikal förändring av kommunens struktur. Bygdens industrier har visat en expansion, som vida överträffar gjorda prognoser. Befolkningsutvecklingen har beträffande fördelningen i åldersgrupper haft en gynnsam tendens. De mera betydande industriföretagen i Alfta och Edsbyn har på senare år samarbetat på mångahanda sätt. Alftas och Edsbyns industrier befinner sig i stark expansion och kompletterar varandra väl med mekanisk industri i Alfta och träindustri i Edsbyn som dominerande.

Mot bakgrund av jag nu sagt och med tanke på att en kompakt majoritet i Alfta genom folkomröstning sagt ja till Ovanåker är regeringens handlande anmärkningsvärt. Statsministern har ofta myntat uttrycket att man skall lyssna till rörelsen. När det gäller Alfta och folkmeningens klart uttryckta önskemål, har regeringen och socialdemokratiska partidistriktet i Gävleborgs län handlat tvärt emot. Partipiskan har använts som ett försök att tvinga socialdemokraterna i Alfta till underkastelse. Hot om uteslutning har använts av nitiska och karriärsugna partiombudsmän. Som bekant är det inte bara i den frågan som partiombudsmännen far omkring och svingar partipiskan.

I den offentliga debatten har man också försökt att göra Alftafrågan enbart till ett borgerligt jippo, trots att majoriteten av socialdemokrater i Alfta deltar i kampen för att bevara Voxnadalen som en enhet. Av ledande socialdemokrater i Gävleborgs län har man fått höra det argumentet, som tydligen är avgörande för partidistriktets ledningsställningstagande, att om Alfta får tillhöra Ovanåker skulle detta innebära att ett borgerligt kommunblock bildades. Frågan är då: Skall sådant förhindras med administrativa metoder eller är det väljarna i fria val som skall avgöra detta?

Herr talman! Det är allvarligt när man totalt ignorerar en så klart uttalad folkmening som i Alfta. Regeringen har fortfarande tid på sig att utnyttja dispensrätten, och det skulle vara av stort värde om dispens beviljades i fallet Alfta.

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

Herr NORDGREN (m):

Fru talman! I programförklaringen till propositionen 111 år 1972 om den regionalpolitiska planeringen och den fysiska planeringen framhöll statsministern följande: "Både den regionalpolitiska planeringen och den fysiska planeringen måste bygga på de enskilda människornas behov och önskemål."

Mot bakgrunden av det uttalandet synes det mig självklart att beslut av kommunfullmäktige i sammanläggningskommuner borde tillmätas stor betydelse.

Sammanläggning tvångsvis är ett allvarligt politiskt ingrepp som rimmar illa med statsministerns här citerade löfte och med vår uppfattning om självstyrelse och demokrati. Sådana övergrepp har skett mot bl. a. Alfta och Dorotea. Kommunfullmäktige i Alfta har redan i höstas i besvär till regeringen klagat över länsstyrelsens beslut att avslå kommunens ansökan om att få ändring i blockindelningen. Kommunens fullmäktige har avvisat blockplanen och krävt att antingen få bli egen kommun eller bilda kommunblock med Ovanåker. Uppvaktningar hos regeringen i frågan har verkställts. Bakom dessa skrivelser och uppvaktningar står en praktiskt taget enhällig befolkning – i varje fall står 94 procent av Alftas befolkning bakom de framställningar som gjorts till regeringen. Det är inte underligt att hälsingebudet kommer i svallning, när man blir så nonchalerad som befolkningen i Alfta har blivit. Demokrati kan det inte gärna sägas vara. Inte stämmer det heller med statsministerns löfte om att planeringen skall ske enligt människornas önskemål.

För oss som bor i Hälsingland har under årtionden Voxnadalen framstått som ett typexempel på en livskraftig enhet inom en större region. Här finns hävdvunna traditioner som anpassats till tiden och samhällsutvecklingen. Det visar inte minst den industriella expansionen, samhällsservicen och det aktiva samhällsarbetet därstädes. Dalens naturliga avgränsningar är en av förklaringarna till att den nu framträder så stark med en egen profil.

Kulturellt, ekonomiskt och – kanske det allra viktigaste för en kommuns utveckling – näringsgeografiskt har Edsbyn, Ovanåker och Alfta betraktats som en enhet.

De synpunkter som jag nu framfört redovisade jag vid 1972 års höstriksdag i motionen 1798. Med tillfredsställelse noterar jag att samtliga borgerliga partiers representanter jämte vpk:s representanter i utskottet nu stöder den motion som bl. a. jag varit med om att väcka vid denna riksdag och som i princip har samma innehåll som min motion i höstas. Tänk, fru talman, om herr Grebäck och herr Ullsten och övriga representanter för centerpartiet, folkpartiet och vänsterpartiet komunisterna följt upp min motion under höstriksdagen med samma energi och samma intresse som man nu lägger ned! Då hade vi sannolikt haft en annat läge i dag. När riksdagen i höstas behandlade frågan hade regeringen nämligen inte fattat sitt beslut – det fattades först den 28 december 1972. Sannolikt hade vi under höstriksdagen fått samma riksdagsmajoritet som vi torde få i dag för ett positivt uttalande för Alftas hemställen. Regeringen torde i så fall inte ha fattat det beslut som

den gjorde i slutet av december.

Nu, sedan beslutet är fattat, anser sig utskottet och riksdagen av formella skäl inte kunna gå emot regeringens beslut. Utskottet betonar emellertid vikten av att Kungl. Maj:t utnyttjar sin dispensrätt och tar all möjlig hänsyn till de lokala opinionerna i såväl Alfta som Dorotea.

Fru talman! Ingen människa är så dålig att hon inte kan ändra sig, om det finns starka argument för det -- och det gör det i detta fall! Eftersom något direkt yrkande inte kan ställas i sakfrågan åberopar jag i stället samtalet vid uppvaktningen, då vi som uppvaktade fick den uppfattningen att såväl statsministern som statsrådet Lundkvist hade förståelse för Alftabornas synpunkter. Och på Alftabornas och Doroteabornas vägnar vädjar jag nu till statsministern och civilministern om att de omprövar dessa ärenden och därefter föreslår regeringen att utnyttja dispensrätten och bifalla Alfta och Dorotea kommuners framställan.

Det skulle, fru talman, hedra regeringen och gagna utvecklingen både i Voxnadalen och i Dorotea.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Fru talman! Vi är alla eniga om att svensk demokrati har djupa rötter i vår kommunalpolitik. Det är ur denna grund vår demokrati har vuxit fram och utvecklats vidare. Från demokratisk synpunkt är det en förlust att antalet förtroendevalda genom kommunreformen har reducerats så starkt. Det är en uppfattning som är djupt grundad inom centerpartiet, och den har nu också verifierats genom vetenskapliga studier.

Kännetecknande för en utvecklad demokrati är att fria människor i stor utsträckning har möjligheter att besluta om egna angelägenheter. Vi har i vårt land en mycket begränsad länsdemokrati. Centern arbetar på att utveckla den. Vi har en kommunal demokrati som kan utvecklas ytterligare. Människorna i vårt land är i allmänhet angelägna om att slå vakt om den. Det mest allmänna engagemanget i kommunala frågor ser vi oftast exempel på i de små kommunerna.

I en utvecklad demokrati som vår bör statsmakterna vara lyhörda för även vad de små kommunerna har att säga. Det är att slå vakt om vår demokrati. Det är att slå vakt om en decentraliserad maktutövning. Statsrådet Lundkvist sade tidigare i dag att man med "alla medel" bör stärka kontakten mellan medborgarna och de kommunala förtroendemännen. Man borde pröva möjligheten med tre års uppskov mera generöst. Det skulle onekligen ha förstärkt denna kontakt.

I en utvecklad demokrati bör den centrala statsmakten också visa generositet och tålmod när lokala opinioner starkt reagerar mot statsmaktens vilja. Bakom statsmaktens vilja står inte alltid en enig riksdag. Beträffande denna fråga rörande tvånget i kommunindelningsreformen var verkligen riksdagen mycket delad.

Det har i den fråga vi nu debatterar sagts att de lokala opinionerna är missledda av lokala opinionsgrupper. Jag tillåter mig, fru talman, att betvivla detta. I det diskuterade fallet är de kommunala församlingarna i stort sett liktydiga med opinionerna. Man skall inte underskatta vanligt folks och kommunalfullmäktiges förmåga att bedöma sin egen och sin kommuns situation. Om kommunalfullmäktige vore så lättledda, så skulle

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

inte staten kunna överlämna så viktiga samhällsuppgifter som grundskolan och socialvården till kommunerna.

Den socialdemokratiska minoriteten i utskottet säger i reservationen följande: "Vid genomförandet av kommunindelningsreformen har i all möjlig mån hänsyn tagits till lokala intressen."

Mot bakgrund av tillämpningen tycker jag att det citerade uttalandet är ett exempel på en i grunden centralistisk och förmyndarmässig syn på förhållandena stat--kommun--medborgare. Socialdemokraterna har successivt skärpt sin centralistiska inställning i den här frågan. Först var kommunreformen enligt 1962 års riksdagsbeslut frivillig. Socialdemokraterna genomdrev 1969 att denna frivillighet övergavs, men pekade samtidigt på möjligheten till dispens och undantag. Det framstår nu i bjärt belysning i fallen Dorotea, Bjurholm, Alfta, Riseberga, osv. att tvångslinjen har stärkts. Denna tvångslagstiftning modifierades, sade man, genom undantagsmöjligheter och dispensrätt. Dessa möjligheter har inte utnyttjats på ett sådant sätt som vi trodde var socialdemokraternas mening att göra vid denna tidpunkt.

Jag tycker att flera av civilministerns inlägg i dag innehöll utmärkta motiveringar mot hans egna ställningstaganden, bl. a. resonemanget om solidaritet. Tore Nilsson i Agnäs har berört solidaritetsfrågorna i fallet Bjurholm--Vännäs. Jag vill ifrågasätta dem i fallet Dorotea--Åsele. Statsrådet tog som exempel den lilla kommunen Fredrika med 1 200 invånare. Men det råder ju enighet mellan Fredrika och Åsele om en sammanslagning. Vi kan ta Riseberga och andra fall, där solidaritetsfrågorna inte har varit aktuella utan där kommunerna tvärtom ansett att de klarar sig bäst utan varandra.

Vad kan då t. ex. Dorotea och Åsele ge varandra? Jag är själv västerbottning och känner kommunalmännen i Åsele ganska bra, men jag har inte lagt märke till någon särskilt intensiv aktivitet från Åseles sida för att få till stånd en sammanslagning med Dorotea. Man har från Åsele visserligen yttrat sig till förmån för en sammanslagning, men jag skulle föreställa mig att även Dorotea kunde ha gjort det, om Dorotea hade föreslagits som centralort.

I den här debatten har, så långt jag har kunnat följa den, inte sagts så mycket om de stora avstånden, deras betydelse för förutsättningarna att sprida välfärden till invånarna och deras betydelse för att åstadkomma solidaritet och jämlikhet inom en kommun. Man får i fallet Dorotea - Åsele mycket stora avstånd. Det finns i den nya kommunen flera byar där folk inte har möjlighet att åka till centralorten och hem samma dag med allmänna kommunikationsmedel. Det blir svårare för flera människor att nå den kommunala servicen, och det gäller främst de gamla utan egen bil.

Just i glesbygden är de allmänna kommunikationsmedlen och den kommunala servicen särskilt betydelsefulla. Den kommunala servicen är i sådana kommuner också mycket väsentlig för möjligheterna att lokalisera ny industri. Det första en industri frågar efter är den kommunala servicen. Finns inte den i form av byggnadskontor, kommunalkontor, socialkontor, får detta en mycket negativ psykologisk verkan. Frejdiga statsrådsuttalanden kan aldrig förändra detta faktum. En försämd

kommunal service kan bli förödande för en glesbygdskommun.

Jag tycker att socialdemokraterna har fel när de så ensidigt kopplar ihop kommunsammanslagningen till mycket stora glesbygdskommuner med en positiv regionalpolitik. I många fall föreligger inte något sådant samband. Detta är en uppfattning som ansvariga ute i dessa kommuner delar oavsett partitillhörighet. Det är ännu obevisat att en onormalt stor glesbygdskommun klarar sig bättre än en liten välordnad kommun, som t. ex. både Asele och Dorotea är.

Jag måste som motionär uttala att jag är förvånad och besviken över att regeringen strax före riksdagsbehandlingen passade på att besluta om den kommunsammanläggning som berörts i dessa motioner. Regeringen hade haft möjlighet att visa folkviljan, sådan den uttrycks här i riksdagen, en viss respekt genom att avvakta med beslutet till efter riksdagsbehandlingen. Det hade varit i linje med goda demokratiska traditioner.

Det hade också varit välbetänkt med hänsyn till de lokala opinionerna. Dessa har nu i fallet Dorotea vidtagit desperata aktioner – det är ingen överdrift att säga det. Det var regeringens beslut som utlöste dessa reaktioner.

Den fråga vi nu behandlar ser jag närmast som en fråga om demokrati i djupaste mening. Man konstaterar ofta att det är alltför få som engagerar sig i kommunalpolitik. Många människors engagemang för att inom lagens och demokratins ram sköta egna angelägenheter är ett friskhetstecken för demokratin. Utskottsmajoriteten anser att man ”bör ta sikte på möjligheterna att i framtiden förankra kommunindelingsbeslut i levande opinioner och förena översiktliga, näringsgeografiska och regionala synpunkter med rent kommunala önskemål”. Utskottet förutsätter vidare att förslag med denna innebörd föreläggs riksdagen. Alla socialdemokrater i civilutskottet går emot denna hemställan. Om alla socialdemokrater här i riksdagen gör detsamma, bör det vara ett observandum för svenska folket.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Fru talman! Jag skall i det här anförandet begränsa mig till de kommunsammanläggningar som skall ske i Västerbottens län. Opinionsyttringarna mot en sammanläggning med grannkommunerna har tagit sig de starkaste uttrycken i Dorotea och Bjurholms nuvarande kommuner. En bred folkopinion står bakom den demonstration vi i dag fått se på Sergels torg här utanför riksdagshuset. Det har varit en demonstration av annat slag än vad vi är vana vid – vi har i dag fått se ett tvärsnitt av befolkningen från det norrländska inlandet. Unga, gamla och medelålders har velat ge uttryck åt samma önskan att få fortsätta med den nuvarande indelningen ännu en tid.

Folkopinionen har varit känd för regeringen, och man hade hoppats på att hänsyn skulle ha tagits till denna opinion.

Det är två säregna kommuner det i detta fall gäller.

Dorotea är en kommun med geografiskt stor yta och med långa avstånd till tätorten för en stor del av kommunens invånare. Kommunens livsnerv ligger i själva samhället Dorotea. Vad man befarar är att den

koncentration man gjort till tätorten skall minska i intensitet.

Det har skett märkliga ting i denna kommun, som det är nödvändigt att känna till för att förstå den eniga opinion som skapats för att man skall få behålla den nuvarande kommunbildningen och kunna arbeta vidare på utvecklingen. Vad som är märkligt med Dorotea är att man lyckats med en sak som inte är så särskilt vanlig. Det är fråga om en typisk avfolkningskommun som stått inför de svåraste problem som en omställning från jord- och skogsbruket medför. Man har där under en lång period haft sjunkande sysselsättning och de allra sämsta förutsättningar. Där har man kunnat ändra trenden uppåt tack vare en enig befolkning och en framsynt kommunalpolitik genom vilken man lyckats fånga upp industriföretag som kunnat sysselsätta en stor del av den från jord- och skogsbruket friställda arbetskraften. Det har varit enighet i den kommunen om tagen för att överleva. Dorotea har fått lita till sig själv och har visat att det går när en stark vilja finns. Man befarar nu att inte få gehör för det uppbyggnadsprogram som planeras för att tillföra kommunen ytterligare sysselsättningsobjekt. Problemen finns fortfarande och mycket är ogjort, och nu hade man velat få andrum för att se om sitt eget hus.

I Västerbotten har vi den allra största respekt för vad Doroteaborna ästadkommit och förstår därför deras synpunkter. Nu är regeringen suverän i besluten om sammanläggningsfrågor, och vad man i dagens läge kan göra är bara att vädja om förståelse för en enig bygds önskan att få forma sin egen framtid. Man har svårt att fatta vad som kan vinnas med ett tvångsäktenskap. Det kan inte vara trevligt för någon av kontrahenterna, och de två större kommuner som i detta fall skall sammanlänkas har var för sig centra med egen inneboende livskraft. Avstånden kan man inte bortse ifrån, och det som oroar befolkningen är väl att det blir för långa avstånd till en stor del av den service som kommunerna skall ge.

Det är en tålig befolkning vi har i Västerbottens inland. Den har fått lita till sig själv i de flesta fall. När den nu uttryckt sin vilja att klara sig själv -- att den kan göra detta är det inget tvivel om -- hade man hoppats att regeringen skulle ha fattat ett beslut, där man medgivit en tidsfrist för sammanläggningen eller helst omprövat hela frågan. Nu är beslutet fattat och vi får här i riksdagen enligt gällande regler inte kritisera detta men väl framföra önskemål. Den bästa gåva och en gåva som skulle uppskattas vore en ändring av fattat beslut i sammanläggningsfrågan. Vad vi nu kan göra är att uppmana regeringen att ändra sitt beslut.

Samma önskemål som Dorotea har finns även i Bjurholm. Förhållandena i Bjurholm är till sin karaktär rätt olika Doroteas på så sätt att Bjurholm har tillgång till ett stort centrum inom rimligt avstånd. I den mån man behöver service utöver vad som kan erhållas på centralorten söker man sig till Umeå. Det är dock i mycket begränsad omfattning man behöver gå utanför den egna kommunen då det gäller efterfrågan på service. Någon påtaglig fördel med en sammanläggning kan man knappast peka på, däremot riskerar man att närservicen kan bli sämre. Det avstånd man kommer att få till den kommunala servicen blir dock betydande, särskilt då från de mera perifera delarna av Bjurholms kommun. Kommunen är livskraftig och där finns redan tillräckligt utrymme för de

Torsdagen den
22 mars 1973*Vissa kommunsam-
manläggningar*

behov som kan uppstå. Handeln är väl utbyggd med god tillgång på specialbutiker, och kommunen har fullt underlag för apotek och läkare.

En sammanläggning med grannkommunen är meningslös för oss, säger Bjurholmsborna, och man måste ha förståelse för deras synpunkter. De väntar sig inga förbättringar genom sammanläggningen utan ser med oro på en kommunal service som erbjuds i framtiden på längre avstånd än vad man tidigare haft. De naturliga förbindelserna som Bjurholmsborna haft har gått åt annat håll än vad den nya kommunbildningen inriktar sig mot. Bjurholm har säkert alla förutsättningar att klara sig som självständig kommun i framtiden, men nu tvingas kommunen att sammanslås med annan kommun, trots att folkmeningen är den att det varit lämpligt att stå på egna ben.

Beslutet om sammanläggning från kommande årsskifte är fattat av regeringen och det är endast regeringen som kan ändra på detta. Vad vi kan göra är endast att kräva förståelse och respekt för den folkmening som kommit till uttryck. Känslan för bygden och vetskapen att man suveränt kan besluta om angelägenheterna för den egna bygden är saker som är värda all respekt, och man får hoppas att regeringen vill tillmötesgå önskemålen. Om någon ändring av föreliggande beslut i sammanläggningsfrågan ej kan ifrågakomma, så är det statsmakternas skyldighet att se till att både Dorotea och Bjurholm får det stöd som behövs för att de skall utvecklas på sådant sätt att sysselsättningen inom respektive kommun tryggas och att den blivande kommunen får sådant stöd att den kan upprätthålla en lokal service av minst samma standard som i den gamla kommunen.

Den första delen av mitt anförande var en uppmaning att visa förståelse för de kommuner som vi nu talar om, men den sista delen är ett krav att det ges förutsättningar för att upprätthålla sysselsättningen och en god kommunal service i de berörda kommunerna, Dorotea och Bjurholm.

Herr NYGREN (s):

Fru talman! I TV:s, radions och de flesta tidningars redovisningar av vad sig i Dorotea tilldragit haver under de senaste dagarna har litet utrymme funnits för att berätta om vad kommunalmän i Dorotea och den folkvalda länsstyrelsen i Västerbotten har givit regeringen för råd om kommunindelningen i Västerbottens södra lappmark. Låt mig helt kort få redovisa några ställningstaganden de senaste åren!

Den 24 november 1969 anhöll dåvarande kommunalfullmäktige i Dorotea i en skrivelse till länsstyrelsen att få indelningsfrågan omprövad. Länsstyrelsen, som vid den tiden saknade lekmanastyrelse, biföll framställningen.

Den 26 april två år senare kunde planeringsgruppen vid länsstyrelsen i Umeå i en promemoria redovisa tre tänkbara förslag till blockbildningar. Innan ärendet gick till länsstyrelsens lekmanastyrelse för avgörande inbjöds ledande kommunalmän i Dorotea till en träff kring promemorian på landskansliet i Umeå.

Av protokollet från den träffen framgår att stor enighet rådde bland Doroteas ledande kommunalmän från folkpartiet, centern och social-

demokraterna om ett samgående mellan Dorotea, Åsele och Vilhelmina – alltså en till ytan mycket större kommunenhet än den nu aktuella.

”Den indelningen är den bästa lösningen”, sade centerns ledande man i Dorotea enligt länsstyrelsens protokoll vid träffen. ”Prioriteringar av Vilhelmina förstärker motivet för en sammanslagning av de tre kommunerna”, ansåg folkpartiets ledande man. Med de rekommendationerna gick frågan vidare till länsstyrelsens folkvalda.

Den 22 oktober 1971 sammanträdde lekmanstyrelsen för att ta ställning till kommunalmännens uttalade önskan om en annan kommunblocksindelning än den nu aktuella.

I protokollet från det sammanträdet står kort och gott: ”Dorotea kommuns framställning föranleder ej någon ytterligare länsstyrelsens åtgärd.” Beslutet var enhälligt.

Med på sammanträdet och delaktiga i det beslutet var ärade ledamöterna av riksdagen Jan-Ivan Nilsson i Tvärålund, centern, och Rune Ångström, folkpartiet, vilka nu motionerat i riksdagen om denna kommunsammanslagning.

Riksdagsledamöterna Nilsson i Tvärålund och Ångström har alltså så sent som för ett och ett halvt år sedan i sina uppdrag som ledamöter av länsstyrelsen i Västerbotten rekommenderat statsrådet Lundkvist och regeringen att stå fast vid kommunindelningen Åsele–Dorotea–Fredrika. ”Att vara folkpartist är att vara kluven”, har det sagts. Tydligt är att samma omdöme kan göras om centerpartister.

Jag har största respekt för den oro inför framtiden som kommunalmän i Dorotea under senare år har gjort sig till talesmän för. Vid den uppvaktning som man hade avtalat att få göra inför några regeringsledamöter i dag hade man tänkt redovisa den uppfattningen. Man hade bl. a. avsett att framföra ett krav på att det nyskapande av arbetstillfällen genom industrietableringar som ledande kommunalmän framgångsrikt arbetat för de senaste åren även framgent skulle få helhjärtat stöd av regeringen. Man skulle ha ställt frågan till statsråden, om regeringen var beredd att även i fortsättningen aktivt medverka till inte bara bevarandet av en bred allmän service utan även en fortsatt industriell utveckling i Dorotea. Nu hindrades man av känd anledning att fullgöra detta kommunstyrelsens uppdrag. Jag vill därför, fru talman, här få förmedla den frågan till statsrådet Lundkvist.

Låt mig också, fru talman, till regeringen och kammarens ledamöter få redovisa kommunstyrelsens majoritets önskan om fortsatt kraftfullt samhällsstöd för att fullgöra de senaste årens målmedvetna strävanden att utveckla Dorotea. Det vore en olycka för Dorotea om massmedia under några dagars hårdbevakning i kommunen skulle ha fått övriga Sverige att tro att inte målsättningen om nya utkomstmöjligheter var det allt annat överskuggande för en stor majoritet i Dorotea.

Herr LARSSON i Umeå (fp) kort genmäle:

Fru talman! Jag skall fatta mig mycket kort. Jag vill bara säga till herr Nygren att vad som hänt på länsstyrelsen i Umeå för ett och ett halvt år sedan är av ringa intresse. Det som har intresse i dag är vad människorna i kommunerna vill. Det skall vi ta hänsyn till och inte enskilda personers

ställningstagande i en fråga.

Jag tycker nog att när människor åker ned ifrån Västerbottens lappmark och demonstrerar på Sergels torg och sitter troget och lyssnar till denna debatt för att kunna få ett grepp över hur en sådan här fråga behandlas, då skall man ta hänsyn till dessa människors insatser och inte till vad enskilda ledamöter i en länsstyrelse eventuellt sagt.

Herr NILSSON i Tvärålund (c) kort genmäle:

Fru talman! Herr Nygren beskrev hur man på länsstyrelsen i Umeå genom en tjänstemannaskrivelse och en tjänstemannaplanering tydligen överraskat kommunalmännen i Dorotea som till en början accepterade ett större och mera omfattande förslag till kommunsammanläggning. Därefter föreslogs Dorotea—Åsele—Fredrika. Sedan började man fundera på saken i Dorotea och ville gå samman med Vilhelmina i stället för med Åsele. Inför dessa alternativ förordade jag tillsammans med länsstyrelsen i övrigt att det vore fördelaktigast med en sammanslagning med Åsele. Därefter har diskussionen gått vidare i Dorotea, liksom i länsstyrelsen. Centerns och folkpartiets ledamöter har två gånger i länsstyrelsen gett statsrådet Lundkvist rådet att i den rådande situationen bevilja kommunen uppskov med sammanläggningen.

Det är den lokala opinionen och de kommunala förtroendemännens ställningstagande som jag tycker statsrådet borde tagit större hänsyn till. Det hade varit i överensstämmelse med god demokratisk ordning. Mitt ställningstagande i den här frågan överensstämmer med centerns i riksdagen och sammanfaller enligt vår mening med goda demokratiska traditioner.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Fru talman! Här har herr Sigvard Larsson sagt att man inte skall bry sig om vad länsstyrelsen säger. Jag nöjer mig med det som erinran på den punkten. Jag tycker svaret talar för sig självt.

Herr Nilsson säger att kommunalmännen blev överraskade. Faktum är ju att Jan-Ivan Nilsson har varit med om att avslå en enhällig begäran ifrån kommunalmän inom centern, folkpartiet och socialdemokraterna i Dorotea om en annan kommunblocksindelning än den nu aktuella.

Herr NILSSON i Tvärålund (c) kort genmäle:

Fru talman! Jag hoppas att kammaren uppmärksammat att det var fråga om en alternativ sammanslagning mellan respektive Åsele eller Vilhelmina och Dorotea. Vilhelmina ställde sig helt neutralt. Länsstyrelsen, som jag tillhör, förordade enhälligt Åsele. Det var då inte fråga om uppskov.

Sedan har den kommunala aktiviteten ökat i sammanläggningsfrågan och kommuninnevånarna har deltagit än mera aktivt. Vi har så kommit fram till situationen i dag.

Herr civilministern LUNDKVIST:

Fru talman! Jag vill bara som svar på herr Nygrens fråga om hur regeringen ser på Doroteas framtid inom ramen för den nya kommunen

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

slå fast att Dorotea representerar en typ av orter i vår glesbygd, som vi redan i den regionalpolitiska propositionen i höstas ansåg det vara angeläget att slå vakt om när det gäller en fortsatt god service. Jag har kanske under den debatt som förts intill i dag varit mest oroad för den missuppfattning, som kunde växa fram hos svenska folket, att Dorotea nu var på väg att bli en ort som skulle utplånas. Jag kan försäkra alla att med regeringens stöd och med stöd av de åtgärder, som ryms inom vår regionalpolitik, kommer Dorotea även i fortsättningen att vara en ort med god service i Lappmarken, som skall komma att ge underlag för bl. a. den industriella utveckling, som människorna behöver för att kunna leva vidare i sin bygd.

Herr LARSSON i Borrbj (c):

Fru talman! Statsrådet Lundkvist kommenterade i ett inlägg tidigare invånarnas önskemål i Riseberga. Jag vill nu bara helt kort konstatera att i den pläderingen inte fanns ett enda argument som var relevant i hanteringen av Risebergas dispensansökan. I Riseberga handlar problemet inte om rika eller fattiga kommuner, det handlar inte om solidaritet eller brist på solidaritet utan jag skulle vilja påstå att det är ett ganska unikt fall som nog hade varit möjligt att bevilja dispens för. Jag vågar påstå detta därför att övriga kommundelar stod helt neutrala, något som också statsrådet fått veta i samband med uppvaktning från övriga kommun- delar. Dessutom var det en förkrossande folkopinion som bad om denna fortsättning.

Jag vill bara säga att detta hade varit ett utomordentligt tillfälle att visa tolerans och hänsyn till människornas önskemål genom att bevilja dispens och vågar jag påstå – utan några prejudicerande följdverk- ningar.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Bergman m. fl., och förklarades den förra proposi- tionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lindkvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkan- det nr 6 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lindkvist begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 150
Nej — 135
Avstår — 2

På förslag av fru andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta behandlingen av återstående på dagens föredragningslista upptagna ärenden till kl. 19.30.

§ 10 Interpellation nr 62 ang. Islands fisketerritorium

Ordet lämnades på begäran till

Herr CARLSSON i Vikmanshyttan (c), som yttrade:

Fru talman! Island har med verkan från den 1 september 1972 fastställt sitt fisketerritorium till 50 nautiska mil. Tidigare var gränsen 12 nautiska mil. Endast ett fåtal länder har ansett sig kunna acceptera denna åtgärd. På andra håll har man på folkrättslig grund ifrågasatt möjligheten för Island att utvidga fiskegränsen på sätt som skett. Särskilt berörda stater har ställt sig direkt avvisande till åtgärden. Det bör emellertid uppmärksammas att ett flertal länder, bl. a. i Sydamerika, fastställt gränsen för sitt fisketerritorium betydligt längre ut än Island nu gjort. Därför är det osäkert vad som skall anses gälla ur folkrättslig synpunkt.

Island har länge sökt att i det internationella samarbetet få till stånd åtgärder i syfte att motverka utfiskning. Härför har man emellertid inte rönt tillräcklig förstäelse. Frågan uppmärksammades dock vid FN:s miljövårdskonferens i Stockholm år 1972. Genom att utvidga sitt fisketerritorium har Island möjligheter att aktivt förhindra ett alltför omfattande fiske och därigenom skapa långsiktiga förutsättningar för den isländska fiskerinäringen.

Katastrofen på Hemön måste givetvis i hög grad påverka den isländska ekonomin. Mot den bakgrunden framstår det såsom ännu mera angeläget att Islands berättigade intressen i fråga om fisket tillgodoses. Starka skäl talar för att Sverige så långt möjligt stöder Island i dess strävanden att vinna internationell sanktion för beslutet att utvidga fiskegränsen. Det måste vara en gemensam nordisk angelägenhet att Island kan bibehålla grunden för sin existens och det bör ligga ett särskilt ansvar på Sverige, såsom det största landet i Norden, när det gäller att verka för Islands sak i detta avseende.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens medgivande att till herr statsministern ställa följande frågor:

Vilken är den svenska regeringens principiella uppfattning angående fisketerritoriegränser?

Är den svenska regeringen beredd att skyndsamt vidtaga åtgärder för

Nr 50

Torsdagen den
22 mars 1973

*Vissa kommunsam-
manläggningar*

att Islands beslut om en utvidgning av landets fisketerritorium till 50 nautiska mil vinner internationellt erkännande?

Denna anhållan bordlades.

§ 11 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner:

Nr 41 angående industripolitisk verksamhetsorganisation, m. m.

Nr 44 angående ändringar i skatteutjämningsystemet för kommunerna m. m.

Nr 49 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370), m. m.

Nr 56 med förslag till lag om arbetslöshetsförsäkring m. m.

Nr 57 angående åtgärder för gjuteriindustrin

Nr 60 angående grunder för beräkning av utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning, m. m.

Nr 62 med förslag till lag om ändring i lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon

Nr 64 angående ändrad organisation av kommerskollegium

Nr 74 med förslag till organisation av samhällets rättshjälp m. m.

Nr 79 angående godkännande av överenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige om en nordisk fond för teknologi och industriell utveckling, m. m.

§ 12 Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades att följande enkla fråga denna dag framställdes, nämligen av

Nr 151 Herr *Larsson* i Umeå (fp) till herr kommunikationsministern angående dimensioneringen av SJ:s kommersiella distriktsenhet i Umeå:

Har statsrådet observerat att SJ avser att den kommersiella distriktsenheten i Umeå skall ha så liten omfattning att endast två personer skall sysselsättas där?

§ 13 Kammaren åtskildes kl. 18.19.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert